

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za slovački jezik i književnost

Irena Milanović

**PRIJEVOD KNJIGE *KONIEC HRY DUŠANA MITANE I*
TRANSLATOLOŠKA ANALIZA**

Diplomski rad

Zagreb, veljača, 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti
Katedra za slovački jezik i književnost

Irena Milanović

**PRIJEVOD KNJIGE *KONIEC HRY DUŠANA MITANE I*
TRANSLATOLOŠKA ANALIZA**

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Ivana Čagalj, doc.
Komentor: Mgr. Martin Machata

Zagreb, veljača, 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Životopis i stvaralaštvo Dušana Mitane.....	5
3. Translatologija	6
3.1. Definicija prevođenja.....	6
3.2. Vrste i oblici prevođenja	7
3.3. Književni prijevod	7
4. Kontrastivna analiza.....	8
4.1 Razine analize prijevoda.....	9
5. Prijevod poglavlja	11
6. Analiza prijevoda	34
6.1. Leksička analiza.....	34
6.1.1. Leksička analiza na razini riječi	34
6.1.2. Leksička analiza na razini frazema.....	37
6.1.3. Leksička analiza na razini lažnih prijatelja	41
6.2. Gramatička analiza.....	45
6.2.1. Premještanje	45
6.2.2. Zamjena.....	49
6.2.3. Dopuna.....	51
6.2.4. Izostavljanje	53
7. Govor kućne pomoćnice Amálie Kedrove.....	55
8. Zaključak.....	57
9. Literatura.....	58
Prilog.....	62

1. Uvod

Naslov ovog diplomskog rada jest *Prijevod knjige Koniec hry Dušana Mitane i translatološka analiza*. U prvom dijelu rada dajemo kratki pregled života i stvaralaštva Dušana Mitane nakon čega slijedi teorijska pozadina prevođenja, oblika i vrsta prevođenja. U drugom dijelu nalazi se prijevod odabranog poglavlja djela te translatološka analiza unutar koje su provedene leksička i gramatička analiza prijevoda. Prijevodna analiza prikazuje poteškoće s kojima smo se susreli prilikom prevođenja djela, odabir prijevodnih rješenja, odnosno ekvivalenata te objašnjenje razloga za odabirom pojedinih rješenja. Unutar leksičke analize pažnja je posvećena riječima koje nose dodatna značenja zbog čega su problematične za prevođenje, zatim frazemima i lažnim prijateljima. U sklopu gramatičke analize prikazane su gramatičke i stilističke razlike između izvornog i ciljnog jezika, u ovom slučaju slovačkog i hrvatskog jezika.

Tijekom studija bavili smo se prijevodima svih vrsta tekstova (književni, publicistički, administrativni, znanstveni, razgovorni) i uočili razlike u poteškoćama do kojih dolazi sa svim vrstama prijevoda. Književni se prijevod istaknuo između ostalih prijevoda zbog svojih izazova, posebice zbog autorove slobode i individualnosti jezičnog izraza u stvaranju književnog djela, odmaka od standardnoga jezika, izbora lokalizama i dijalektizama i bogatstva frazema, što nam je bila motivacija za odabirom upravo te vrste prijevoda.

Lik i djelo slovačkog pisca Dušana Mitane obrađuje se na studiju slovačkog jezika i književnosti, a njegova se djela analiziraju u sklopu književnih kolegija na diplomskome studiju. Mitana se svojim jezikom, načinom pisanja i tematikom ističe između ostalih autora svog doba. Spaja više rečenica u jednu dugačku rečenicu, često prelazi iz sadašnjosti u prošlost, ne libi se koristiti psovke. Upravo to čini izazov za prevoditelja, što je i razlog za odabir prijevoda i translatološke analize za temu ovog diplomskog rada.

S obzirom da djelo *Koniec hry* nije prevedeno na hrvatski jezik, cilj je ovog rada prevesti dio djela kako bismo pridonijeli prijevodima suvremene slovačke književnosti na hrvatski jezik te provesti translatološku analizu i ukazati na probleme književnog prevođenja te na konkretnim primjerima prikazati leksičke, sintaktičke i gramatičke razlike između hrvatskoga i slovačkoga jezika. Također smatramo da ćemo dublje zaći u problematiku književnog prevođenja te tako proširiti svoje znanje i još više razviti prevoditeljske kompetencije.

2. Životopis i stvaralaštvo Dušana Mitane

Dušan Mitana jedan je od najznačajnijih autora druge polovice 20. stoljeća. Vrstan je prozaik, pjesnik, ali i scenarist i publicist. Rodio se 9. prosinca 1946. godine u mjestu Moravské Lieskové. Godinu dana studirao je novinarstvo na Filozofskom fakultetu u Bratislavi, nakon čega je promijenio studij i upisao se na Visoku školu glazbenih umjetnosti gdje je studirao filmsku i televizijsku dramaturgiju. Od 1965. godine objavljuje pripovijetke u časopisu *Mladá tvorba*, a prva takva je *Oáza s jabloňami*. Daljnje pripovijetke objavljuje upravo u tom časopisu, čiji urednik postaje 1967. godine. Od 1973. godine radi kao urednik časopisa *Romboid*, a od 1975. godine živi u Bratislavi kao slobodni umjetnik.

Svojim stvaralaštvom koje se zasniva na iracionalnosti i egzistencijalnoj filozofiji pripada valu eksperimentalne slovačke književnosti (Čúzy et al, 2006). Debitirao je zbirkom pripovijetki *Psie dni* (1970), gdje glavni likovi ne mogu pronaći komunikaciju i razumijevanje s drugim ljudima i njihova egzistencija dolazi do misterioznog položaja i iracionalnosti. U zbirci pripovijetki kroz tematski različite priče ispituje smisao ljudskog postojanja i njegovih apsurdnih dimenzija. Iako događaji proizlaze iz realnih životnih situacija, nerijetko sadrže iracionalne motive koji ih mijenjaju u tajanstvene pripovijetke (Mikula, 2005). U noveli *Patagónia* (1972) bavi se mladićem koji se pobuni protiv društvenih konvencija i traži svoje mjesto pod suncem. Novela sadrži i autobiografske elemente, ali i mnogo detalja koji vjerno prikazuju Bratislavu 60-ih godina prošlog stoljeća (Čúzy, 2006). Roman *Koniec hry* (1984) psihološki je roman s detektivskim zapletom. Likovi su detaljno psihološki razrađeni, upitnih morala i nesposobni komunicirati svoje želje i osjećaje. Glavni lik ubije svoju suprugu, jer se ne može nositi s njezinim drugačijim pogledom na svijet, njegova mu majka pomaže sakriti tragove i daje mu lažan alibi. Ovaj roman kritizira društvene moralne norme, zbog čega su mišljenja o njemu bila podijeljena, stoga je autor bio primoran napraviti neke izmjene kako bi ga mogao objaviti (Mikula, 2005).

Mitanino stvaralaštvo karakterizira kontrastni i apsurdni spoj banalnih događaja s elementima hiperbole, tajne i snova. Za vrijeme komunizma nije bio prikladan autor zbog svog interesa za priču s tajnom ili kriminalističkom radnjom, za erotiku i metafizičke i religiozne teme (Literárne informačné centrum).

Mnoga njegova djela prevedena su na engleski, srpski, mađarski, ruski, rumunjski i ostale jezike, a na hrvatski jezik prevedena su djela *Môj rodný cintorín* (Moje rodno groblje, preveo Siniša Habijanec) i *Patagónia* (Patagonija, preveo Siniša Habijanec).

3. Translatologija

3.1. Definicija prevođenja

Krenemo li u potragu za definicijom prevođenja, naići ćemo na mnoge definicije riječi koje su slične, no ne i potpuno iste. Upravo veliki broj različitih definicija upućuje na kompleksnost samog procesa. Mnogi autori dolaze do sličnih zaključaka da prevođenje znači „prebaciti u neki drugi jezik, različit od izvornog, neki pisani ili usmeni tekst“ (Treccani prema Eco, 2006), Zingarelli (prema Eco, 2006) prevođenje definira kao „prebacivanje, prenošenje s jednog jezika na drugi“, „dati ekvivalent nekog teksta, izraza ili riječi“. Mnogi rječnici prevođenje definiraju kao prijelaz s jednog jezika na drugi, pa tako u Anićevom Rječniku hrvatskoga jezika (1994; 775) nailazimo na definiciju: „s jednog jezika izgovoriti ili napisati u drugom jeziku“. U Kratkome rječniku slovačkog jezika (2003) riječ *preložit'* definirana je kao „staviti na drugo mjesto, premjestiti“, „prenijeti na drugi jezik“. Iz ovih definicija možemo zaključiti da one zapravo govore o istome, odnosno o prenošenju, prebacivanju (nečega) prijeko, iz jednog jezika u drugi. Sa svim ovim definicijama lako se složiti, no lako je uočiti i nedorečenost, nedostatak pravila koja bi se trebala poštivati pri prijevodu. Razlog tomu je vjerojatno taj što se radi o rječničkim definicijama, koje moraju biti kratke i sažete. Nešto opširnije pojašnjenje možemo naći u Levijevoj *Umjetnosti prevođenja*: „Prevođenje je prijenos informacije, tačnije rečeno prevodilac dešifruje informaciju originalnog pisca – sadržanu u tekstu njegovog djela, prepričavajući je (nanovo šifrirajući) u sistemu svoga jezika; a informaciju sadržanu i njegovom tekstu – nanovo dekodira čitalac prevoda“ (Levi, 1982: 25). U ovoj definiciji nailazimo na pojam *prepričavanje*, kojemu bismo trebali pristupiti s oprezom. Teško je povući granicu između prevođenja i prepričavanja, ali nikako se između ta dva pojma ne bi smjelo stavljati znak jednakosti. Ako je, primjerice izvorna poruka izrečena pomoću tisuću riječi, a mi u prijevodu upotrijebimo tek sto, jasno je da ne možemo reći da se radi o prijevodu, već o prepričavanju izvorne poruke. Ecova definicija prevođenja, određuje ne samo značenje riječi, već i kronološki redoslijed prijevodnog procesa, a ona glasi: „Prevoditi, dakle, znači razumjeti unutarnji sustav nekog jezika i strukturu nekog teksta danog u tom jeziku, i stvoriti dvojnika tekstualnog sustava koji, s izvjesnom diskrecijom, može kod čitatelja proizvesti slične učinke, i na semantičkom i sintaktičkom, i na stilističkom, metričkom i fonosimboličkom planu, a isto tako i emotivne učinke kojima je težio izvorni tekst“ (Eco, 2006: 16). Ta definicija naglašava prvi korak u prijevodnom procesu, a to je razumijevanje izvornog teksta, odnosno poruke, ali

i shvaćanje sustava jezika i strukture teksta. Mnoge definicije izostavljaju taj korak, možda iz razloga jer se podrazumijeva da najprije nešto moramo razumjeti kako bismo to preveli. Druga stvar na koju upućuje Ecova definicija jest postizanje sličnih emotivnih učinaka na čitatelja. Možemo imati prijevod koji sadržajno savršeno odgovara izvorniku, ali ne djeluje na nas kao izvornik jer postoji mogućnost da nismo uzeli u obzir sve razine prijevoda, možda nam je promaklo nešto na sintaktičkom ili stilističkom planu. Na sve to upozorava Ecova definicija. Također, Eco je svjestan da u ciljnom jeziku nije moguće proizvesti identične učinke koje ima izvornik, ali je cilj postići što sličnije moguće, što i navodi u svojoj definiciji.

Ono što se prevodi obično je nekakva obavijest, bilo književni tekst, misao, novinski članak, želja, izražena jednim jezikom pa nekim drugim, no ona u oba jezika mora biti takva da primaoci poruke moraju primiti isti sadržaj koji je poslao pošiljatelj i koji su primili primatelji izvorne poruke (Ivir, 1978). To znači da se cjelokupna poruka, odnosno obavijest ne prevodi doslovno, od riječi do riječi, već je bitno da smisao poruke ostane ista u izvornom i ciljnom jeziku.

3.2. Vrste i oblici prevođenja

Temeljni su oblici prevođenja usmeni i pismeni, ali razvoj tehnologije donosi i nove oblike. Stoga danas možemo govoriti o tri vrste prevođenja, a to su usmeno, pismeno i strojno. Ako uzmemo u obzir prirodu prevoditelja, tada govorimo o ljudskom i strojnom prevođenju, a s obzirom na način, odnosno medij, prevođenje dijelimo na usmeno i pismeno. Vrste su prevođenja književno i neknjiževno. (Ivir, 1978.). Književni prijevodi mogu biti poetski, prozni ili dramski.

Ivir (1984) navodi kako svaka vrsta prevođenja zahtijeva određena znanja i vještine i pretpostavlja osposobljenost prevodioca za tu vrstu prevođenja. Zbog raznolikosti i zahtjevnosti tekstova, prevoditelji se ponekad specijaliziraju samo za jednu vrstu prijevoda.

Vrsta prijevoda kojom ćemo se baviti u ovom radu jest književni, odnosno prozni prijevod.

3.3. Književni prijevod

Književni su prijevodi složeni i problematični za prevođenje jer za njihovo prevođenje nema čvrsto ustanovljene metodologije. Književni tekst teško je prevodljiv jer

njegovu cjelinu čine sadržaj, stil i (preneseno) značenje te sva tri dijela prevoditelj treba uzeti u obzir. Od prevoditelja književnoga teksta očekuje se da pri čitanju izvornika razumije značenje riječi i rečeničnih nizova te sadržaj teksta. Da bi to mogao, potrebno je pored jezika poznavati i kulturološki kontekst. Književni su prijevodi umjetnički činovi u kojima se prevode sintagme, ritam, stil, retoričke figure, dijalekt, vrijeme radnje i kultura (Stojić et al, 2014: 95-96).

Osim izvornog jezika, prevoditelj treba dobro poznavati i ciljni jezik te moći razumjeti i znati prenijeti obavijest. Treba izbjegavati dvosmislenost izraza, ali i doslovan prijevod jer dolazi do netočnog prijevoda i nerazumijevanja.

Osim što se bave riječima, prevoditelji književnih djela bave se idejama i kulturama (Landers, 2001). Svrha je književnog prijevoda govorniku jednog jezika približiti književnost i kulturu pisanu na drugom jeziku. Književni prijevodi omogućavaju upoznavanje čitatelja s manje poznatim kulturama i književnostima. Oni također u jezik uvode promjene i utjecaje koje ne bi bile prisutne bez prijevoda. Svaki je književni prijevod unikatan i odraz znanja i iskustva prevoditelja koji mora imati adekvatno znanje o području koje prevodi. Prevoditeljeva znanja trebaju biti ukorak s vremenom jer se jezik neprestano mijenja, neprestano se stvaraju i posuđuju nove riječi koje postaju sastavni dio jezika.

Slobodan Drenovac (1986) književno prevođenje opisuje kao proces ponovnog stvaranja originala unutar okvira neke druge, različite književne i jezične kulture.

Zadaća prevoditelja književnog djela jest da osim značenja, vjerno prenese stil književnog djela i specifičnosti izraza. Prijevod se može smatrati uspješnim ako su značenje, stil i smisao izvornika vjerno preneseni u ciljni jezik.

4. Kontrastivna analiza

U prevođenju dva su jezika međusobno suprotstavljena kao dva skupa izražajnih sredstava za izricanje određenih izvanjezičnih sadržaja. U analizi prijevoda promatraju se kategorije jednoga jezika u odnosu prema odgovarajućim kategorijama drugog jezika. Proučavanje jednoga jezika kroz prizmu drugog jezika upravo je kontrastivna analiza. Ona je od velike važnosti za prevođenje i od nje se mogu očekivati vrijedni rezultati za objašnjenje prijevodnih procesa među parovima jezika (Ivir, 1984). Prve kontrastivne studije radile su se u svrhu učenja stranog jezika, a njihov je zadatak bio odrediti koje se poteškoće i pogreške javljaju pri učenju stranog jezika i kako ih izbjeći, ali je analiza na tom području bila

neuspješna zbog nemogućnosti predviđanja svih pogrešaka koje se javljaju zbog interferencije materinjeg i stranog jezika. U novije se vrijeme kontrastivne studije ponovno provode u većoj mjeri zbog pojave većeg interesa za jezične univerzalije, zatim zbog pojave korpusne lingvistike 90-ih godina prošlog stoljeća te zbog potrebe međukulturalne pismenosti kao posljedice globalizacije (Kružić, 2011). Veza između kontrastivne analize i prevođenja je dvosmjerna, odnosno ide od kontrastivne analize prema prevođenju, i u obratnom pravcu, od prevođenja do kontrastivne analize. Baker i Malmkjaer (2004) navode kako prijevod određenih tekstova može pružiti podatke za kontrastivnu analizu, dok s druge strane, kontrastivna analiza može pružiti objašnjenja poteškoća s kojima smo se susreli pri prevođenju. Na praktičnoj razini, kontrastivna je analiza korisna u ukazivanju područja gdje se prijevod riječi ili fraza ne prenese precizno iz izvornog u ciljni jezik.

4.1 Razine analize prijevoda

Ivir (1978) navodi četiri razine prijevodne analize. To su: fonološka razina prijevodne analize, grafološko-ortografska razina, leksička te gramatička razina. Do fonološkog prevođenja dolazi kad se glasovni izraz prenosi u drugi jezik zajedno sa semantičkim sadržajem, ali se nužno modificira u skladu sa zahtjevima i mogućnostima fonološkog sustava toga drugoga jezika. Kao primjer možemo uzeti prijevod engleske riječi *center* na hrvatski *centar* te možemo uočiti da je njezin semantički sadržaj zadržan, dok je fonološki modificiran. Modifikacija je neophodna kad ciljni jezik ne raspolaže glasovima koji bi odgovarali glasovima izvornoga jezika. U usmenom se prevođenju fonološko prevođenje javlja uvijek pri preuzimanju stranih riječi, a u pismenom prevođenju do njega dolazi među jezicima koji imaju različito pismo ili različita pravopisna načela (Ivir, 1978). Na primjeru hrvatskog i slovačkog jezika nalazimo mnogo takvih primjera zbog geografske, povijesne i kulturne blizine, navest ćemo neke: *smrt'* – smrt, *zuby* – zubi. Te riječi imaju isti semantički sadržaj, ali su fonološki modificirane zbog razlika u hrvatskom i slovačkom fonološkom sustavu. U hrvatskom jeziku ne postoje glasovi, odnosno slova koja postoje u slovačkom jeziku (/t/, /y/, /á/), ali i obrnuto, u slovačkom jeziku nećemo pronaći jednake glasove kao i u hrvatskom (/č/, /ď/, /lj/).

Na grafološkoj razini prijevodne analize proučavaju se razlike u načinima pisanja slova, a na ortografskoj razini razliku u pravopisnoj praksi, između izvornog i ciljnog jezika. U današnje vrijeme potreba za grafološkom razinom analize prijevoda sve je manja jer se tekstovi u pravilu pišu na računalu, pri čemu se gubi individualan rukopis autora koji je prije

mogao dovesti do nesporazuma ili pogrešnog tumačenja pojedinih slova. No, ortografska razina analize je i dalje vrlo bitna. Jedan zarez može promijeniti značenje cijelog iskaza i zbog toga je potrebno biti vrlo oprezan te dobro poznavati pravopis izvornog i ciljnog jezika. Takve razlike nisu toliko opasne u općim riječima, koje se kontekstualno korigiraju, koliko u vlastitim imenima i brojevima, gdje nema nikakvih okolnih informacija na temelju kojih bi primatelj poruke morao izvršiti automatsku mentalnu korekciju pročitana znaka (Ivir, 1984). Iako hrvatski i slovački jezik pripadaju skupini slavenskih jezika, imaju različita pravopisna i gramatička pravila, o kojima ćemo reći nešto više u samoj analizi te prikazati na konkretnim primjerima iz djela.

Leksička analiza proučava vokabular pojedinog jezika. Kontrastivna analiza leksika ključna je za stvaranje dvojezičnih rječnika pri čemu se istražuju sva značenja pojedine riječi uključujući i ona uvjetovana različitim kontekstom. S obzirom na složenost leksičkih odnosa unutar jednoga jezika, lako je zamisliti da će situacija biti još složenija kad su u pitanju dva jezika. Kontrastivna analiza omogućuje da se odnosi među riječima dvaju jezika bolje shvate i nakon toga prikažu u dvojezičnim rječnicima. Ona polazi od leksičkih jedinica (riječi) jednoga jezika i njihovih formalnih korespondenata u drugom jeziku, a zatim se povratnim prijevodom vraća u prvi jezik (Ivir, 1984). U poglavlju rada Analiza prijevoda bavit ćemo se leksičkom analizom i na konkretnim primjerima prikazati kako kontekst utječe na odabir prijevoda riječi. Prikazat ćemo i leksičku analizu prijevoda na razini frazema te na razini lažnih prijatelja koji su nas prvotno navodili na pogrešan prijevod.

Gramatička razina obuhvaća morfološku i sintaktičku razinu te se njome utvrđuju odnosi korespondencije među jedinicama dvaju jezika pri čemu su korespondenti one jezične jedinice dvaju jezika koje funkcioniraju na identičan način kao nosioci jednakog značenja u dvama tekstovima koji stoje u odnosu prijevodne ekvivalencije. Pronaći odgovarajući korespondent u ciljnom jeziku ponekad znači pribjeći transpoziciji. To znači da u nekim slučajevima moramo određenu gramatičku jedinicu iz izvornog jezika prebaciti u drugu jezičnu jedinicu u ciljnom jeziku (Ivir, 1984). Pri prijevodu morali smo pribjeći mnogobrojnim transpozicijama zbog razlika u gramatičkim i pravopisnim pravilima hrvatskog i slovačkog jezika koje ćemo i objasniti i dati primjere u poglavlju Analiza prijevoda.

5. Prijevod poglavlja

Niže se nalazi naš prijevod prvog poglavlja Mitaninog djela *Koniec hry*. Izdanje koje smo prevodili jest izdanje nakladnika Koloman Kertész Bagala iz 2017. godine, koje se nalazi u poglavlju Prilog.

Kraj igre (prijevod)

Peter Slávik probudio se, kao i obično, u pola osam, otuširao se mlakom vodom i takav svjež s užtkom je masirao svoje glatko obrijano lice ugodnim jedkim losionom nakon brijanja decentnog mirisa. Nakon što je oprao zube, nakapao je u čašu punu zdrave neštetne tekućine iz vodovoda (osim klora sadržavala je i određenu količinu obične vode) petnaest kapi smeđe tekućine GAFO, nagnuo glavu i odvažno grgljao koktel, sve dok nije ispraznio čašu s toplim osjećajem koji je proizašao iz pretpostavke (više manje pogrešne), da se ovim činom sasvim dovoljno pobrinuo za svoje krajnike, koji su od djetinjstva izvanredno podložni gnojim anginama.

Otvorio je vrata ormarića sa zrcalom, gdje su se na crnim plastičnim policama nalazila uzbuđljiva blaga njegove supruge Helene. Trenutno boravi u gradu tisuću tornjeva, Pragu, vraća se već sutra navečer, a Slávik je tako gledao u zrcalo kao da je čeznutljiv, nestrpljiv ljubavnik, koji neprisutnost objekta svoje ljubavi nadomješta barem prisutnošću njezinih stvari; s ugodnim vibracijama u slabinama promatrao je razne bočice, tube i teglice skladnih oblika, koje su stajale u zrcalu kao vojska spremna za paradu. Vojska? Ja tvoju lastavicu; kad bi sve armade bile naoružane samo takvim oružjem! Sjetio se naslova jučerašnjih novina:

ZAŠTO JE SMRT POKAZALA ZUBE

Stvarno, zašto? Nekakav kvar na računalu, mislim da se pokvarila elektronska cijev. Trenutak strpljenja, poštovani, sad će to. Novine su bile na automatskoj perilici, ispod Gogoljevih Mrtvih duša. Volio je čitati u kadi. Golo tijelo iznad vrata uronjeno u vruću vodu, uzbuđljiv osjećaj lakoće, kad se čini da i misli teku (zahvaljujući Arhimedovom zakonu) uvelike lakše nego na kopnu, gdje je sve nepokretno, tromo: da, to je tu:

ZAŠTO JE SMRT POKAZALA ZUBE Washington (ČSTK¹) – Pentagon je objavio da je nedavno dva neispravna alarma u sustavu protuzračne obrane SAD aktivirao kvar prekidača u sjevernoameričkoj zračnoj komandi (NORAD²) u Koloradu. Prema predstavniku Pentagona, odstranjivanje kvara će vjerojatno trajati otprilike 2 tjedna. Kvarovi u sustavu, čija je vrijednost petnaest milijardi dolara, doveli su do oglašavanja alarma, pri čemu su se strateški bombarderi B-52 s nuklearnim bombama u kokpitu pripremili za start. Slučaj je izazvao opravdano uznemirenje svjetske javnosti.

Doista opravdano! Ne daj bože da se čovjek uznemiri kad shvati da sudbina čovječanstva, sudbina cijele ove planete, da, i njegova sudbina, sudbina tog živog tijela od krvi i mesa, tijela u kojem kola topla crvena krv, ja tvoju lastavicu, zavisi od jednog prokletog prekidača. Sudbina cijele kugle zemaljske? Hvala lijepa, poštovani, ali ja se s time ne slažem. O mom životu ne smije odlučivati računalo, protestiram, ne vjerujem mu!

Tako, sad kad je to iza nas, iskazali smo svoju ogorčenost, solidarizali smo se sa svjetskom javnošću i možemo nastaviti, jer ni svjetska javnost unatoč opravdanom uznemirenju ne vjeruje da kugla zemaljska može eksplodirati kao bure baruta, svjetska javnost se već na to navikla, bolje je ne misliti o tome, zašto si pokvariti raspoloženje u prekrasnom kolovoškom jutru, kad se u zraku osjeti osvježavajuć miris bora... Slávik je s nevjericom pomirisao: miris bora? Tu, točno u centru Bratislave, zasićenom ispušnim plinovima iz automobila koji neprestano bruje odmah ispod prozora?

Pa naravno - AVELA!

Podajte se čarima kupke, koja sadrži kozmetički sastojak AVELA. Zračit ćete dobrim raspoloženjem, svježinom, čistoćom i mirisom koji će prožeti cijelo tijelo. AVELA – s udjelom vitamina A, E, F, koji poboljšavaju imunitet u borbi protiv infekcija, štite nježne sluznice (o, te nježne slatke sluznice), poboljšavaju ishranu i obnovu kože. AVELA – miris bora!!!

Helena si je uvijek pravila kupku s Avelom, a miris nije ispario iz kupaonice ni nakon dva tjedna njenog odsustva.

¹ ČSTK (Československá tisková kancelář) – čehoslovačka novinska agencija

² NORAD (North American Aerospace Defense Command) – Sjevernoamerička zračna komanda

Da, već sam odlučila, govorila je Helena, pomno čisteći vrat i lice blazinicom navlaženom losionom za čišćenje lica. Želim to dijete isto kao i ti, ali...

Odjednom se pretvorio u uho: slutio je da će u tome biti nekakav mamac, nikad ništa nije radila nesebično, od svega je uvijek htjela nekakvu dobit za sebe; u najboljem slučaju će ga to koštati jednu bundu. Zatim je shvatio da trenutno nema namjeru proširivati garderobu.

Želim biti sama neko vrijeme, razumiješ, za mene je to prevažna stvar. Nakon toga ćemo stalno biti zajedno, ali sada bih htjela otići do Katke barem na dva tjedna. Samo malo, izašla je iz kupaonice, pravim si masku za lice.

Činilo mu se da većinu vremena i energije troši na djelovanje usmjereno jedinom cilju – sviđati se. Još davno joj je to prestao spočitavati. Zapravo, to je pokušao samo jednom – nekoliko mjeseci nakon vjenčanja. Možda bi mogla nešto i skuhati i tu i tamo očistiti, ne moraš po cijele sate provoditi pred zrcalom i ... dalje nije stigao. Lice joj se zajapurilo opravdanim gnjevom samouvjerene emancipirane žene, sočne crvene usne su se otvorile i iz usta kao iz ždrijela vulkana buknuo je sumporasti plamen koji je u momentu Slávikova prehistorijska razmišljanja i ideje o položaju žene u suvremenom, modernom braku pretvorio u pepeo.

Prijatelju, ako si uz sebe htio imati neku domaću kokoš, koja bi cijele dane trčala po stanu s krpom, metlom i usisivačem, prala suđe, prala tvoje čarape, kuhala omiljena jela za svog pijevca i k tome sretno kokodakala iz zahvalnosti što to uopće može raditi, nisi me trebao oženiti! Da, prijatelju, totalno si fulao.. itakodaljeitakodalje, tko će to sve pamti.

Njeno prosvjetno predavanje trajalo je puno duže od svečanog govora potpredsjednika obližnjeg nacionalnog odbora, koji je pročitao prije sedam godina pri bračnom činu, kad su si uzajamno obećali, dobrovoljno i pred svjedocima, da će pošteno trpjeti zajednički životni put, u dobru i u zlu, i svoje su obećanje na kraju potvrdili na tri načina: riječima UZIMAM – UZIMAM; potpisima Petra Slávika i Helene Barlove i zlatnim prstenjem, posebno za tu svrhu posuđeno od supružnika Plachý, koji su sudjelovali na toj predstavi kao kumovi pri sklapanju braka.

Već tada je s pronicljivo slutio da brak s Helenom neće biti med i mlijeko. Ali ponekad, iskreno, ipak se nahranim, sretno je protrljao ruke. Njene maske za lice uvijek su bile vrlo sočne i hranjive – razbila je jaje, odvojila bjelanjak od žumanjka, zagrabila med iz čaše, nestašno mu je namignula – hlače dolje, danas će biti poslastica. Nakon petnaest minuta pozitivnog djelovanja maske za lice nježno je postala svilenkasta ne samo Helenina brončana, osunčana, suncem osušena koža na licu, nego zahvaljujući njegovom slavu koji za to

vrijeme nije ljenčario, i njeno lagodno opušteno tijelo; kad je kasnije ležala na leđima i opušteno, zahvalno odmarala, na red je došao čin odstranjivanja maske za lice. Ljubio joj je cijelo lice, oh bože, žumanjak i med, najslađa maska na cijelom svijetu. I ta efikasnost, jednostavno – apsolutna. Ništa se nije potratilo; Helena se korištenjem maske za lice brinula o svom licu, a on se korištenjem njenog korištenja maske nahranio poslasticom.

Nije ni čudo da je nakon takvog raskošnog deserta priznao njene argumente; kad ih je temeljito razmotrio, činili su mu se sasvim razumni. Uvjerila ga je da se o tom velikom koraku mora posavjetovati sa sestrom, uzornom majkom dvoje male djece i vlasnicom mnogih neprocjenjivih iskustava o kojima se savjetuje i drugarski s njom podijeli... itakodaljeitakodalje, tko će to sve pamtiti. Blebetala je kao da je opijena alkoholom, što je bio nepogrešiv znak da je ovaj put odstranjivanju maske za lice pružio najmanje solidan rezultat. S jedne strane ga je njeno priznanje utješilo, budući da ga sličnim procjenama, istinu govoreći, nije previše razmazila, ali s druge strane (kao i inače) stvar je imala kvaku – njeno ljupko blebetanje bilo je više manje posljedica odjekujuće euforije, i u tom slučaju nikad nije uspio egzaktno razlikovati, što stvarno misli, a što samo misli da ozbiljno misli, ili da se izrazimo jednostavno i razumljivo; ljubav i opijenost doveli s je do posebnog stanja, na slovačkom nazvan *pseudologija fantastika*, u kojem, kako je općepoznato, subjekt više ne prepoznaje istinu od fikcije i bona fide prepušta se lažima, dakle – bez loših namjera, kao npr. dijete koje se hvali što sve doma imaju, gdje je sve bilo i što je tamo radilo, izmišlja priče koje se nisu dogodile, pri čemu ih čak ukrašava vrlo uvjerljivim detaljima i pojedinostima, i zato čovjek kod procjene takvih verbalnih manifestacija mora biti vrlo oprezan (pogotovo ako se tiču seksualnih prijestupa), ali s druge strane (kao i inače), slične govorne produkcije nije moguće u potpunosti potcijeniti.

Kao što se može vidjeti, Slávik je postao svjestan opasnosti koje vrebaju, a kad je ipak pristao na Helenine argumente, postupao je pod pritiskom objektivnih okolnosti; hladnom razumnom kalkulacijom došao je do zaključka da je alternativa koju je predlagala u danoj situaciji najprikladnije rješenje. Helenina sestra Katarina živjela je – za razliku od Helene – normalnim obiteljskim životom (isti katastrofalni monogamni tip kao i ti, prijatelju). Što je ipak najviše doprinjelo njegovom slaganju bila je sigurnost da Katarina sigurno neće Heleni dopustiti nikakve alkoholne ekscese, koje bi teško mogao spriječiti, ako unatoč svojoj radikalnoj odluci da promijeni način života ipak ne bi odolila iskušenju.

Možda joj to dijete napokon donese duševni mir, pomislio je gledajući u uski cilindrični objekt s bijelim poklopcem u kojem se skrivao lak za kosu. Pored njega vidio je

IGORA ROYAL, nešto, što je navodno prema Heleni osim drugih odličnih svojstava imalo izvanredna svojstva za prekrivanje, idemo dalje, poštovani, razgledavanje se nastavlja: PALETTE COLOR SET, TAFT GRÜN, LADY CREAM DERMACOL, PALET VITAL - a, to je ipak sredstvo za lako raščešljavanje kose nakon pranja. Koliko puta sam je gledao kako ga trlja u kosu, temeljito i svojeglavo, i tu – VIONEL SPRAY za intimnu njegu žena s mirisom ROSÉ, koji na najmoderniji način rješava problem dnevne higijene i koristi se prije svega za vrijeme mjesečnice, kod povišenih živčanih aktivnosti, u vrućim danima i slično... GEROVITAL H 3 FACE EMULSION ... oprostite, već zvoni telefon, upravo kad smo kod uglate plastične bočice FABULON – ARC TONIC. Na donjem dijelu su sitno napisane riječi koje ne razumijem: ...zsíros és normál bórro... to bi znala prevesti naša čistačica Amália Kedrová, da, poštovani, mi smo takvi kraljevi, štoviše možemo si priuštiti čistačicu, iako se sada ne kaže čistačica, već kućna pomoćnica, samo neka zvoni, barem mogu trenutak proboraviti u kupaonici, nisam još ni doručkovao, u toj je uglatoj fabulonci sigurno nešto izvanredno, ima boju kao viski... ja tvoju lastavicu, samo da Helena nije počela koristiti takve trikove, to bi joj bilo slično, zadnji put sam pukom slučajnošću otkrio tri deci domaćeg ruma u boci, na kojoj je na etiketi pisalo da sadrži ocat, kvragu, izgleda da taj telefon ne namjerava prestati...

Peter slávik prešao je iz kupaonice u dnevni boravak, digao telefonsku slušalicu i tako je počeo njegov dan, koji je kao i obično obećavao biti pun napetosti i nervoze odmah od jutra.

Ispostavilo se da je s druge strane žice njegov montažer, koji mu je rekao da prema nalogu ‘viših mjesta’ s momentalnom vrijednosti, to jest od današnjeg dana, prestaje biti članom Slávikovog stožera. Navodno je umjesto njega došla mlada koka, ravna kao daska, koja mu je objasnila da dolazi na njegovo mjesto. Petruška, kojeg je sigurno najviše pogodilo to što ga tretiraju na tako niskoj razini (“kad bi mi to došao reći direktor, možda bih razmislio”), nije se ponašao prema njoj u rukavicama. Kad mu je jedna pravo uplašena priznala da joj se cijela praksa zasniva na rezanju obavještajnih snimki, još prije toga, kako ju je navodno uljudno i pristojno izbacio iz svoga stana, savjetovao joj je bez trunke svoje poslovlične dosjetke: „S vašom praksom, gospodična, možete rezati materijal za krpe”. Na nesreću, ispostavilo se da dotična gospodična nije bilo kakva koka, nego nećakinja zamjenika Karola Rehore. Odmah se išla požaliti svom stricu na tog grubijana Petrušku, čime je nastao ozbiljan disciplinarni prijestup i uvrijeđeni zamjenik sada više nije tražio samo premještaj Petruške u drugi televizijski stožer, nego je tražio bliže nespecificirano egzemplarno

kažnjavanje, znači, Petruška je završio svoj izvještaj: „Kao što vidite, gospodin režiser, ovo je zlo i naopako”.

“Gospodine Petruška, popijte si jednu votku i ne stvarajte paniku”, rekao mu je Slávik mirno i nesvjesno se nasmijao, kad je Petruška odbrusio “Imam ih u sebi već tri, vrag ga odnio.”

“Popijte još jednu, ali više ni kapi. Do tri sata morate biti trijezni kao puška.”

“Jesam li ikada došao na posao pijan?” oglasio se Petruška uvrijeđeno i odmah se mirno zahihotao: “Znači to je gotova stvar? Radimo i kad bi užareni čavli padali, jel? Znao sam ja da ćete vi to riješiti, gospodine režiseru. Samo vi njemu dajte po repu, činovniku, što je on nekakav holivudski bog, da bi mogao mesti sa starim Petruškom? Jebemu mater, pa ja sam radio kao montažer kad on još nije razlikovao televizor od akvarija...” Petruška se zanio; radio je na televiziji već 20 godina i njegove su uspomene mogle trajati nekoliko sati, zato ga je Slávik opet uvjerio da će raditi točno prema harmonogramu, i spustio slušalicu.

Danas je imao televizijski studio na raspolaganju od 15.00 do 18.00 i nakon toga, zahvaljujući tome što nositelj glavne uloge nije navečer imao kazališnu predstavu, mogli su snimati do ponoći, što je rijetko bio povoljan stjecaj okolnosti i zbog problema s Petruškom, koji su se neočekivano pojavili, redovito je kipio od bijesa. Mora održati dojam mira i čvrstog samopouzdanja. Što je duže radio ovaj posao, pri kojem se morao neprekidno usklađivati s mnoštvom nepredvidljivih problema i pseudoproblema, sve je više bio uvjeren da ono najlakše u njegovom zanimanju je - sam kreativni posao; ako bi do toga uopće i dospio, najvažnije je bilo ne dopustiti da mu dodija. Kao čovjek koji mora ujediniti određenu skupinu ljudi, ubrzo je znao što je za to potrebno: energija, ustrajnost, svrhovitost, čelični živci, ali i nezaobilazna doza tvrdoće, čak se nekada ne može ni bez sposobnosti blefiranja. Petruškin poziv ga je iziritirao, ali naivnost i sigurnost, s kojom je Petruška računao da će ON to riješiti, istovremeno je ugodno zaškakljala njegovu taštinu; imponirao mu je glas čovjeka na kojega se uvijek može osloniti. A osim toga, dobro mu je došlo kad je o sebi čuo: Nije to nikakav napuhani seronja, sa svakim zna ljudski popričati, tvrd, ali simpatičan.

Često mu se događalo da mu se ljudi, koje uopće nije poznao, povjeravaju s najintimnijim problemima: njegova distanca i hladna suzdržana pristojnost ostavljali su dojam, da ga tuđi problemi ne samo ne zanimaju, nego mu očito dosađuju. Ljudi su uporno osjećali potrebu savladati njegovu prividnu rezerviranost; kao da je za njih od životne važnosti uvjeriti ga da njihove brige nisu beznačajne i da su svakako zaslužili njegovu pozornost. Da, doslovce su mu se nametali, ne sluteći da upravo to želi postići; uvijek, kad bi

mu se potrefila takva lovina, osjetio je zadovoljstvo; to je sličilo zadovoljenju strasti entomologa, koji je u zbirku dobivao sljedeći vrijedni primjerak.

Od svakog člana svoje ekipe zahtijevao je samo savršeno ispunjavanje obaveza. Za svako se snimanje savršeno i temeljito pripremio – uvijek je detaljno izradio kompoziciju svih scena i od glavnog kamermana tražio je samo točno vodstvo snimateljskog tima i savršeno osvjetljenje scene, čime je ostale degradirao na mehaničke izvršitelje svojih uputa. Mnogima se to nije sviđalo, ali s vremenom je uspio stvoriti stalnu ekipu s izvanrednim zanatlijama, koji su već davno zaboravili na svoje nekadašnje kreativne ambicije.

Iako je svojim poslom stekao poštovanje i autoritet, njegov položaj nije bio najugodniji; bio je sumnjivo uspješan mladi muškarac. Mnogim se ljudima činilo da mu sve ide prelako, da ima više sreće, kako je u okolini običaj, da stalno dobiva samo dobre karte, da izvlači samo adute – među nama, gospodine kolega, ne čini vam se to malo sumnjivo? Tko zna igra li uopće čistu igru, tko zna ne izvlači li te adute iz rukava, ili mu ih netko daje, ššš, nema, da bi dobio takvu poziciju u njegovim godinama, kad bi iza njega stajao većeznamotko, s takvim stricem se radi karijera, ne, ne, mi imamo dobro pamćenje, još nismo zaboravili, kako je dospio u režiju, iako za to nije kvalificiran, zaista, mi znamo svoje, nismo mi vesla sisali, sigurno je sposoban, da, sposoban mladić, to je ono, sposoban, dobro kažete, sposoban sa svih strana, ima i sposobnu ženu, hihih, bez nje bi teško živio, ona sa zna u životu snalaziti, hihih, pogotovo u krevetu, mi znamo svoje...

Cijela stvar oko Petruške je smiješno beznačajna, razmišljao je, listajući dnevnik, da postoji samo jedan način kako ga riješiti - oružjem najvećeg kalibra, nasmijao se, okrećući broj zamjenika Rehore.

Kad se na drugom kraju linije javio zamjenikov glas, Slávik je odmah krenuo strogim, ozbiljnim tonom: “Zovem u vezi problema člana mog stožera druga Petruške. Bojim se, družo zamjeniče, da prekoračujete svoje ovlaštenje. Svojim samovoljnim postupanjem ugrožavate realizaciju inscenacije, čime dovodite anarhiju u prihvaćeni plan izrade. Mislim da vaš postupak nije moguće kvalificirati nikako drugačije nego kao grubu i samovoljnu zloupotrebu funkcije...”

“Trenutak,” jedva je izgovorio Rehora; uredski stil Slávikovog govora ga je očito zaskočio. “O čemu se točno radi, družo režiseru? Nekako nisam razumio.”

“Mislim da sam vam to objasnio dovoljno jasno i razumljivo, družo zamjeniče. Kao što vidim, ne preostaje mi ništa drugo nego obavijestiti nadležne osobe sa slučajem druga Petruške!”

“Sa slučajem?”, pitao je Rehora neshvaćajući. “S kakvim slučajem? Imam dojam da je došlo do nesporazuma.”

“Bojim se da ni ja vas ne razumijem, družo zamjeniče. Za vas je šikaniranje ljudi samo nesporazum?”

Nakon trenutka, savladavajući srdžbu i razdraženost, rekao je Rehora: “Stvarno ne razumijem, zašto se tako uzrujavate, družo režiseru... Pa to je glupost.”

“Glupost, kažete? Vaš stav me stvarno iznenađuje, družo zamjeniče. Možda zaboravljate da ste odgovorni upravitelj socijalističke organizacije, a ne...”

“Završimo to, družo režiseru!”, prekinuo ga je Rehora. “Žurim se na aerodrom. Sigurno sam bio krivo informiran. Imao sam dojam da se ta promjena odvija s vašom suglasnošću...” diplomatski je zašutio.

Slávik je shvaćao, dao mu je mogućnost, bila bi greška ne prihvatiti ponuđen kompromis: “Ni meni nije drago što je došlo do tako neugodnog nesporazuma”, rekao je pomirbeno. I dodao: “Dakle, drug Petruška ostaje i dalje član moje ekipe. Je li tako?”

Mogao si je to oprostiti, ali nije odolio iskušenju – neka to kaže bez ikakvih okolišanja.

Za nekoliko sekundi čuo je diplomatsku depešu takvog značenja: “Nejasnoće treba razjasniti.”

“I ja mislim”, složio se Slávik s mirnom grimasom. “Ugodan let, družo zamjeniče.”

“Hvala, družo režiseru... Zbilja, želite li nešto poručiti svojoj ženi? Mogao bih je posjetiti. U Pragu je, zar ne?”

Naravno, Karolić, što on ne bi znao.

“Kao i obično, izvrsno ste informirani, družo zamjeniče. Hvala vam na dobroj volji, ali sutra se već vraća..”

“Tako brzo?”, pitao je Rehora, hineći naivnost i ubrzo, s užitkom se naslađujući svojim riječima, dodao: “Ja sam mislio da se u programima liječenja alkoholizma o pacijentima brinu puno duže.” I prije nego što se Slávik osvetio, Rehora je, zadovoljno se hihoćući, poklopio.

Trenutak je bespomoćno držao slušalicu u ruci i nije znao da li da se smije ili da bjesni. Napokon, jedan-jedan, zaključio je. Obojica smo došli na svoje, svatko je dobio što je htio – ja Petrušku, a on se zabavio na moj račun.

U odnosu između Slávika i zamjenika vladala je očigledna napetost, prema općem mišljenju to je bio samo prikriveni sporazum, dogovoren trik, namijenjen za zavaravanje naivnih – tko bi im još vjerovao, ipak znamo svoje, nismo vesla sisali, kolege.

Peter Slávik apsolvirao je filmsku i televizijsku dramaturgiju na VŠMU³ više manje iz nužde – nije bio primljen na praški FAMU⁴. Ako je htio dospjeti do režije (a on je htio) nije mu preostalo ništa drugo nego strpljivo raditi, učiti i čekati priliku. Učiti, stjecati iskustvo: gdje? Na stari, pouzdani način – u stožeru. Najradije bi radio u filmskom stožeru, ali uspio se zaposliti na televiziji: vjetrovi ne pušu prema željama brodova, komentirala je Helena, znalica citata, poslovice i izreka. Radio je četiri godine kao asistent režije, učio je, stjecao iskustva i mirno, svrhovito čekao priliku – došla je. Mogla je doći i manje dramatično, ali konačno, nekako je morala doći.

Režiser, kojem je bio asistent, imao je srčani udar netom prije početka snimanja - nije hvala bogu umro, ali nije to bio najsretniji početak: sagradio je karijeru na nesreći drugoga – i takve riječi su padale. Što je mogao na to reći? Kako se trebao braniti? Slušao je savjet “stradalog” režisera Svetskog – ignoriraj to, s idiotima se ne ratuje, nepotrebno gubljenje vremena i energije. Bio je to odličan režiser i mudar čovjek. Slávik je uvidio da ima veliku sreću – nije to potpuno prirodna kombinacija – od njega je najviše naučio i za to mu je bio zahvalan; Svetský mu je omogućio da sudjeluje u pripremi inscenacije od samog početka i Sláviku se činilo sasvim logično kad su ga nakon tog nesretnog infarkta i nakon izričite želje režisera Svetskog odredili za završetak posla. Da, iako je snimio cijelu inscenaciju sam, smatrao je to samo za dovršetak, znao je da je nagrada (dobili su glavnu nagradu na značajnom međunarodnom festivalu) uspjeh Svetskog. Lažna skromnost? Prije objektivno konstatiranje; nikad se nije rasipao skromnošću. Istina, to ga je potaknulo, uvjerio se da je naučio ako ništa drugo barem osnove zanata, postao je samopouzdan i vjerovao je da će u budućnosti biti sposoban raditi i vlastite stvari.

Tko je bio autor klevete koja je bila uzrok napetih odnosa između Slávika i zamjenika Rehore? Zar je važno? Pa kleveta je valjda zato kleveta, što njezin tvorac nije bio netko konkretan, i što je nastala iz nekakve kolektivne podsvijesti zahvaljujući čemu može postati zajedničko vlasništvo naroda. Klevete su kao prirodne katastrofe; koga je moguće okriviti za potrese osim apstraktnu Prirodu? Sigurno, uzroci potresa postoje, znanost ih poznaje, ali da – postoji i uzrok zagaranirane informacije; Slávik je dobio tu režiju zato što ga je progurao

³ VŠMU – Vysoká škola múzických umení – Visoka škola glazbenih umjetnosti

⁴ FAMU – Filmová a televizní fakulta Akademie múzických umění v Praze – Filmski i televizijski fakultet Akademije glazbenih umjetnosti u Pragu

zamjenik Rehora, a znamo, zašto ga je Rehora premjestio, jasna stvar, jer Slávikova žena i Rehora... Molim? Vi ne znate da njih dvoje briju? Joj, već godinama...

Da, uzrok je postojao, nevjerojatan, izmišljen, ali zato zahvalniji – što nevjerojatniji uzrok to se ustrajnije kleveta drži na životu. Helena se doista poznavala s Rehorom još odavno, kao što se poznavala s mnogim drugima takozvanim značajnim i utjecajnim muškarcima, štoviše bili su na ti: možda to nije dovoljno? Ako je to tako, zašto ne bismo dopustili da skupa spavaju? Je li to moguće? Kao i inače, na ovom svijetu sve je moguće.

Kad je Helena to saznala, vrlo joj se to sviđjelo, smijala se, smireno, s užitkom, kao da ju je škakljao po truhu. A Rehora? Šutke, rezervirano se nasmijao, ipak je ispod njegove časti pobijati takvu očitu besmislicu; pogotovo kad je sposoban za život i bez njegove pomoći. Čak i nakon određenog vremena, kad je kleveti prijetio zaborav, kad su nastale nove klevete, pa što, treba je oživjeti, jadnu, pa nije umrla, samo odmara. Kako ćemo je oživjeti? Pa tako da je poričemo. Zamjenik Rehora je iz vedra neba nakon pola godine na sastanku ROH-a odlučno porekao ničim neopravdane glasine, koje se, nažalost, još tu i tamo pojavljuju i koje su podle, podmukle klevete, narušavaju socijalistički suživot...svi dobro znamo, da je drug Slávik postao imenovani režiser iz opće poznatih uzroka i opravdanost svog imenovanja je više nego uvjerljivo dokazao uspješnim samostalnim poslom, itakodaljeitakodalje, tko bi to više pamtio.

Bio je to odvažan, principijelan, čestit i uvjerljiv govor - kleveta je jujukala od radosti, a Slávik je bio uvjeren da se Rehora opet dobro zabavlja - na njegov račun. Je li mu mogao ipak nešto predbacivati? Možda samo netaktično tempiranje demantija – naravno, s najboljom namjerom.

Što je Slávik trebao raditi? Razbiti gubicu svakome tko je govorio da Helena i Rehora briju? Uzorno se izložiti podsmjehivanju, priznati da dopušta takvu mogućnost? Praviti se da je ravnodušan? Dopušta, to je istina, zato šuti kao zaliven, znate to, kolega, bez vjetra se neće ni list pomaknuti, bez vatre nema dima, hihih, možda...

MOŽDA – to je ta nesretna riječ. Nikakva sigurnost, ali mogućnosti! Ponižavajuća bezmoć, nema se za što uhvatiti, nema trna koji bi mogao izvući iz pete, iako osjeća bol, kao da mu je nešto zapiknuto u peti. Sumnja, da, postoji sumnja, otkad je pozna, odonda sumnja u nju, iako – smiješan paradoks – Helena je uvjerenjena u obrnuto. Hladan si kao špricer, mislim da ti ne bi smetalo kad bi nekog frajera dovukla ravno u naš krevet? Predbacivala mu je upravo ravnodušnost! Kad bi samo znala kako griješi! Kad bi osjećala, kako ga grize ljubomora! Ili to osjeća? Namjerno ga drži u nesigurnosti? Valjda ne, ljudima treba vjerovati,

ne može misliti da je ona neka beštija. Ne! Uspio ju je savršeno zavarati svojom pakleno teško naučenom sposobnošću samokontrole. U čemu se to krije? U strahu od ismijavanja. Ne pokazuje javno, nikad, ni pod kojim okolnostima, da se muči, ili – ne daj bože – da je ljubomoran. Ljubomoru, kao svaku strast, smatrao je prikazom infantilnosti, romantično smeće, nedostojanstveno odrasle osobe. Sa strastima je kao s ospicama, govorio je. Čovjek ih teško izbjegne u djetinjstvu, ali – napokon – svako doba ima pravo na svoje bolesti. Ali odrastao čovjek i ospice? Smiješno, ljubomora – neukusna stvar, pojava jadne slabosti, zar je možda nekakav Othello?

Konačno, samo se drži dogovora; dogovorili smo se odmah na početku: za neovisnost i uzajamno povjerenje. Častan dogovor, dostojan; moramo poštivati neovisnost onog drugog, moramo mu vjerovati. Ja tvoju lastavicu, gdje bih danas bio bez povjerenja? U ludnici, eto gdje.

Kad ne bi vjerovao Heleni, morao bi misliti da ima ljubavnike po cijeloj republici. I to kakve ljubavnike – same aseve!

Radila je kao urednica kulturne rubrike popularnog zabavnog tjednika. Pisala je o stvaralaštvu, o glazbi, o filmu, o kazalištu, o literaturi – o svemu; za to je bila najbolje kvalificirana: ni u čemu se nije jako snalazila; studirala je novinarstvo. Festivali, otvorenja izložbi, koncerti, premijere – specijalizirala se prije svega za intervju. Helena Barlová: garancija oštroumnog, predanog intervjua. (Zadržala je djevojačko prezime – običaj među umjetnicima). Koliko značajnih ljudi iz umjetničke branše poznaje? S koliko ih je razgovarala? S kolikima je pila. Je li išla i dalje? Nikad to točno nije doznao, iako je Helena s beskrajnom radošću svašta sugerirala; majstorski savladava umjetnost mučne sugestije. A Slávik? Bjesnio je, bio ljubomoran, trpio, normalno, samo u sebi; na licu lagani smijeh, u srcu duboka žalost, ja tvoju lastavicu. Nisi li znatiželjan što smo radili?, podbadala ga je. Vjerojatno intervju, slegnuo je ramenima. To je tvoje zanimanje. Dogovorili smo se, zar ne? Vjerujem ti. Znam da bi mi rekla ako bi bilo nešto više. A ako biste vodili ljubav, vrhunac njegovog mazohizma, što sad. Bitno da se volimo. Ah, ti pseća njuško, reci, koja je to, da joj iskopam oči, i ona bi bila ljubomorna samo u šali, to im je bio ritual. Nekada mu se činilo da se ne šali; kao da je njegova ravnodušnost u njoj pobuđivala strahove: nije takav zato što ima nekoga? On si dopušta, zato bi i meni dozvolio. Ali on se nije prepuštao, držeći se pisma; ne čini bližnjem što ne želiš da čine tebi; prije iz udobnosti nego iz principa; zašto si nepotrebno komplicirati život, kad to čovjek ima u savršenom paketu – Helena mu je bila dovoljna, imao je što raditi, da bi on bio dovoljan njoj.

A tu je bilo i njeno opijanje, ah, dovraga i njeno opijanje, to mu je pilo krv. Često je mislio da bi joj dopustio nekakvu nevjeru, da, bolje da mi je nevjerna nego da pije. Gadilo mu se to. Kad je bila pijana, radila je čudne scene, ne želi na to ni misliti. Nije si mogao pomoći, pobuđivala je u njemu otpor, prijezir, mržnju, to ga je vrijeđalo, ponižavalo, to je bio dokaz da njegovo stanje otuđenosti od svih strasti, stav prema kojem se dugo i uporno mijenjao, je samo više manje na vrbi svirala. To je bilo uznemiravajuće, nekad si nije mogao zamisliti da bi mogao voljeti ženu koju nije cijenio, a tu je odjednom takva neuljudnost – prestajao ju je cijeniti, ali i dalje ju je volio, a što je još gore, razlozi koji bi trebali umrtvljivati njegovu ljubav, neprekidno su se povećavali, ja tvoju lastavicu, ljubav nije splasnula. Što je pak najgore, taj vidljivi simptom duševnog raspada u njemu nije izazivao ogorčenje (to bi već bilo alarmantno) nego upravo suprotno. Slávik je bio – neshvatljivo glupa stvar – jednostavno sretan. Ljubav i želja za potomkom su mu na trenutke, zajedničkim snagama, ritmički udarali po mozgu. Štoviše, činilo mu se da povremeno baš fizički osjeća pokrete ploda u svojoj utrobi. Da i? Ako majka osjeti skoro odmah po začecu da je to čudo nastalo, zašto nešto slično ne bi mogao osjetiti i otac? Možda je to nekakav atavizam, možda priroda tako nagrađuje očeve koji su to zaslužili, pomislio je veselo – ponosnije se nije osjećao ni osnivatelj carske dinastije.

Nosnice su mu zatreptale; nanjušio je kajganu i iz kuhinje se čulo lagano šištanje plinskog plamenika, kojem se brzo pridalo ključanje vrele vode. “Kladim se da još niste frišticali, gospon režiser”, rekla je šuškvim glasom stara smežurana žena s upalim bezzubim ustima i sitnim naboranim licem, iz kojeg je prijeteći stršio svinut špičast nos; činilo se kao da je tamo bio samo zato da bi se za što uhvatiti imale naočale s neobično grubim staklima. Na sebi je imala pregaču, i iako je Sláviku bilo vruće i u boksericama, starica je imala i vuneni bež pulover sa svim gumbima zakopčanima. Sigurno se, jadona, morala strašno znojiti; primjetio je da Amália Kedrová nosi taj pulover konstantno od prošlog Božića, kad joj ga je Helena darovala, i s čuđenjem je pomislio; ona ga nosi ne zato da joj ne bi bilo zima, prije je to bio nekakav svojevrstni znak zahvalnosti, možda time želi dokazati da cijeni našu pozornost. Istina, s njom čovjek nikad ne zna, možda je to upravo obrnuto, možda ga nosi kao “zamjerku” jer se osjeća uvrijeđena i ponižena.

“Ste li opet goli?”, prigovorila je gledajući njegova gola prsa obrasla rijetkim dlakama, među kojima su se skupljale sitne kapljice znoja. “I moj stari je bio dlakav ko

majmun”, pokazala je desni, nasmijala se hrapavo i strogo mu naredila kao stari desetnik; “Bježite si navući košulju, prije nego navučete tuberkulozu!”

Pokušao je protestirati, ali kad je opazio njen tmuran pogled, samo je zagundao: “Pa kad je tako vruće.” “I da niste obukli one klošarske tregerice! Takav veliki gospodin, a oblačite se kao nekakav onaj...” Ljutito je zalupio vratima; išla su mu na živce njena zanovijetanja. Po dogovoru imala je, doduše, “službu” samo tri puta tjedno, ali sada, kad Helene nije bilo, dolazila je skoro svaki dan, iako mu se to činilo potpuno nepotrebnim. Cijelo njeno spremanje – usisavanje tepiha, brisanje prašine s namještaja, pranje suđa – on bi s lakoćom rješio za dvadeset minuta, dok se starica mučila s tim najmanje dva sata, i još jedan sat je kuhala i ispijala kavicu, pri čemu bi mu svojim riječima krala vrijeme. Ovdje dolazi samo pričati, jer se sama doma dosađuje i treba nekoga da je sluša, pomislio je zgroženo.

Kad mu je Helena jednog dana rekla da je unajmila čistačicu, prestao se kontrolirati. Ne sramiš se pred tom ispljenom staricom? dreknuo je kao da je sišao s uma. Ako si ti navikla na manire visoke gospode, na mene ne računaj. Pa to je odvratno! Što time želiš dokazati? Da imamo za to, da si to možemo priuštiti? Tipični skorojevički načini. Moja je majka cijeli život radila, da, zamisli, da je određeno vrijeme radila kao čistačica, razumiješ, a ja si sad moram unajmiti čistačicu? Fuj.

Ali Helena je sve uradila naopako. Na kraju se ispostavilo, da čistačicu nije unajmila radi svoje ugode, nego je to bilo dobrotvorno djelo. Sama joj se ponudila jer od primanja koja dobiva jedva preživljava, a njegovi novci joj dobro dođu. Htio joj je objasniti da se ne radi o novcima nego o principu, ali uopće ga nije pustila da završi.

A osim toga, ne čisti samo kod nas, nego i kod poštovanog druga docenta Varadyja, i u još tri domaćinstva. Zato ljubazno drži kljun zatvorenim, jer o običnom, normalnom životu znaš jednu veliku guzicu. To je malo drugačije nego kad pred kameru postaviš našminkane koze i narediš im da govore gluposti iz maloumnih scenarija, koje tako uspješno i serijski radiš. Goni se, a ako imaš moralne komplekse radije joj daj stotku ili prestani snimati ta sranja i počni raditi nešto korisno. Zašto pak ne staviš slovačke grofice, kneginje i vojvotkinje u nekakvu tvornicu ili u govedarnik...oprosti, prijatelju, znaš, ne mislim to potpuno ozbiljno... pa ja znam da ti je puna kapa salonskih magarčina i najradije bi radio sadašnjost... a sa starom Kedrovom se ne zamaraj. Ako ti smeta da je iskorištavaš, mirno to izbaci iz glave. Ona se pravi kao najubogija jadnica, ali dam ruku u vatru da ima madrace natrpane s toliko novaca,

koje ti nećeš zaraditi do smrti. Gundđa, gundđa, ali potajno od nas radi budale – kad su glupi nek plaćaju. Tako je to, prijatelju...

Ja tvoju lastavicu, gdje da se čovjek uhvati za Heleninu logiku... zasmetalo ga je uporno zvonjenje telefona.

“Bit će da je to milostiva”, Kedrová je otvorila vrata. “Brzo se obucite da ne pričate s njom goli, na to su osjetljivi.”

Navukao je traperice unatoč zabrani Kedrove, za koju su one klošarske tregerice, i iako je telefon neprestano zvonio, mirno ga je zanemario i pregledavao ormar, tražeći košulju.

S rasonodom se zagledao u Heleninu večernju haljinu; haljina od svilenog brokata staroružičaste boje, sašivena u romantičnom stilu s bogato nabranim rukavima i suknjom u zvono. Kupio joj ju je iz čiste obijesti. Poznavao je njen ukus i znao je da je nikada neće obući: htio je samo istestirati koliko ozbiljno shvaća svoje principe: njene najomiljenije riječi u tom razdoblju bile su NAČELNO i APSOLUTNO.

Darovi kojima želimo stvarno usrećiti voljenog čovjeka trebali bi biti principijelni i apsolutni, tvrdila je s razočaravajućom suverenošću. Do danas nije znao je li njezina sreća zbog tog dara bila iskrena ili ju je samo hinila da ne prekrši svoje načelo o apsolutnoj nepotrebnosti stvarnih darova. Sigurno je samo jedno – haljinu nikada nije obukla.

Na kraju je iz ormara izvadio laganu ljetnu košulju pastelno crvene boje. Telefon je uporno zvonio što je značilo da je Kedrová bila u pravu i da zove milostiva, kako je nazvala njegovu majku. Sigurno je majka, nitko drugi ne bi izdržao tako dugo na telefonu na koji se nitko ne javlja. Činilo mu se da u zvonjavi osjeća majčinu zapovjednu upornost, čak i ogorčenje – kako si netko može dozvoliti da ne podigne slušalicu kad zovem JA – Alžbeta Sláviková! Pogled na sat je to potvrdio; u to je vrijeme išla u kupovinu i nikad nije zaboravila nazvati iz govornice pokraj samoposluge.

Znao je da se dosad nije pomirila s njegovim brakom, iako kao da je u zadnji trenutak podlegnula nekakvoj rezignaciji i letargiji; ili ju je već umorila dugogodišnja nenaklonost?

Od prvog trenutka su se odnosi između nje i helene čudno zapetljali.

Barlová? pitala je majka oprezno i napravila korak unazad, kao da je ta riječ u njoj budila nepovjerenje.

Da, Barlová. Helena Barlová, ponavljala je Helena, neshvaćajući gledajući u majku.

Čudno ime.

Ne sviđa vam se? Za to ja nisam kriva, Helena se nasmijala, bio je to spontani, veoma zarazan smijeh, Slávik se pridružio. Kad je pak vidio, kako djeluje na majku, s krivicom je zašutio. Izgledala je kao da ju je smijeh bolno ranio, kao da joj se on, njen sin, podsmjehivao, kao da ju je besramno izdavao.

Oprostite, gospođo Sláviková, rekla je Helena. Znae, ta riječ djeluje na neke ljude deprimirajuće. Zato sam se smijala.

Ne razumijem. Koja riječ?

Barla⁵. Barlová, odgovorila je Helena i opet se kratko, nervozno nasmijala.

A sad je bilo još gore, sad se majka zbilja uvrijedila. Helena je zatvorila usta, spustila kutove usana, ponovno nesretno slegnula ramenima i zapalila cigaretu. Da, nesretno, ali je zvučalo oštro, razdraženo, zlobno; kao da ju je majka otrovala.

Puno pušite? pitala je majka; prije ju je okrivljavala nego pitala.

Dosta, odbrusila je Helena. Zacrvenila se i uzrujano dodala; A povremeno si i popijem. Izazovno je gledala majku: Želite li još nešto znati, dugarice ispitivačice?

Majku je naglo trznulo, kao da joj je Helena zabila nož pod rebra, usne su joj se zatresle, problijedile.

Za boga miloga, prestanite izvoditi! Slávik je osjećao da je krajnje vrijeme da intervenira, situacija je postala uznemiravajuća. Jeste li poludjele?

Na trenutak se činilo da su njegove riječi samo dolile ulje na vatru – možda je uspio uvrijediti obje. Ali ne, hvala bogu, sigurno su si obje rekle: pametniji popušta. Helena je nešto promrmljala – čak je zvučalo pomirujuće – a majka je rekla jednakim tonom: Mislila sam da imam pravo pitati, i stavila dlan na grlo.

Direktan konflikt bio je spriječen i Slávik se nadao da je to obećanje trajnog mira, nažalost, kao što se uskoro ispostavilo, bilo je to samo kratko primirje.

Znači vi ste odlučili, da ćete se uzeti? majka je hrabro pokušala nadjačati svoje protivljenje, u podtonu pitanja čulo se samo neskriveno razočaranje. Računao je s tim; nije se mogao baš nadati da će skakati od radosti kad je dovede pred gotov čin.

Krajnje vrijeme da se upoznam s vašim roditeljima, Helenice, zar ne? čak se nasmijala; zapravo im je izlazila u susret. Slávik ju je zahvalno pogladio po kosi i letimično je poljubio u čelo. Naočigled se poboljšavalo. A u talonu je imao glavni adut – njihovu zajedničku sudbinu. Na taj trenutak se oslanjao, brižno, proračunato, s punom upotrebom svog talenta ju je režijski pripremao – to je trebala biti decentna, umjereno dojmljiva, ali ne

⁵ Barla - štaka

sentimentalna scena, koja bi zauvijek zbližila dvije žene. Ali nije ispalo tako. Povoljan trenutak je prošao, Helena ga je prestigla, potpuno nepovoljno preuzela inicijativu.

Nažalost, to je nemoguće. Više nisu živi, rekla je i nepromišljeno dodala: ni ja ih nisam poznavala.

U sebi je hitno viknuo: KRIVO! Sadržaj ispovijedi bio je istinit, ali taj način! To je vrijeđalo njegov estetski ukus. Nemoguće - zvučalo je bezosjećajno, čak i grubo. Nesložno ju je gledao u oči – sve ćeš pokvariti, što je s tobom? Ali odmah je shvatio – u kutevima je imala suze, zato ta grubost; shvatio je – make-up, šminkanje, maska, sama je zbog toga nesretna.

Majka ga je oslobodila straha, ozbiljnost Helenine ispovijedi utjecala je na nju unatoč neadekvatnoj izvedbi. Prišla je k njoj i sa spontanom razumijevanjem, koje ne traži riječi, položila je ruku na njeno rame. Njeno je lice pokazivalo sve: suosjećanje, razumijevanje i prije svega – što ga je iznenadilo – nekakvo ogromno olakšanje. Da, to je bilo čudno; kao da joj je laknulo što su Helenini roditelji umrli, kao da je očekivala nešto puno gore.

Rekao si joj? pitala je majka.

Kimnuo je.

Majka je lagano zagrlila Helenu oko ramena, sjele su na kauč. Da, točno tako je zamišljao, to ih je trebalo zbližiti.

Majčini roditelji, Martin Vavrovský i Mária Galová potjecali su iz Trenčína. Martin Vavrovský, Slávikov djed, služio je u pograničnoj financijskoj straži, živjeli su u Moldavi nad Bodvom. Otac nije bio zao čovjek, samo nikako s tim Mađarima na zelenu granu, govorila je majka o njegovom djedu. A osim nas tamo su bili skoro sami Mađari. Ali otac je sve radio polako. To je bilo dosta loše jer je bio ne samo Slovak i financ, nego i ljepotan. Sviđao se Mađaricama. Mama je često plakala. A tamo je bilo sve gore. Kad je Hitler došao u Njemačku, Mađari su dignuli rep. Mama je htjela da se vratimo doma, u Slovačku, ali otac se samo nasmijao, gdje bismo išli, pa u Slovačkoj smo. Oni neće bježati, jer kad bi otišli, Mađari bi razbili Republiku. Sve su uzimali na laku ruku, to im je bila najveća greška. Jedno jutro su ga donijeli doma izbodenog nožem. Upravo je išao od jedne Mađarice. (Slávik je bio ponosan na svog djeda, poštenog slovačkog financa Martina Vavrovskog – branio je jedinstvenost Republike na svima frontama.) Ja sam imala tada deset godina. Onda smo se vratili s mojom mamom u Trenčín i mama je za godinu dana umrla od tuberkuloze. Imala sam jedanaest godina.

Da, to im je bila zajednička sudbina, obje su bile siročad. I činilo se da će ih to zbližiti, sjedile su jedna pored druge kad je majka pitala: Koliko ste imali godina, Helenice? Ja sam imala jedanaest.

To ste već rekli.

Opet se začuo neharmoničan ton – govorile su o istom, ali Helenin pristup zadanoj temi bio je preoštar i faktičan; kao da nije bila dovoljno emocionalno angažirana.

Majka je pomirbeno rekla: Možda mi je bilo teže nego vama.

Možda.

A kako su umrli?

Slávik je bio na iglama. Majka se slučajno dotaknula delikatne stvari. Helena o tome nije rado govorila, a on nije doznao pojedinosti. Umrli su i gotovo, rekla mu je razdraženo. Što ima veze kako su umrli? Ne podnosim tako glupa pitanja. Na kraju je imala pravo. Ozbiljno, što ima veze kako su umrli. Razumio ju je – ako ne želi pričati o tome, ima svoje razloge – o tome je nije više ispitivao. Ali s majkom je to bilo drugačije, nadao se da će Helena to shvatiti.

Ne sjećam se.

Majka ju je na trenutak čudno gledala, prestajalo joj se to sviđati. Ali znate kako su umrli, zar ne? Nitko vam nije rekao? Majka je oduvijek bila dosljedna.

Helena je slegnula ramenima, znao je da je loše. I čuo je: što ima veze?

Majka je ogorčeno otvorila usta: Kako?

Ne voli misliti o tome, spašavao je situaciju.

Nije se činilo da su njegove riječi uvjerile majku, ali nakon kratkog vaganja samo je kimnula: Razumijem.

A onda je s razumijevanjem pitala: Je li bilo tako loše? Znala je biti neugodno dosljedna, stvarno.

Helenine usne su se iskrivile u laganu grimasu; Slávik je brzo ispalio: To je bilo u ratu.

Samo toliko mu je Helena rekla. Umrli su u ratu. A stric me je posvojio. To je sve. Samo, kakvo je to objašnjenje?

Majka želi znati kako su umrli, a ne kad. Rekao je to samo da bi Helena ušutila. Najradije bi joj opalio šamar – ne može s njom normalno razgovarati kad vidi kako to njoj nije bitno. To su ta njena načela. Načelno o tome ne želi razgovarati i gotovo! Krava!

U ratu? pitala je majka s turobnom sumornošću i onda faktično konstatirala: Ali stariji ste od Petra nekoliko godina.

To ga je iznenadilo. Razgovor je krenuo neočekivanim smjerom .

Istina, rekla je Helena. Četiri godine.

Nije mu išlo u glavu, što time želi postići. Namjerno želi izazvati svađu?

Kasnije, kad je sve prošlo, uzalud je od nje tražio objašnjenje. Ne znam, slučajno sam to napravila, bila sam užasno nervozna, išla su mi na živce ta pitanja, možda imaš pravo, možda je to bila prirodna znatiželja, ali nisam si mogla pomoći, to mi se činilo jako ponižavajuće, ima neugodan način, nije mi drago, ozbiljno, ne znam zašto sam bila tako nervozna.

Majka je već počela gubiti strpljenje: Mislite da je to dobro? Starija četiri godine?

Vidjet ćemo.

Kao za ispit? Ako to ne uspije... zbogom rodbina?

Svaki je brak rizičan potez, zar ne? Nikada nije moguće znati hoće li to uspjeti.

Ja sam znala. Kad sam se udavala, znala sam da ću uvijek biti uz svog muža. U dobru i u zlu.

Govorila je istinu. Stalno je ipak imao osjećaj da obje govore prave riječi krivim načinom. Možda je to zbog mene, palo mu je na pamet. Možda im smetam, ne mogu se zadovoljiti, bolje će se razumjeti ako ih ostavim na miru.

Napravit ću kavu, rekao je i otišao u kuhinju.

Nikad nije točno doznao što se odigralo između njih za vrijeme njegove kratke odsutnosti. Svaka je to interpretirala na svoj način, ali rezultat je bio mračan – rat je počeo. I bio je to okrutan, nemilosrdan rat, za život ili smrt. Kao svaki građanski rat – protiv sebe su ratovale dvije bijedne siročice.

Uvjerena je da sam malo trpila, to mi ne može oprostiti. Čini joj se da sam imala nezasluzenu sreću, da je život prema meni bio nepravedno dobronamjeran. Ona smatra da nisam pravo siročje, govorila je Helena s otrovnom ironijom.

A majka: to je jedna drska, neodgojena, arogantna flundra, koju nećeš naći ni s lampom. Vjeruj mi na riječ, ta žena će te uništiti.

Sigurno, Helena nije bila anđeo, ali majka je s takvom zadrtošću preuveličavala sve njene prave i prividne nedostatke da se to nije moglo završiti nikako drugačije nego kako je završilo – mržnjom.

Ne zna kuhati, napadno se oblači, koketira sa svakim muškim, puši, pije, od tebe je starija i prije svega – ne zaboravi na tog hohštaplera.

Hohštaplerom je zvala Heleninog strica, koji ju je posvojio, Huga Barlu. Izvanredan kirurg, specijalizirao se za žučnjake. Hugo Barla – zlatne ručice. Prema fami koja se raširila o njegovim genijalnim sposobnostima, čovjek bi pomislio da ne koristi skalpel pri operaciji, nego magiju – kao da je na trbuhu umjesto ožiljaka ostavljao madeže. Nije ni čudo da takva legenda neodoljivo privlači vlasnike žučnih kamenaca: čovjek koji je mogao za sebe reći: operirao me docent Barla, automatski je spadao u bratislavsku elitu. Trbuh s autogramom docenta Barle nije bio obično razrezan i zašiven trbuh – to je bio trbuh vrijedan najmanje pet tisuća; kao da žučnjaci izrezani njegovim zlatnim ručicama nisu sadržavali žučne kamence, nego drago kamenje. Vila s bazenom, vikendica, koliba, ekskluzivni inozemni godišnji odmori, itakodaljeitakodalje, tko će to sve pamtit. Bila je javna tajna da grabi svim prstima i pričalo se: Ako na tako visokoj nozi može živjeti bilo kakav vođitelj automobilske radionice ili običan mesar, moramo priznati, da je u tome temeljna razlika, gospodin docent ipak spašava živote, nikakva mita, to je samo mala pozornost, prirodan znak zahvalnosti, svaki čovjek želi biti siguran da će biti u najboljim rukama.

Jednom se docentu Barli toliko svidjelo skijanje u švicarskim Alpama, da je odlučio tamo ostati zauvijek. I kako ne bi počinjao karijeru u surovj stranoj zemlji bez prebijene lipe, u švicarsku je banku prebacio neodređenu sumu i kad je u sudskom procesu (normalno, u njegovoj odsutnosti) odjednom izašlo na vidjelo da je prije svoje oproštajke s rodnim tлом stigao rasprodati sve svoje nekretnine, odluka o gubitku imovine više nije bila, takoreći, na dnevnom redu. Za ugrožavanje deviznog gospodarstva i napuštanje Republike mislim da je dobio osam godina.

Majka je od tog napravila, u smiješnom sporu s kakvom god logikom, svoj glavni adut. Želiš oženiti ženu čiji je stric prodao domovinu za trideset srebrnih? argumentirala je vještom metaforom. Ako to napraviš, tvojoj karijeri je kraj. Utuvila si je u glavu da će ga brak s Helenom uništiti, odlučila ga je spasiti i taj uzvišeni cilj je unaprijed opravdao sva sredstva. Dobro joj je došao bilo kakav argument, čak i da je nerazuman. Ne znam zašto bi trebao imati neugodnosti zbog toga što joj je stric otišao, izazivao ju je, nije ona kriva? Upravo obrnuto, Helena je baš pravi primjer domoljublja – kad bi htjela otišla bi s njim, kad se to tako uzme, trebala bi dobiti medalju. Usput, mnogim se ljudima, neizuzimajući njega, vrtilo po glavi – zašto je ostala? Zašto tajiti, našli su se i takvi koji su smatrali da je luda. Helenino objašnjenje imalo je nekoliko alternativa:

Kao prvo: Da se ne dosađujem. Toliko zabava koje čovjek nigdje drugdje neće doživjeti.

Kao drugo: Jer sam osjećala da ću sresti tebe, prijatelju. Što bi koristilo čovjeku kad bi osvojio cijeli svijet, a svojoj duši naštetio, lijepo rečeno, zar ne?

Kao treće: Jer sam mrzila Huga. Možeš si to zamisliti? Oženio je kokoš koja je bila mlađa od mene dvije godine. To si trebao vidjeti, šlag ju je skoro strefio kad sam joj rekla: Mamice, molim vas, mogu li se ići popišati?

Kao četvrto: Jer su tu umrli moji roditelji.

No, jesi miran? Je li ti to dovoljno?

Slučaj docenta Barle majka je savladala detaljno, bila je upoznata u najmanje detalje – također je radila u zdravstvu i osim toga, spadala je među vlasnike žučnih kamenja, dakle – bila je obećavajuća pionirka magične operacije. Povremeno joj se rugao: Sigurno ne podnosiš tog hohštaplera jer je nestao prije nego te oslobodio dragog kamenja? To ti je mrsko, zar ne? Samo ne znam, zašto zbog toga okrivljuješ Helenu. Kad bi znala da tako čezneš za tom operacijom, sigurno bi ga tu zadržala. Poznaš je, znaš da dobro misli, nikakva žrtva koju može prinijeti pred svoju svekrvu nije prevelika. Magarac jedan, vrijeđala ga je. Žalim samo što moja draga snaha nije nestala s tim hohštaplerom. Zatim je prikovala: A znaš li zašto nije nestala s njim? Zato što je to jedna lakomisljena, neodgovorna osoba, koja nije ni spazila da je taj hohštapler sve rasprodao i ostavio je s golom guzicom. I zato je morala naći neku naivnu, neiskusnu budalu koja će se brinuti za nju. Sad vidiš da je to prepredena i proračunata kučka. Baš me zanima, gdje ćete živjeti?

Tada nije ni on znao, ali sada, nakon sedam godina, kad je čuo kako telefon stalno zvoni, bio je pametniji. Primjerice, znao je to da Amália Kedrová neće dići slušalicu ne samo zato što je nagluha, što je sa staračkom lukavošću iskoristavala u svoju korist (čula je samo ono što je htjela čuti), nego je neće dići pogotovo zato što u sebi ima duboko usađen osjećaj da kod gazde nema pravo bez njihove izričite naredbe napraviti išta, što bi izlazilo van njenog položaja kućne pomoćnice (za nju sinonim riječi sluškinja).

Znate, gospon režiser, ja sam cijeli život, za vrijeme svih režima samo služila, prisjećao se njenih riječi, gledajući vrh ormara, gdje je u miru počivala šarmanтна boa od nojevog perja pod slojem prašine, koje se raspadalo od starosti već onda kad ga je Helena dobila od stare Kedrove kao zamjenu za električni figaro. Mijenjala su se samo gospoda, ali ja sam stalno ostajala. Baš tak, gospon režiser, gospoda se mijenjala, ali ja sam stalno tu.

Zvonjava telefona se napokon utišala; hvala bogu. Sad uopće nije bio raspoložen za razgovor s majkom, znao je unaprijed o čemu bi govorila: zašto nisi navratio do mene jučer, imaš li uopće što jesti, nisi valjda počeo pušiti, više me uopće ne trebaš, misliš da ti ne bih bolje skuhalo i očistilo od te stare sove?

Nedostaje joj posao, pomislio je. Prije godinu dana otišla je u mirovinu, i iako prije toga nije s njom lako izlazio na kraj, sad je bilo sto puta gore. Bila je mrzovoljna, razdražena, stalno je tražila razloge, uporno izazivala sitničave konflikte i nesuglasice, kao da je imala potrebu izbaciti višak energije. A nje je za svoje godine imala više nego dovoljno. Radila je kao samostalna referentica u tajništvu direktora (do točnog imenovanja svog radnog položaja jako je držala) u određenoj zdravstvenoj organizaciji, stalno je bila među ljudima, stalno je nešto rješavala, osiguravala i organizirala, a kad je odjednom saznala da je zamjenjiva, skroz ju je to slomilo. Razočarala se. Osjećala se oštećeno, napušteno i usamljeno, osjećala se kao odbačena krpa. Odjednom je imala hrpu slobodnog vremena i nije znala što da s njim radi. Doma je nosila diplomatske radove za prepisivanje, kupila je nekakav stroj za pletenje i prijavila se na tečaj gdje su učili strojno pletiti, počela se brižnije posvećivati svom izgledu, češće je išla u kino i kazalište, ali sve je to bio slabi flaster za tjeskobnu usamljenost i nedostatak životnog sadržaja. Možda bi joj pomogao nekakav muškarac. Od očeve smrti prošlo je već osam godina i – beskorisna stvar – krv nije voda. Ali pomisao da bi nekog našla mu se zapravo gadila; to mu se činilo neumjesno, nedostojno. Razumio ju je, iskreno ju je žalio, ali u njegovom žaljenju i razumijevanju nije bilo mjesta za stranog muškarca, kojem bi nedajbože morao govoriti OČE. Kad se Helena odlučila za dijete, palo mu je na pamet – to bi možda bilo rješenje. Možda upravo to treba i očekuje, iako to sama neće nikad priznati iz taštine i pogrešne zamisli o vlastitom ponosu i dostojanstvu.

U trenutku kad je svečano izjavio da će postati baka, bio je uvjeren da u svojoj procjeni nije pogriješio. Dugo ga je šutke gledala, blijeda, drhtava, kao da je pobijedila tešku unutarnju borbu; oči su joj zasuzile. Nježno ju je zagrlio oko ramena, a ona je stavila lice na njegovo rame, plačući kao sretno dijete koje je pod bor dobilo traženu igračku. Utješno ju je gladio po kosi i pun sreće si je govorio: konačno, konačno se slomio led, konačno je bacila oklop. Nije sumnjao da će se sada pomiriti s Helenom i da će joj unučić donijeti mir.

Oh, kako sam bio naivan.

Kad je prestala plakati, s licem naboranim od boli, rekla je: To je grozno! Stvarno sam tako stara? Grozno, grozno, ponavljala je i onda se zaderala: Ne! Ne! Ne! vrištala je, kao da

se svojim odbijanjem htjela suprotstaviti neumornom toku vremena. Kad barem ne bi bilo od te flundre.

“Mogla sam si misliti da ćete opet navući tregerice”, prekinula ga je u mislima Amália Kedrová, ogorčeno gledajući njegove traperice. “Čudim vam se, tako veliki gospodin, koji ispod sebe ima toliko ljudi, a uopće se ne znate obući. Kak da vas poštuju ak se ne poštujete sami. Uzalud, odijelo čini čovjeka, neka je nekakav red. Dajte pojedite to željezo.” Pokazala je na kuhinjski stol gdje je bio pripremljen njegov doručak – umak od špinata i tri jaja na oko. “Znam, nije ništa posebno, ali trebate željeza.”

“Hvala, gospođo Kedrová,” brzo je rekao i počeo jesti. Već mu se pri samom pogledu na špinat koji Kedrová nije zvala nikako drugačije nego “željezo” digao želudac. Radije će to pojesti, inače je se uopće neće riješiti.

Amália Kedrová, kako to već biva kod većine starih ljudi, rado je pričala, opširno, dugo, često gubeći smisao, skakala s teme na temu, pri čemu je bila uvijeđena, a ako joj se učinilo da čovjek s kojim priča smatra njene govore neugodnim uznemiravanjem, odmah se uvrijedila i počela brbljati više nego prije. Slávik se nije naviknuo nositi s ljudima takvom posebnom delikatnom formom, zato ga je razgovor s Kedrovom obično vrlo brzo umorio pa je tako, trudeći se da što prije završi, rekao: „Znate što sam noćas sanjao? Da su mi ispali svi zubi.”

Tumačenje snova bio je njen hobi, ali znao je da obično za to treba sanjaricu; pamet ju više nije služila dovoljno da se odmah sjeti značenja svih snova, u kojima je bilo nevjerojatno mnogo nijansa.

“Ste li to stvarno ste sanjali?” ubrzo ga je pitala sumnjičavo.

“Stvarno.” rekao je s čistom savješću. Pred jutro ga je doista probudio jeziv san, od kojeg je pamtio samo to da su mu ispali svi zubi.

“Hm. Zubi, zubi...” mrmljala je stara i na licu joj se ocrtavala uporna koncentracija. Za trenutak se ustala i protresla glavom: “Morat ću to u sanjarici potražiti. Idem vam to tu malo zrihtati, da to ne izgleda tako... Kad se vraća Elenka iz Praga?”

“Sutra. Sutra navečer.”, odgovorio je. Pošto je majka za Kedrovú bila milostiva, Helenu nije zvala nikako drugačije nego Elenka. Uzalud je razbijao glavu zašto ih oslovljava baš tako, ali napokon, ako joj to odgovara... hvala bogu, nema je. Gledao je kako se vuče s usisavačem u dnevni boravak i s gađenjem odgurnuo tanjur s doručkom. Dobio je apetit za pivo, morao je iz usta isprati neugodan okus špinata.

“Gospođo Kedrová” viknuo je, odmah se sjetio da ga stara ne može čuti; osim gluhoće ju je sprječavao i zvuk usisavača. Došao je do nje, okrenula se, a kad joj je stavio ruku na rame, ponovio je: Gospođo Kedrová”, ali stara je pokazala prstom na uho i odmahnula glavom. Sagnuo se i isključio usisavač.

“To ste htjeli nešto, gospon režiser?”

“Idem na pivo u Smichovsku. Ako netko u međuvremenu nazove, recite neka zove,” pogledao je na sat, “oko jedanaest, dobro?”

“Aha. Zvat ćete u jedanaest.”

“Ne, ne. Neću ja zvati. Ako bi me netko zvao dok me nema, neka nazove u jedanaest. Razumijete?”

Kedrová je trenutak razmišljala i rekla: “Aha. Vratite se u jedanaest. Rješeno.”

“Hvala.” Nasmijao se tom njenom rješeno i brzo otišao.

6. Analiza prijevoda

6.1. Leksička analiza

Leksička se analiza provodi u svrhu promatranja razlika u značenju između izvornih slovačkih riječi i prijevodnih ekvivalenata. U prijevodu je bilo potrebno primijeniti različite vrste leksičkih transformacija. Pod pojmom leksičkih transformacija podrazumijevaju se razlike na semantičkoj razini između jedinica u izvorniku i prijevodu. Ovdje navodimo primjere rečenica u kojima su primijenjene leksičke transformacije, njihov prijevod i obrazloženje upotrebe određenih ekvivalenata. Izvorne rečenice i njihov prijevod te analizu prijevoda grupirali smo s obzirom na to je li transformacija izvršena na riječi, frazemu ili lažnom prijatelju, redosljedom kojim se pojavljuju u poglavlju djela. U uglatim zagrada navodimo stranicu na kojoj se nalaze pojedine riječi ili rečenice.

6.1.1. Leksička analiza na razini riječi

Otvoril zrkadlové dvierka do intímnej skrinky... [7]

Otvorio je vrata ormarića sa zrcalom...

U slovačkom jeziku ne postoji ustaljeni izraz *intímna skrinka*, nego je autor vjerojatno skratio izraz *skrinka s intímnymi vecami*, prevedeno kao ormarić s intimnim stvarima. Razlog zbog kojeg smo taj skraćeni izraz preveli kao *vrata ormarića sa zrcalom* jest taj što se u oba jezika misli na isti predmet, odnosno na ormarić iznad umivaonika sa zrcalom u kojima osoba drži higijenske ili kozmetičke stvari.

... v ktorej sa skrývali na poličkách z čiernej plastickej látky dráždivé poklady jeho ženy Heleny. [7]

... gdje su se na crnim plastičnim policama nalazila uzbuđljiva blaga njegove supruge Helene.

Doslovan prijevod ovog dijela rečenice bio bi: „gdje su se na policama od crnog plastičnog materijala skrivala uzbuđljiva blaga njegove supruge Helene.“ Opis polica pojednostavnili smo na „crne plastične police“, jer nam se činilo nespretno i nepraktično ostaviti doslovan prijevod, dok je s konačnim izborom prijevoda tekst lakše čitljiv.

Náhle spozornel. [9]

Odjednom se pretvorio u uho.

Riječ *spozorniet'* u slovačkom jeziku znači obratiti pozornost, biti pažljiv. No u ovom slučaju tu riječ preveli smo kao *pretvorio se u uho*, što u prenesenom značenju znači „sav se predati slušanju“, zbog konteksta. Naime, Helena, Slávikova supruga govori nešto što on želi čuti, ali zna da u onome što ona govori postoji nekakva kvaka, stoga pozorno sluša što mu želi reći. Postojala je dilema bismo li to preveli kao *načulio je uši* ili kao *pretvoriti se u uho*, ali nakon nekoliko čitanja, drugi primjer nam se činio prihvatljivijim i boljim.

Tvár jej vzbĺkla spravodlivým rozhorčením seabavedomej emancipovanej ženy, plné, šťavnaté karmínočervené pery sa otvorili a z úst ako z pažeráka sopky vyšľahol sírnatý plameň, ktorý v okamihu zmenil na popol Slávikove predpotopné názory a predstavy o postavení ženy v súčasnom, modernom manželstve. [9-10]

Lice joj se zajapurilo opravdanim gnjevom samouvjerene emancipirane žene, sočne crvene usne su se otvorile i iz usta kao iz ždrijela vulkana buknuo je sumporasti plamen koji je u momentu Slávikova prahistorijska razmišljanja i ideje o položaju žene u suvremenom, modernom braku pretvorio u pepeo.

U prvom prijevodu izostavili smo riječ „ždrijelo“, dakle preveli smo „...i iz usta kao iz vulkana...“. No pri drugom čitanju prijevoda činilo nam se da nismo vjerno prenijeli autorov opis Heleninog gnjeva, stoga smo dodali riječ „ždrijelo“ jer nam se činilo kako ona doprinosi boljem opisu gnjeva i bijesa Helene.

... Katarina nedovolí Helene nijaké alkoholické záťahy. [12]

Katarina sigurno neće Heleni dopustiti nikakve alkoholne ekscese.

Riječ *záťah* u slovačkom jeziku primarno znači zabava s konzumiranjem alkohola, noćno pijančevanje. No u ovom slučaju radi se o neprimjerenom ponašanju pod utjecajem alkohola, stoga smo odabrali riječ *ekscesi*, koja označava čin koji prelazi granice, prestupanje mjere ili propisa.

Ukázalo sa, že na druhom konci drôtu je jeho strihač... [13]

Ispostavilo se da je s druge strane žice njegov montažer...

Izraz *s druge strane žice* označava telefonskog sugovornika, ali s razvitkom tehnologije, ovaj izraz više se ne upotrebljava jer se u današnje vrijeme ljudi uglavnom služe mobilnim telefonima, koji nemaju žice, odnosno nisu fiksni. S obzirom da je ovaj roman pisan u osamdesetim godinama prošlog stoljeća, kada nisu postojali mobilni uređaji, nego samo fiksni telefoni, mislili smo da bi bilo prikladnije iskoristiti termin žica.

So svojou praxou, slečna, môžete strihať akurát tak látku na trenírky. [13]

Sa svojom praksom, gospodična, možete rezati materijal za krpe.

U ovom slučaju radi se o igri riječi. Naime, u slovačkom jeziku riječ *strihať* znači, između ostaloga, „rezati” te se koristi u sintagmi, primjerice, rezati film, što zapravo znači odstranjivati nepotrebne dijelove te spajati određene scene kako bi se dobio film. U hrvatskom jeziku riječ rezati također se koristi u istom kontekstu. U ovoj rečenici riječ *rezati* koristi se kao uvreda, odnosno kako je gospodična nesposobna za rezanje, odnosno montažu filma, te je sposobna samo rezati materijal, odnosno tkaninu za krpe.

Trenírky u slovačkom jeziku označavaju kratke sportske hlače, muško donje rublje. No kako bi smo zadržali namjeru koju je autor htio postići, a to je uvreda, odlučili smo se na prijevod *krpe*.

šľak aby to trafil [14]

vrag ga odnio

U poglavlju često susrećemo izraz *šľak aby to trafil*. Naime, radi se o često korištenoj frazi u slovačkome jeziku. Prema mrežnom rječniku <http://slovniky.korpus.sk/> taj izraz ima nekoliko značenja: *kletvu, srčani udar, kap*. Na *Hrvatskom jezičnom portalu* pronašli smo nekoliko ekvivalenata, koji označavaju kletve kojima se nekome želi zlo: *do vraga! do sto vragova! idi do vraga! k vragu! neka te vrag nosi! vrag te odnio!*, no na kraju smo se odlučili za kletvu *vrag ga odnio* jer je to i u razgovornom stilu ustaljena fraza koja je izgubila vulgarnu konotaciju.

6.1.2. Leksička analiza na razini frazema

Složenost prijevoda frazema u tome je što prevoditelj mora prepoznati frazemsko značenje i pronaći ekvivalent u ciljnom jeziku. Značenje frazema ne proizlazi iz značenja njegovih sastavnica i zbog toga prevoditelj može napraviti veliku grešku ako frazem prevede doslovno, iako postoje slučajevi kada sastavnice frazema imaju jednako preneseno značenje i u ciljnom jeziku.

U djelu *Koniec hry* autor koristi mnogo frazema te ćemo neke prikazati i objasniti.

1. *Dám na to krk* (sasvim je sigurno, čvrsto sam siguran u to) – *dam ruku u vatru* (jamčiti, garantirati, imati potpuno povjerenje)
2. *Mať niečoho/niekoho plné zuby* (imati nečega dosta, ne podnositi nešto/nekoga) – *puna kapa* (dosaditi što kome, dozlogrditi, imati čega dosta)
3. *Narástli im rožky* (rasti samopouzdanje, postati drzak, previše si dopuštati) – *dignuti rep* (uzoholiti se, umisliti se, postati drzak, pun sebe, praviti se važan)
4. *Nedáme sa opit' rožkom* (prevariti nekoga) – *nismo vesla sisali* (ne damo se prevariti, nismo naivni)
5. *Zdvíhnuť mandle* (opomenuti nekoga, kritizirati, izgrditi, ispsovati) – *dati po repu* (ukoriti koga, kritizirati, kazniti, postupiti strogo s nekim)
6. *Hrabe všetkými desiatimi* (biti pohlepan, lakom) – *grabi sa svih strana* (biti pohlepan)
7. *Ani cici, ani rici* (vrlo mršava žena) – *ravna kao daska* (žena koja je fizički neobdarena, bez prsa i bokova)

Gore navedeni frazemi oni su s kojima smo imali najviše poteškoća u prevođenju jer u hrvatskom jeziku ne postoji potpuni ekvivalent, stoga je bilo potrebno pronaći odgovarajuće frazeme koji imaju bar približno jednako značenje.

Frazemi *ani cici*, *ani rici* i *ravna kao daska* imaju jednako značenje u hrvatskom i slovačkom jeziku, označavaju izrazito mršavu osobu, točnije ženu koja fizički nije obdarena, bez prsa i bokova. Jedna od mogućnosti bila je i prijevod „nit sisa, nit dupeta“ kako bi se zadržao autorov vulgaran ton, ali smo se ipak odlučili na ustaljen frazem u hrvatskom jeziku, „ravna kao daska“ jer ima jednako značenje i jednako je uvredljivo.

Vraj za ním prišla taká mladá kočka, ani cici, ani rici, ktorá mu vysvetlila, že nastupuje na jeho miesto. [13]

„Navodno je umjesto njega došla mlada koka, **ravna kao daska**, koja mu je objasnila da dolazi na njegovo mjesto.“

Frazem *zdvihnúť mandle*, prema slovačkom frazeološkom rječniku, znači „opomenuti nekoga, izgrditi, kritizirati, ispsovati“, a ekvivalent u hrvatskom jeziku jest *dati kome po repu*, što znači „postupiti s kim strogo, kazniti nekoga“.

Len mu zdvihnite mandle, úradníkovi, čo je on nejaký holyvúdsky boh, aby mohol zametať so starým Petruškom? [14]

„Samo vi njemu **dajte po repu**, činovniku, što je on nekakav holivudski bog, da bi mogao mesti sa starim Petruškom?“

Frazem *nedáme sa opit' rožkom* na početku smo preveli kao „ne damo se jeftino prevariti“, jer je to ujedno i značenje frazema, no na kraju smo se opredijelili za frazem *nismo vesla sisali*, što znači „nismo naivni“, „ne možemo na to nasjesti“ kako bismo pokušali što manje osiromašiti prijevod i koristiti doslovne prijevode. Ovaj frazem autor koristi nekoliko puta u poglavlju, ali prikazat ćemo na primjeru jedne rečenice.

*Vo vzťahoch medzi Slávikom a námestníkom Rehorom panovalo zjavné napätie, podľa všeobecnej mienky to však bol iba zastierací manéver, dohovorená finta, určená na oklamanie naivných – kto by im na to skočil, vieme predsa svoje, **nedáme sa opit' rožkom**, kolegovia. [18]*

„U odnose između Slávika i zamjenika vladala je očigledna napetost, prema općem mišljenju to je bio samo prikriveni sporazum, dogovoren trik, namijenjen za zavaravanje naivnih – tko bi im još vjerovao, ipak znamo svoje, **nismo vesla sisali**, kolege.“

Frazem *mať plné zuby* u slovačkom jeziku znači „imati nekoga, nečega dosta“, a doslovan prijevod bi bio „imati pune zube“. U hrvatskom jeziku ekvivalent je frazem *puna mi je kapa*, što znači „svega mi je dosta“.

*Prečo už konečne nepostaviš tie slovenské komtesy, kňažné a vojvodkyne do nejakej fabriky alebo do kravína ... no, prepáč, kamarát, vieš, že to nemyslím celkom vážne ... veď ja viem, že **máš už plné zuby** tých salónnych somarín a najradšej by si robil súčasnosť ... [25]*

„Zašto pak ne staviš slovačke grofice, kneginje i vojvotkinje u nekakvu tvornicu ili u govedarnik ...oprosti, prijatelju, znaš, ne mislim to potpuno ozbiljno ... pa ja znam, **da ti je puna kapa** salonskih magaričina i najradije bi se bavio sadašnjošću ...“

Frazem *dám na to krk* bi u doslovnom prijevodu značio „dam za to vrat“. Usporedbom frazeoloških rječnika hrvatskoga i slovačkoga jezika pronašli smo frazu u hrvatskom jeziku koja ima jednako značenje kao ona u slovačkom, a to je *dam ruku u vatru*, što znači i „imati potpuno povjerenje“ stoga smo tu frazu iskoristili u prijevodu.

*Ona sa tvári ako najúbohejšia chudera, **ale dám krk na to**, že v matacoch má nadžganych toľko peňazí, koľko ty do smrti nezarobiš. [26]*

„Ona se pravi kao najubogija jadnica, ali **dam ruku u vatru** da ima madrace natrane s toliko novaca, koje ti nećeš zaraditi do smrti.“

Jedan od frazema s kojima smo imali većih poteškoća u pronalasku ekvivalenta u hrvatskom jeziku jest *narástli im rožky*, što znači „postati samouvjeren, umišljen“. U prijevodnom procesu imali smo nekoliko mogućnosti za prijevod frazema, među kojima su

bili i nosom su parali oblake, zabadali su nos gdje im nije bilo mjesto, no na kraju smo se odlučili za frazem *dignuli su rep*, što znači „početi se napadno, drsko ponašati, previše sebi dopuštati, postati odviše slobodan, drzak“, jer je u izvornom tekstu taj izraz izrečen kratko, a to smo htjeli zadržati i u prijevodu.

Ked' v Nemecku prišiel Hitler, Maďarom narástli rožky. [29-30]

„Kad je Hitler došao u Njemačku, Mađari **su dignuli rep**.“

Frazem *hrabať všetkými desiatimi* u slovačkom jeziku označava nekoga tko je pohlepan, lakom, nezasitan. S ovim smo frazemom imali poteškoća u pronalaženju hrvatskog ekvivalenta. Jedna od mogućnosti bila je „traži kruha preko pogače“, koji označava osobu koja je pohlepna, traži više od onoga što ima, nezadovoljna je onime što ima, no činilo nam se kako bi izraz gubio na ekspresivnosti. Stoga smo se odlučili na prijevod „grabi svim prstima“ kako bismo bolje opisali pohlepnog doktora koji je od svih primao mito.

Bolo verejným tajomstvom, že hrabe všetkými desiatimi, ale vravelo sa: Ked' si môže žiť na takej vysokej nohe hocijaký vedúci autoopravovne alebo obyčajný mäsiar, musíme predsa uznať, že je v tom podstatný rozdiel, pán docent predsa zachraňuje životy, akéže úplatky, je to iba malá pozornosť, prirodzený prejav vďačnosti, každý chorý človek chce mať istotu, že sa stane do najlepších rúk. [33]

„Bila je javna tajna da **grabi svim prstima** i pričalo se: Ako na tako visokoj nozi može živjeti bilo kakav vođitelj automobilske radionice ili običan mesar, moramo priznati, da je u tome temeljna razlika, gospodin docent ipak spašava živote, nikakva mita, to je samo mala pozornost, prirodan znak zahvalnosti, svaki bolestan čovjek želi biti siguran da će biti u najboljim rukama.“

6.1.3. Leksička analiza na razini lažnih prijatelja

S obzirom na prostornu i kulturnu blizinu, slovački i hrvatski jezik dijele veliki broj zajedničkih značajki. Oba jezika pripadaju slavenskoj skupini jezika, a poveznice postoje u povijesti i kulturi. Oznaka je svih jezika, pa tako i slavenskih, postojanje lažnih prijatelja koji otežavaju proces prevođenja. Lewis (2016: 1) definira lažne prijatelje kao parove leksema iz dvaju jezika, oblikom jednaki ili slični, a značenjski različiti. Razlika u značenju prouzrokuje nesporazume i pogreške pri prevođenju ili usmenoj komunikaciji jer se pretpostavlja da izrazna jednakost/sličnost između leksičkih jedinica polaznoga i ciljnoga jezika podrazumijeva i sadržajnu jednakost/sličnost. Tada dolazi do refleksnoga prepoznavanja i pogrešnoga zaključivanja o značenju leksema na osnovi iskustva polaznoga jezika.

Pri prevođenju primijetili smo veliki broj lažnih prijatelja, a u Tablici 1 navodimo samo neke od primjera.

Tablica 1. Slovačko-hrvatski lažni prijatelji

Lažni prijatelj	Hrvatska riječ na koju asocira	Značenje slovačke riječi
skrinka	škrinja	ormarić
porucha	poruka	kvar
elektrónka	elektronika	elektronska cijev
práčka	pračka	perilica
vôňa	vonj, smrad	miris
hodina	godine	sati
sírnatý	sirast	sumporasti rublje
sliepka	slijep	kokoš
rok	rok	godina
sľúbiť	sljubiti	obećati
tvár	tvar	lice
drôt	drot	žica
trenírky	trenirke	kratke hlače; muško donje rublje
klince	klinci	čavli
nudiť	nuditi	dosadivati
obracat' sa	obraćati se	snalaziti se

zúriť	zuriti	bjesniti
lepšie	ljepše	bolje

Potpuni lažni prijatelji parovi u leksema koji su izrazno jednaki ili slični, a značenjski potpuno različiti (Lewis, 2016: 156). U poglavlju djela *Koniec hry* takvih lažnih prijatelja ima najviše, a niže navodimo nekoliko primjera:

porucha – „kvar“

Nejaká porucha v počítači, tuším zlyhala elektrónka. [7]

„Nekakav **kvar** na računalu, mislim da se pokvarila **elektronska cijev**.“

hodina – „sat“

Hádam by si mohla zavše aj niečo uvariť a trocha tu upratať, nemusíš predsa celé hodiny trčať pred zrkadlom a... ďalej sa nedostal. [9]

„Možda bi mogla nešto i skuhati i tu i tamo očistiti, ne moraš po cijele **sate** provoditi pred zrcalom i ... dalje nije stigao.“

sírnatý – „sumporasti“

Tvár jej vzbĺkla spravodlivým rozhorčením seabavedomej emancipovanej ženy, plné šťavnaté pery sa otvorili a z úst ako z pažeraka sopky vyšľahol sírnatý plameň, ktorý v okamihu zmenil na popol Slávikove predpotopné názory a predstavy o postavený ženy v súčasnom, modernom manželstve. [10]

„Lice joj se zajapurilo opravdanim gnjevom samouvjerene emancipirane žene, sočne crvene usne su se otvorile i iz usta kao iz ždrijela vulkana buknuo je **sumporasti** plamen koji je u momentu Slávikova prehistorijska razmišljanja i ideje o položaju žena u suvremenom, modernom braku pretvorio u pepeo.“

sliepka – „kokoš“

Kamarát, ak si chcel mať pri sebe nejakú domácu sliepku, ktorá by celé dni behala po byte s handrou, metlou a vysávačom, umývala riad, prala tvoje fusakle, vyvárarla oblúbené jedlá pre svojho kohútika a ešte aj šťastne kotkodákala z vďačnosti, že to vôbec môže robiť, nemal si sa oženiť so mnou! [10]

Prijatelju, ako si uz sebe htio imati neku domaću kokoš, koja bi cijele dane trčala po stanu s krpom, metlom i usisivačem, prala suđe, prala tvoje čarape, kuhala omiljena jela za svog pijevca i k tome sretno kokodakala iz zahvalnosti što to uopće može raditi, nisi me trebao oženiti!

sl'úbit' – „obećati“ ; *rok* – „godina“ [10]

*Jej osvetová prednáška trvala oveľa dlhšie ako slávnostný prejav podpredsedu obvodného národného výboru, ktorý odznel prisobášnom akte pred siedmimi **rokmi**, keď si navzájom **sl'úbili**, dobrovoľne a pred svedkami, že budú statočne znášať spoločnú cestu životom, v dobrom i zlom, a svoj sľub dokonca potvrdili až trojnásobne: slovami **ÁNO – ÁNO**; podpismi Peter Slávik a Helena Barlová a zlatými obrúčkami, vypožičanými špeciálne na tento účel od manželov Plachých, ktorí sa zúčastnili na tomto predstavení v úlohe sobášnych svedkov.*

„Njeno prosvjetno predavanje je trajalo puno duže od svečanog govora podpredsjednika obližnjeg nacionalnog odbora, koji je pročitao prije sedam **godina** pri bračnom činu, kad su si uzajamno **obećali**, dobrovoljno i pred svjedocima, da će pošteno trpjeti zajednički životni put, u dobru i u zlu, i svoje su obećanje na kraju potvrdili na tri načina: riječima **UZIMAM – UZIMAM**; potpisima Petra Slávika i Helene Barlove i zlatnim prstenjem, posebno za tu svrhu posuđenim od supružnika Plachý, koji su sudjelovali na toj predstavi kao kumovi pri sklapanju braka.“

tvár – „lice“

*Vybozkával jej celú **tvár**, ach bože, žltok a med, najsladšia pleťová maska na svete.*
[11]

„Ljubio joj je cijelo **lice**, oh bože, žumanjak i med, najslađa maska na cijelom svijetu.“

klince – „čavli“ [14]

*Robíme, aj keby žeravé **klince** padli, čo?*

„Radimo i kad bi užareni **čavli** padali, jel?“

zúrit' – „bjesniti“ [18]

*Chvíľu bezradne džal v ruke slúchadlo, a raz nevedel, či sa má smiať, alebo **zúrit'**.*

„Trenutak je bespomočno držao slušalicu u ruci i nije znao da li da se smije ili da **bjesni**.“

lepšie – „bolje“ [32]

*Možno tu pôsobím rušivo, nemôžu sa uvoľniť, **lepšie** si porozumejú, keď ich nechám osamote.*

„Možda im smetam, ne mogu se zadovoljiti, **bolje** će se razumjeti ako ih ostavim na miru.“

Djelomični lažni prijatelji parovi su leksema koji su izrazno jednaki ili slični, a značenjski nisu posve različiti (Lewis, 2006: 173) Takvih je lažnih prijatelja nešto manje, a niže je navedeno nekoliko primjera:

skrinka – „ormarić“ [7]

*Otvoril zrkadlové dvierka do intímnej **skrinky**, v ktorej sa skrývali na policičkách z čiernej plastickej látky dráždivé poklady jeho ženy Heleny.*

„Otvorio je vrata **ormarića** sa zrcalom, gdje se na crnim plastičnim policama nalazio razdražljiv nakit njegove supruge Helene.“

vôňa – *miris* [9]

*Helena si vždy robila kúpel' s Avelou a **vôňa** nestačila vyprchať z kúpel'ne ani po dvoch týždňoch jej neprítomnosti.*

„Helena si je uvijek pravila kupku s Avelom, a **miris** nije ispario iz kupaonice ni nakon dva tjedna njenog odsustva.“

6.2. Gramatička analiza

Kao što je već navedeno, gramatička razina prijevodne analize obuhvaća morfološku i sintaktičku razinu. Važno je zadržati i pravilno prenijeti značenje iz jednog jezika u drugi pa je u nekim slučajevima potrebno primijeniti leksičke, sintaktičke i gramatičke transformacije. Pojam transformacija ili preoblikovanje odnosi se na sve postupke zbog kojih nastaju odstupanja između izvornog i ciljnog jezika. Transformacije se mogu ostvariti premještanjem, zamjenom, dopunom ili izostavljanjem (Premur, 2005)

6.2.1. Premještanje

Premještanje kao vrsta transformacije odnosi se na promjenu redoslijeda riječi u rečenici. Do te transformacije dolazi zbog razlikovanja sintakse izvornog i ciljnog jezika. Premještanjem se ne smiju mijenjati pragmatička struktura ni funkcija izvornog jezika.

Tablica 2. Prijevodna transformacija premještanja

1. Peter ¹ Slávik ² sa ³ prebudil ⁴ ako ⁵ zvyčajne ⁶ , o ⁷ pol ⁸ ôsmej ⁹ ...	Peter ¹ Slávik ² probudio ⁴ se ³ , kao ⁵ i obično ⁶ , u ⁷ pola ⁸ osam ⁹ ...
2. Otvoril ¹ zrkadlo ² dvierka ³ do ⁴ intímnej ⁵ skrinky ⁶ , v ⁷ ktorej ⁸ sa ⁹ skrývali ¹⁰ na ¹¹ policičkách ¹² z ¹³ čiernej ¹⁴ plastickej ¹⁵ látky ¹⁶ dráždivé ¹⁷ poklady ¹⁸ jeho ¹⁹ ženy ²⁰ Heleny ²¹ .	Otvorio ¹ je ² vrata ³ ormarića ⁴ sa ⁵ zrcalom ⁶ , gdje ⁷ su se ⁹ na ¹¹ crnim ¹⁴ plastičnim ¹⁵ policama ¹² nalazila ¹⁰ uzbudljiva ¹⁷ blaga ¹⁸ njegove ¹⁹ supruge ²⁰ Helene ²¹ .
3. Odstránenie ¹ poruchy ² si ³ podľa ⁴ predstavitel'a ⁵ Pentagónu ⁶ vyžiada ⁷ „asi ⁸ dva ⁹ týždne ¹² “.	Prema ⁴ predstavniku ⁵ Pentagona ⁶ , odstranjivanje ¹ kvara ² će ³ trajati ⁷ otprilike ⁸ dva ⁹ tjedna ¹⁰ .
4. ... ktorý ¹ v ² okamihu ³ zmenil ⁴ na ⁵ popol ⁶ Slávikove ⁷ predpotopné ⁸ názory ⁹ a ¹⁰ predstavy ¹¹ o ¹² postavení ¹³ ženy ¹⁴ v ¹⁵ súčasnom ¹⁶ , modernom ¹⁷ manželstve ¹⁸ koji ¹ je u ² momentu ³ Slávikova ⁷ prehistorijska ⁸ razmišljanja ⁹ i ¹⁰ ideje ¹¹ o ¹² položaju ¹³ žena ¹⁴ u ¹⁵ suvremenom ¹⁶ , modernom ¹⁷ braku ¹⁸ pretvorio ⁴ u ⁵ pepeo ⁶ .
5. ... naposledy ¹ som ² čírou ³ náhodou ⁴ objavil ⁵ vo ⁶ fľaši ⁷ , ktorá ⁸ mala ⁹ podľa ¹⁰ nálepky ¹¹ obsahovať ¹² ocot ¹³ , tri ¹⁴ deci ¹⁵ tuzemského ¹⁶ rumu ¹ , zadnji ¹ put sam ² pukom ³ slučajnošću ⁴ otkrio ⁵ tri ¹⁴ deci ¹⁵ domaćeg ¹⁶ ruma ¹⁷ u ⁶ boci ⁷ , na kojoj ⁸ je ⁹ na ¹⁰ etiketi ¹¹ pisalo ¹² da sadrži ¹² ocat ¹³ , ...

Prije opisivanja i analize sintaktičkih odnosa, važno je definirati pojmove vezane uz redosljed riječi u rečenici. Jedan od važnih pojmova jest obavijest. Obavijest je uklanjanje neizvjesnosti, dakle svaki podatak koji pridonosi da se ona ukloni ili umanji nosi obavijest (Katičić, 2002). U rečenici *Ti čitaš knjigu*, zamjenica *ti* upućuje na drugo lice jednine, ali isto tako i glagol *čitaš*. *Čitaš knjigu* otklanja svaku neizvjesnost. Takvo gomilanje obavijesti koja nije prijeko potrebna zove se zalihost.

U hrvatskom je jeziku red riječi uglavnom slobodan, ali je potrebno odrediti poredak riječi u rečenici koji nije stilski obilježen, odnosno koji je neutralan. U neutralnom, odnosno neobilježenom rečeničnom poretku, temeljno je pravilo da tema dolazi prva, a za njom rema. Tema je manje obavijestan dio rečenice, dio koji ne nosi nove informacije, a rema je suprotno od teme, odnosno obavjesniji dio rečenice, koji izriče novost ili nepoznanicu (Katičić, 2002). Primjerice u slijedu rečenica *Čitam pismo. Piše mi moja teta.*, drugu rečenicu možemo raščlaniti na dva dijela. Prvi dio *piše mi* nadovezuje se na ono što je već rečeno (u prvoj rečenici) i to je tema, a drugi dio *moja teta* nosi novu informaciju, izriče nešto novo te je taj dio rema.

U slovačkom jeziku rema dolazi nakon teme u objektivnom, neutralnom poretku riječi u rečenici. Obrnuti redosljed, u kojem rema dolazi ispred teme naziva se subjektivnim redosljedom i on je emocionalno obilježen (Mistrík, 1970). Rečenični naglasak nalazi se na remi, koji označava značenjski najvažniju riječ u rečenici. Osim toga, značenjski najvažniju riječ označavaju leksička sredstva poput zamjenica, prijedloga, čestica (samo, i, prije svega, svaki, svi, i slično) (Pavlovič, 2012).

Stoga rečenicu *Prema predstavniku Pentagona, odstranjivanje kvara trajat će otprilike dva tjedna* možemo podijeliti na dva dijela: prvi dio *Prema predstavniku Pentagona* je tema, jer se radi o nečem već poznatom (u odlomku se spominje Pentagon je objavio ..., v. str. 8), a drugi dio *odstranjivanje kvara trajat će otprilike dva tjedna* je rema, radi se o novoj informaciji, o nečemu što se do sada nije spominjalo. S obzirom da se radi o novinskom članku, odlučili smo se na ovaj redosljed riječi jer je on neutralan, stilski neobilježen.

U hrvatskom jeziku, položaj klitika (proklitika i enklitika) u rečenici strogo je i mehanički određen, stoga je i neobilježen jer se uvijek zna kakav će biti. Enklitike, odnosno zanaglasnice, riječi su bez svoga naglasaka i nalaze se iza naglašene riječi (*Kuća je velika.*), a proklitike, prednaglasnice, nalaze se ispred naglašene riječi s kojom čine izgovornu cjelinu (*U kući*) (hrvatski jezični portal). Enklitički oblik stavlja se iza prve naglašene riječi u rečenici (*Sutra će padati kiša*). Kada je prva naglašena riječ usko povezana s drugom, i kao

jedinstvena sintagma stoje na istom mjestu u gramatičkom ustrojstvu rečenice, enklitika se stavlja iza prve (*Čisti su prozori ubrzo postali prljavi*). Ali ako se prva naglašena riječ u rečenici, kad je sintaktički usko povezana s drugom, ne želi enklitikom odvojiti od nje, može se enklitički oblik smjestiti iza prve naglašene riječi u izričaju koji je iza onog koji se ne bi htio rastaviti (*Čisti prozori ubrzo su postali prljavi*). Ako se enklitika smjesti tako da se čitava prva sintagma uzme kao cjelina i enklitički se oblik smjesti iza nje kao iza prve naglašene riječi u rečenici, dobiva se u hrvatskom jeziku stilsko obilježje supstandardnoga razgovornog izražavanja (Katičić, 2002). Tu drugu mogućnost primijenili smo u prijevodu rečenice *Peter Slávik sa prebudil, ako zvyčajne o pol ôsmej ...: Peter Slávik probudio se, kao i obično, u pola osam ..., zbog čega je došlo do premještanja povratne zamjenice se*.

U slovačkom jeziku položaj klitika također je određen: na prvom mjestu stoji čestica *by*, na drugom mjestu oblici glagola biti, na trećem mjestu povratne zamjenice (*sa, si*), na četvrtom mjestu zamjenice u dativu, na petom mjestu zamjenice u akuzativu (*Ja by som sa ti jej nebol zriekol*) (Pavlovič, 2012).

U prijevodu rečenice *...naposledy som čírou náhodou objavil vo fľaši, ktorá mala podľa nalepky obsahovat ocot, tri deci tuzemského rumu, ...* transformacija premještanja bila je nužna jer u neutralnom redosljedju riječi u rečenici objekt u akuzativu dolazi ispred objekta u kojem drugom padežu, i iza svoga glagola (Katičić, 2002). Još jedan od razloga zašto je došlo do transformacije premještanja u ovom slučaju jest taj da bi u suprotnom već preduga rečenica bila još manje razumljiva, izgubio bi se smisao i čitatelj bi lako izgubio koncentraciju („zadnji put sam pukom slučajnošću otkrio u flaši kojoj je na etiketi pisalo da sadrži ocot tri deci domaćeg ruma...“).

Što je više objekata i priložnih oznaka, to je manje osjetljiva razlika između obilježenoga i neobilježenoga reda riječi. Obilježeni se red riječi tada doživljava kao prirodniiji i po tome bliži neutralnomu, nego u jednostavnim rečenicama (Katičić, 2002), što je i vidljivo na sljedećem primjeru: *koji je u momentu Slávikova prehistorijska razmišljanja i ideje o položaju žene u suvremenom, modernom braku pretvorio u pepeo*.

Složeni glagolski predikat sastoji se od više oblika glagola, i u tom slučaju predikatni glagol sam ne stoji u obliku što izriče sve gramatičke kategorije (lice, vrijeme, vid). Cjelina složenog glagolskog predikata određena je sintaktičkim odnosima i nezavisna je od reda riječi u rečenici, stoga dijelovi te cjeline mogu biti rastavljeni drugim riječima. Oblici pomoćnih glagola obično su enklitički (Katičić 2002). Primjer takvog složenog glagolskog predikata možemo vidjeti u prijevodu rečenice *Otvoril zrkadlové dvierka do intímnej skrinky, v ktorej*

sa skrývali na poličkách z čiernej plastickej látky dráždivé poklady jeho ženy Heleny./ Otvorio je vrata ormariča sa zrcalom, gdje su se na crnim plastičnim policama nalazila uzbuđljiva blaga njegove supruge Helene. U prijevodu složeni glagolski predikat jest *nalaziti se*, a s obzirom da se radi o prošlom vremenu, on se još proširuje na *nalazila su se*. U prijevodu taj je predikat rastavljen drugim riječima (priložnim oznakama). U neutralnom redu riječi u rečenici, objekt stoji iza svoga glagola (*uzbuđljiva blaga njegove supruge Helene*). Taj poredak riječi u prijevodu činio nam se logičan i neutralan, stoga smo se odlučili na njega.

6.2.2. Zamjena

Zamjena se primjenjuje u slučajevima kad se odabirom ekvivalenta mijenja vrsta riječi, broj, padež, glagolski oblik i sl. Zamjena ne smije narušavati pragmatičku strukturu izričaja i teksta u cjelini, ni normu jezičnoga izričaja u ciljnom jeziku.

Tablica 3. Prijevodna transformacija zamjene

1. Obávam sa, že ani ja vám (dativ) nerozumiem... [17]	Bojim se da ni ja vas (akuzativ) ne razumijem...
2. „Aj mňa (akuzativ) mrzí, že došlo k takému neprijemnému nedorozumeniu (dativ).“ [17]	Ni meni (dativ) nije drago što je došlo do tako neugodnog nesporedazuma (genitiv).”
3. Nie je to nijaký nafúkaný sraľo, s každým sa vie ľudsky porozprávať, tvrdý, ale sympat’ák (imenica). [15]	Nije to nikakav napuhani seronja, sa svakim zna ljudski popričati, tvrd, ali simpatičan (pridjev)
4. ...cítíl sa hrdo a pyšne (pozitiv) ani zakladateľ cisárskej dynastie [23]	...ponosnije (komparativ) se nije osjećao ni osnivatelj carske dinastije.
5. Iste sa musí strašne potíť, chudera; uvedomil si, že Amália Kedrová nosí ten pulóver ustavične od minulých Vianoc (množina) ... [24]	Sigurno se, jedna, morala strašno znojiti; primjetio je da Amália Kedrová nosi taj pulover konstantno od prošlog Božića (jednina) ...

1. U slovačkom jeziku riječ *rozumieť* zahtijeva dativ (komu, čemu), dok u hrvatskom jeziku riječ *razumjeti* zahtijeva akuzativ (koga, što), stoga je napravljena transformacija zamjene, odnosno u prijevodu se upotrebljava drugi padež.

2. Izraz *mrzí ma* u slovačkom je jeziku ustaljeni izraz koji u hrvatskom jeziku ima svog ekvivalenta *krivo mi je; nije mi drago*. U slovačkom jeziku zamjenica stoji u akuzativu uz glagol *mrziť*, dok u hrvatskom jeziku u oba slučaja, odnosno prijevoda zamjenica je u dativu.

Do transformacije zamjene došlo je i u drugom dijelu rečenice *došlo k takému neprijemnému nedorozumeniu*. U slovačkom jeziku glagol *dôjst’* s prijedlogom *k* u ovom kontekstu označava u nekoj aktivnosti, djelatnosti stizati sve do nekakve granice (primjerice *dôjst’ k záveru/doći do zaključka*). Prijedlog *k* zahtijeva imenicu (ili zamjenicu, pridjev) u dativu. U hrvatskom jeziku glagol *doći* s prijedlogom *do* znači kretanjem doći do odredišta,

cilja, granice. Prijedlog *do* zahtijeva riječ u genitivu. Dakle oba glagola imaju isto značenje, ali s drugačijim prijedlozima te samim time i različitim padežima te je zbog toga došlo do transformacije zamjene.

3. Imenica *simpaťák* označava osobu koja je simpatična, no u hrvatskom jeziku ne postoji imenica koja označava isto, stoga smo bili primorani pribjeći transformaciji zamjene i upotrijebiti pridjev *simpatičan*.

4. Prilozi *hrdo* i *pyšne* u slovačkom jeziku imaju slična značenja, „ponosno“, no *hrdo* znači „ponosno“ u pravom smislu te riječi, dok *pyšno* označava nekoga tko je umišljen, ohol. Autor je vjerojatno htio posebno naglasiti taj osjećaj ponosa, stoga smo iskoristili komparativ pridjeva u pozitivnom smislu, kako bismo što vjernije prenijeli autorovu namjeru.

5. Razlog zbog kojeg je došlo do transformacije u ovoj rečenici zamjene jest taj što se u slovačkom jeziku imenica *Vianoce* javlja samo u množini (pluralia tantum), a u hrvatskom prijevodu u jednini (Božić). Postoji nekoliko imenica koje su u slovačkom jeziku samo u množini, a u hrvatskom u jednini (primjerice: *raňajky* – „doručak“, *narodeniny* – „rođendan“).

6.2.3. Dopuna

Dopuna je transformacija umetanja riječi koje ne postoje u izvornom tekstu, ali je nužna zbog gramatičkih i sintaktičkih pravila jezika na koji se prevodi.

Tablica 4. Prijevodna transformacija dopune

1. Prečo smrť vycerila zuby [7]	Zašto je smrt pokazala zube
2. ... najdôležitejšie bolo nedať sa znechutiť. [15]	... najvažnije je bilo ne dopustiti da mu dodija.
3. Robila redaktorku v kultúrnej rubrike populárneho obrázkového týždenníka. [22]	Radila je kao urednica kulturne rubrike popularnog zabavnog tjednika
4. Zašla aj ďalej? [22]	Je li išla i dalje?
5. Urobím kávu, povedal a odišiel do kuchyne. [32]	Napravit ću kavu, rekao je i otišao u kuhinju.

1. Perfekt se u slovačkom jeziku tvori od glagolskog pridjeva radnog i prezenta pomoćnog glagola biti za prvo i drugo lice množine (*robila som, pisala si*), ali za treće lice jednine i množine ne upotrebljava se pomoćni glagol biti te se ne razlikuje prema rodu (*Ženy hovorili. Chlapci sa smiali*) (Pauliny, 1997). U hrvatskom jeziku perfekt se tvori na isti način, jedina je razlika što se u trećem licu jednine i množine koristi pomoćni glagol biti (*Žena je govorila. Dječak je trčao.*). Zbog tih gramatičkih razlika u slovačkom i hrvatskom jeziku bila je nužna transformacija dopune, odnosno dodavanje pomoćnog glagola biti.

2. U hrvatskom jeziku glagol *dopustiti* dolazi s česticom *da* i imenicom (ili zamjenicom, pridjevom) u dativu. U slovačkom jeziku glagol *nedať* dolazi s povratnom zamjenicom i glagolom u infinitivu, bez čestice, stoga je u ovom slučaju bila potrebna transformacija dopune zbog razlike u gramatičkim pravilima između slovačkog i hrvatskog jezika.

3. U slovačkom jeziku sintagma glagola *robiť* s imenicom u akuzativu, u razgovornom stilu znači zauzimati funkciju, položaj, ulogu (*robiť tajomníka*), u ovom slučaju zanimanje, profesiju. U hrvatskom jeziku isto značenje ima prilog *kao* uz glagol *raditi*, stoga je bilo potrebno dodati taj prilog kako bi bilo jasno o čemu je riječ. Rečenica ne bi imala

smisla kada bi se slovački izraz preveo doslovno, bez dodavanja priloga *kao* (Radila je urednicu kulturne rubrike popularnog zabavnog tjednika).

4. U hrvatskom jeziku osim intonacijom, pitanje se često izriče i česticama *li, da li, je li, zar, da* (Katičić, 2002: 148). U slovačkom jeziku upitne se rečenice uglavnom ostvaruju uzlaznom intonacijom (u usmenoj komunikaciji) i upitnikom (u pismenoj komunikaciji), dok upitne rečenice s česticom imaju intonaciju kao izjavna rečenica, odnosno silaznu (Pauliny, 1963: 334), stoga smo u prijevodu dodali česticu *li* kako bi prijevod bio u skladu sa sintaksom hrvatskoga jezika.

5. Buduće vrijeme u slovačkom se jeziku ostvaruje na dva načina: od glagola nesvršenog vida tvori se buduće vrijeme od pomoćnog glagola biti i infinitiva glagola (*budem volat'*) i označavaju radnju koja će se trajati u budućnosti. Drugi način jest taj što sadašnje vrijeme glagola ima značenje budućeg vremena kod glagola svršenog vida (*zavolám, skočím*) te se tim oblikom budućeg vremena izražavaju radnje koje će se odviti samo u budućnosti (Zajtra zavolám) (Pauliny, 1997; 128). U hrvatskom se jeziku futur prvi tvori od nenaglašenog oblika pomoćnog glagola *htjeti* i infinitiva (*Ja ću pisati.*). Na primjeru rečenice *Urobim kavu* i njenog ekvivalenta *Napravit ću kavu* možemo uočiti razliku u stvaranju futura u slovačkom i hrvatskom jeziku, odnosno razliku u gramatičkim pravilima između ta dva jezika zbog čega je bilo potrebna transformacija dopune, to jest dodavanja pomoćnog glagola *htjeti*.

6.2.4. Izostavljanje

Izostavljanje se odnosi na ispuštanje riječi ili izraza koji se nalaze u izvornom tekstu, a nisu neophodni za pravilno razumijevanje poruke izvornog jezika ili za te pojmove ne postoji ekvivalent u ciljnom jeziku.

Tablica 5. Prijevodna transformacija izostavljanja

1. ... čerstvý a svieži ... [7]	... svjež ...
2. Vlastne, pokušil sa o to iba jediný raz – niekoľko mesiacov po svadbe. [9]	Zapravo, to je pokušao samo jednom – nekoliko mjeseci nakon vjenčanja.
3. ... kto by si to všetko pamätal. [10]	... tko će to sve pamtiti
4. Ale to ste od Petra o par rokov staršia [31]	Ali stariji ste od Petra par godina
5. A ozaj sa vam to snivalo? [38]	Stvarno ste to sanjali?

1. Riječi *čerstvý* i *svieži* na slovačkom znače isto, „svjež“ stoga smo izbacili jednu riječ jer bi bilo redundantno kada bismo u prijevodu ostavili „svjež i svjež“.

2. U slovačkom ćemo jeziku pronaći mnogo više prijedloga nego u hrvatskom. Navrátil (2003: 58) navodi kako su prijedlozi najčešće riječi u slovačkom jeziku, iako ih je mali broj. U tekstu od milijun riječi, prijedloga je skoro sto tisuća, iz čega proizlazi da je skoro svaka deseta riječ upravo prijedlog. Stoga nije ni čudno što smo najčešće izostavljali prijedloge jer se u tim slučajevima u hrvatskom jeziku odnosi između bića, pojava i stvari izriču padežom. To možemo vidjeti i na primjeru glagola *pokusit' sa*, koji dolazi s prijedlogom *o*, koji u ovom slučaju označava vezu između glagola i imenice (*pokusil sa o to*), dok je u hrvatskom jeziku to izraženo padežom (*pokušao je to*).

3. U slovačkom jeziku pronaći ćemo mnogo više povratnih glagola nego u hrvatskom. Povratni glagoli oni su koji sadrže zamjenicu *sa* ili *si* (*kúpat' sa*, *smiat' sa*). Glagol *pamätat'* zahtijeva povratnu zamjenicu *si*, u slučaju osobe koja ima nešto na pameti, koja misli na nešto. U prijevodu glagol *pamtiti* ne zahtijeva povratnu zamjenicu, već riječ (imenicu, zamjenicu, pridjev) u akuzativu, stoga je bilo potrebno izostaviti povratnu zamjenicu koja se nalazi u izvorniku.

4. U slovačkom jeziku prijedlog *o*, između ostalih uloga, označava mjeru (*pokles o pár stupňov*), a u hrvatskom jeziku nalazimo ekvivalent *za*, koji označava odnos mjere, količine, vrijednosti (*viši za glavu*). U hrvatskom se jeziku prijedlog ne upotrebljava u slučaju usporedbe dobi između dvije osobe (*Starija sam od brata pet godina*), kao što je to slučaj u slovačkom jeziku, stoga smo izostavili taj prijedlog.

5. Još jedan primjer povratnog glagola. Glagol *sanjati* u slovačkom jeziku zahtijeva povratnu zamjenicu (kada netko ima snove) dok u hrvatskom jeziku taj glagol ne zahtijeva povratnu zamjenicu te je iz tog razloga došlo do transformacije izostavljanja.

7. Govor kućne pomoćnice Amálie Kedrove

Jedan od izazovnijih zadataka pri prevođenju bio je i prijevod govora kućne pomoćnice Amálie Kedrove. Prije prevođenja bilo je potrebno analizirati njezin govor i „smjestiti“ je u određeno područje Slovačke. Radnja djela odvija se u glavnom gradu Slovačke, Bratislavi. Proučavajući leksik Amálie, zaključili smo da govori zapadnoslovačkim narječjem, kojim govore i stanovnici Bratislave. Primjerice, jedna od karakteristika jest izostanak diftonga i upotreba dugih glasova (*vím* umjesto *viem*). Stoga smo Amáliu odlučili „smjestiti“ također u glavni grad, odnosno u Zagreb, koji obuhvaća kajkavsko narječje te smo tomu prilagodili prijevod govora kućne pomoćnice Amálie Kedrove.

Jedna od sličnosti koju dijele zapadnoslovačko i kajkavsko narječje jest upotreba germanizama, odnosno njemačkih posuđenica. O učestalosti germanizama u kajkavskom narječju, posebice na području Zagreba, svjedoči i *Agramer, rječnik njemačkih posuđenica u zagrebačkom govoru*. Stoga smo germanizme koje Amália upotrebljava u izvorniku (*nefrištukovali* ; *zrichtovat*) upotrijebili i u prijevodu (*niste frištikali*; *malo ću vam tu zrihtati*) jer nose isto značenje (*doručkovati*; *pospremiti*).

Stavila bi som sa, že ste ešte nefrištukovali. [24] „Kladim se da još niste frištikali.“

Idem vám to tuná trochu zrichtovat’... [38] „Idem vam to tu malo zrihtati.“

Mjesto klitika u kajkavštini slobodnije je nego u drugim hrvatskim narječjima. Tako upitna čestica *li* stoji iza prve riječi u rečenici i to samo iza klitičkih oblika glagola biti (*Ste li raskopali plot*) (Lončarić, 1996; 116), stoga smo to pravilo primijenili i u prijevodu rečenica

Zase ste holy, čo? [24] „Ste li opet goli?“;

A ozaj sa vám to snívalo? [38] „Ste li to stvarno sanjali?“

Za kajkavsko narječje, odnosno za zagrebački govor, karakteristično je gubljenje vokativa, za razliku od hrvatskog standardnog jezika gdje je obavezan u dozivanju (*čovječe, ženo*). Ako ih i ima, to je preuzeto iz književnoga jezika ili su to okamenjeni oblici (Bože) (Maresić, 1995). U kajkavskom narječju česta je upotreba nominativa umjesto vokativa, stoga smo sintagmu *pán režizér* umjesto standardnoga oslovljavanja „gopodine režiseru“ preveli kao „gospon režiser“.

Infinitiv stoji iza imenice ili zamjenice na koju se odnosi, a najčešće je na kraju rečenice (Lončarić, 1996; 117).

Budem to muset' pohľadat' ve snari. [38]

„Morat ću to u sanjarici potražiti.“

Perfektom u svezi sa česticom *da* može se izreći stroga naredba (Lončarić, 1996; 124), stoga smo to pravilo upotrijebili u prijevodu rečenice *A nyje, by ste si oblékli ty vandrácke montérky* [24] i preveli kao „I da niste obukli one klošarske tregerice.“. Imperativ se također može izreći upotrebom imperativa glagola dati (Daj mi skuhaj kavu) (Lončarić, 1996; 124) pa smo na taj način preveli naredbu *Dajte si toho železa* [37] kao „Dajte pojedite to željezo“, čime smo dobili blažu, odnosno ne tako strogu naredbu.

Pokazna zamjenica *to* često se upotrebljava u pitanju kojim se izriče mišljenje, a očekuje se pozitivan odgovor te stoji na početku pitanja (*To si ti morao tamo biti?*) (Lončarić, 1996; 127)

Sceli ste niečo, pán režizér? [39]

„To ste htjeli nešto, gospon režiser?“

Posebno zanimljiva rečenica bila nam je *Friško sa oblečte, aby ste nevyprávali s nima holý, ony sú na to hakliva* [26]. Amália u ovom slučaju govori o Slávikovoj majci, koju zove *milospany*, za koji smo pronašli ekvivalent *milostiva*, odnosno starija domaćica kad ju oslovljava kućna pomoćnica (hrvatski jezični portal). Razlog zbog kojeg nam je ta rečenica zanimljiva jest slaganje imenice i zamjenice u množini s pridjevom u jednini. Amália koristi ovakvo slaganje zbog izricanja poštovanja prema Slávikovoj majci, iako ona nije prisutna. Izricanje poštovanja ostvaruje se zamjenicom u drugom licu množine (*Vi*). U kajkavskom narječju često je slaganje jednine i množine, posebice kada se izriče poštovanje osobi ženskoga roda (primjerice *Vi ste došla*), a za 3. lice jednine, i uz gospon i gospa stoji oblik predikata u množini (*Budu gospon imali kaj za čitati?* za *on*) (Lončarić, 1996; 119). Kako bismo zadržali takav oblik izricanja poštovanja u duhu kajkavskoga narječja, rečenicu smo preveli „Brzo se obucite da ne pričate s njom goli, na to su osjetljiva“. Takva pojava naziva se enalaga, a u ovom slučaju radi se o enalagi broja koja obuhvaća slučajeve slaganja imenice u jednini s glagolom u množini ili imenice u množini s glagolom u jednini (Bagić, 2011).

8. Zaključak

U ovom radu izložen je prijevod poglavlja djela *Koniec hry* autora Dušana Mitane, koji je popraćen translatološkom analizom prijevoda. Na konkretnim primjerima imali smo priliku vidjeti s kojim se poteškoćama i izazovima susreće prevoditelj, iako izvorni jezik i ciljni jezik imaju nešto zajedničko, odnosno činjenicu da slovački i hrvatski jezik pripadaju slavenskim jezicima.

Leksičkom analizom prikazali smo proces odabira hrvatskih ekvivalenata za slovačke izvorne riječi koje su zahtijevale dodatna pretraživanja rječnika i značenja određenih riječi. Na primjerima frazema koji se nalaze u izvorniku dobili smo uvid koliko su neki slični, a neki posve različiti što je zahtijevalo detaljniju potragu za ekvivalentima. Ono što nam je dodatno otežavalo prijevodni proces jesu lažni prijatelji koji su nas navodili na krivi prvotni prijevod.

Gramatička nam je analiza ukazala koliko smo često bili primorani pribjeći prijevodnim transformacijama zbog razlika u gramatičkim i sintaktičkim pravilima u slovačkom i hrvatskom jeziku.

Poseban zadatak bio nam je prijevod govora kućne pomoćnice koja ne govori standardnim slovačkim jezikom, nego dijalektom stoga je bilo potrebno analizirati njezin govor u izvorniku i pronaći ekvivalent u hrvatskom jeziku čime smo detaljnije proučili razliku u slovačkim i hrvatskim dijalektima i uočili koliko sličnosti imaju.

Prevođenjem poglavlja djela *Koniec hry* dobili smo uvid u praksu književnog prevođenja i imali priliku suočiti se s izazovima pronalaženja ekvivalenata za nestandardni vokabular koji je karakterističan za književni prijevod. Uvjerili smo se da doslovan prijevod ne funkcionira u književnom prijevodu, odnosno da je vrlo važno prenijeti odgovarajući smisao, značenje, ali i autorov stil. U takvim slučajevima primjenjivali smo prijevodna rješenja koja su prihvaćena u translatološkoj teoriji.

Dušan Mitana jedan je od značajnijih autora 20. stoljeća, a njegova djela prevedena su na brojne jezike, dok su samo dva njegova djela prevedena na hrvatski jezik (*Patagónia*, *Môj rodny cintorín*). Iako je prevedeno samo poglavlje, ovim prijevodom pokušali smo približiti Mitanino stvaralaštvo hrvatskim čitateljima i potaknuti na daljnje prijevode njegovih djela u budućnosti.

9. Literatura

Izvornik

Mitana, D. (2017). *Koniec hry*. Levice. Koloman Kertész Bagala

Rječnici

Anić, V. (1994). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb. Novi Liber.

Glovacki-Bernardi, Z., Hölbling Matković, L., Petrušić-Goldstein, S. (2013). *Agramer: rječnik njemačkih posuđenica u zagrebačkom govoru*. Zagreb. Novi Liber

Horák, E. (1991). *Hrvatskosrpsko-slovački i slovačko-hrvatskosrpski rječnik*. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Kačala, J., Pisárčiková, M. (2003). *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava. Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

Kursar, M. i Sesar, D. (2005). *Slovačko-hrvatski i hrvatsko-slovački praktični rječnik s gramatikom*. Zagreb: Školska knjiga.

Menac, A., Sesar, D., Kuchar, R. (1998). *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik*, Zagreb. Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Menac, et al. (2014) *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb. Naklada Ljevak

Oravec, P. (2014). *Slovník slangu a hovorovej slovenčiny*. Praha. Maxdorf.

Sekundarna literatura

Bagić, K. (2011). Od figure do kulture – enalaga, antiptozna, antimerija. *Konkurencija oblika. Vijenac*, 446. Dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/446/konkurencija-oblika-864/> (siječanj, 2018)

Baker, M., Malmkjaer, K. (2004). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London. New York. Routledge

Čúzy, L. et al (2006). *Panoráma slovenskej literatúry 3. (Literárne dejiny od roku 1945 po súčasnosť)*. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Drenovac, S. (1986). *Književno prevođenje i književni identitet*. Dostupno na http://www.dhkp.hr/Content/Traduktologija/Slobodan_Drenovac_književno_prevođenje_i_književni_identitet_ok.PDF (siječanj, 2018)

Eco, U. (2006). *Otprilike isto. Iskustva prevođenja*. Zagreb. Algoritam.

Ivir, V. (1978). *Teorija i tehnika prevođenja: udžbenik za I god. pozivnouslymerenog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke*. Sremski Karlovci. Centar "Karlovačka gimnazija" Sremski Karlovci.

Ivir, V. (1984). *Teorija i tehnika prevođenja: udžbenik za III i IV razred srednjeg obrazovanja prevodilačke struke*. Novi Sad: Centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci, Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu.

Katičić, R. (2002). *Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb. Nakladni zavod Globus. HAZU

Kružić, Barbara (2011). *Na vječnim lovištima love i Hrvati i Englezi – analiza hrvatskih i engleskih frazema vezanih za smrt* u časopisu *Hrvatistika*, 5 (br. 5). Filozofski fakultet Sveučilišta Osijek. str. 147–162. Dostupno na file:///C:/Users/Irena/Downloads/13_frazemi_vezani_za_smrt.pdf (siječanj, 2018)

Landers, C. E. (2001). *Literary Translation. A Practical Guide*. Clevedon [etc.]. Multilingual Matters.

Levý, J. (1982). *Umjetnost prevođenja*. Sarajevo. Svjetlost. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- Lewis, K. (2016). *Lažni prijatelji*. Zagreb. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lončarić, M. (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb. Školska knjiga.
- Maresić, J. (1995). O ostacima kajkavkoga vokativa. *Filologija*, 24-25. Zagreb. Zavod za lingvistička istraživanja HAZU.
- Mikula, V. (2005). *Slovník slovenských spisovatel'ov*. Bratislava. Kalligram. Ústav slovenskej literatúry.
- Mistrík, J. (1970). *Štylistika slovenského jazyka*. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Navrátil, L. (2003) *Neohybné slovné druhy a citolovcia*. Nitra. Enigma.
- Pauliny, E. et al (1963). *Slovenská gramatika*. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Pauliny, E. (1997). *Krátka gramatika slovenská*. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Pavlovič, J. (2012). *Syntax slovenského jazyka II*. Trnava. Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Dostupno na <http://pdf.truni.sk/e-skripta/pavlovic/syntax-2> (siječanj, 2018)
- Premur, K. (2005). *Modeli prevođenja*. Zagreb. Naklada Lara
- Stojić, Aneta et al., ur. (2014). *Priručnik za prevoditelje: prilog teoriji i praksi*. Rijeka. Filozofski fakultet.

Internetski izvori

<http://hjp.znanje.hr/>

<http://slovniky.korpus.sk/>

<https://slovník.azet.sk/>

<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/dusan-mitana>

Peter Slávik sa prebudil ako zvyčajne o pol ôsmej, sprchoval sa vlažnou vodou a potom, čerstvý a svieži, s pôžitkom si masíroval hladko vyholenú tvár príjemne štiplavou, decentne rozvoniavajúcou vodou po holení. Keď si vyčistil zuby, nakvapkal do pohára naplneného zdravotne neškodnou kvapalinou prúdiacou z vodovodu (okrem chlóru obsahovala aj isté množstvo obvyčajnej vody) pätnásť kvapiek hnedastej tekutiny GAFO, zaklonil hlavu a statočne kloktal tento koktail, až kým nevyprázdnil pohár s hrejivým pocitom vyplývajúcim z predpokladu (viac-menej mylného), že týmto úkonom sa dostatočne preventívne postaral o svoje mandle, už od detstva mimoriadne náchylné na hnisavé angíny.

Otvoril zrkadlové dverka do intímnej skrinky, v ktorej sa skrývali na poličkách z čiernej plastickej látky dráždivé poklady jeho ženy Heleny. Momentálne sídli v údajne stovčatej Prahe, vráti sa až zajtra večer, a tak Slávik pozeral na zrkadlo ako roztúžený, nedočkavý milenec, ktorý si neprítomnosť objektu svojej lásky nahrádza aspoň prítomnosťou jej vecí; s príjemným chvením v slabínach hľadel na rozličné flaštičky, tuby a téglyky ladných tvarov, stojace vnútri zrkadla ako vojsko pripravené na slávnostnú prehliadku. Vojsko? Ja tvoju lastovičku; kiež by všetky armády boli vyzbrojené iba takýmito zbraňami! Spomenul si na titulok vo včerajších novinách:

PREČO SMRŤ VYCERILA ZUBY

Ozaj, prečo? Nejaká porucha v počítači, tuším zlyhala elektrónka. Okamih strpenia, vážení, hneď to bude. Noviny ležali na automatickej práčke, pod Gogolovými

Mŕtvymi dušami. Rád čítal vo vani. Nahé telo po krk ponorené v horúcej vode, povznášajúci pocit ľahkosti, keď sa zdá, že aj myšlienky plynú (vďaka Archimedovmu zákonu) oveľa nadľahčenejšie ako na súši, kde je to všetko akési nemotorné, farebné; áno, tu je to:

PREČO SMRŤ VYCERILA ZUBY Washington (ČSTK) – Pentagón oznámil, že nedávne dva falošné popluchy v systéme protivzdušnej obrany USA spôsobila porucha spínača v severoamerickom veliteľstve protivzdušnej obrany (NORAD) v Colorade. Odstránenie poruchy si podľa predstavitela Pentagónu vyžiada „asi dva týždne“. Poruchy v systéme, ktorého hodnota je pätnásť miliárd dolárov, viedli k vyhláseniu poplachu, pri ktorom sa už pripravili na štart strategické bombardovacie lietadlá B-52 s jadrovými bombami na palube. Prípád vyvolal oprávnené znepokojenie svetovej verejnosti.

Veruže oprávnené! Bodaj by sa človek neznepokojoval, keď si uvedomí, že osud ľudstva, osud celej tejto planéty, áno, aj jeho osud, osud tohto živého tela z mäsa a kostí, tela, v ktorom prúdi teplá červená krv, ja tvoju lastovičku, závisí od jedného poondiateho spínača. Osud celej zemegule? Ďakujem pekne, vážení, ale ja s tým nesúhlasím! O mojom živote nesmie rozhodovať počítač, ja protestujem, ja tomu neverím!

Tak, a už to máme za sebou, vyjadrili sme svoje rozhorčenie, zasolidarizovali sme si so svetovou verejnosťou a môžeme pokračovať, lebo ani svetová verejnosť napriek oprávnenému znepokojeniu vlastne neverí, že zemegula naozaj môže vybuchnúť ako sud pušného prachu, svetová verejnosť si už na to zvykla, radšej na to nemyslieť, načo si kaziť náladu v krásnom augustovom ráne, keď človek cíti vo vzduchu osviežujúcu vôňu ihličia... Slávik neveriaco zavetрил: Vôňa ihličia? Tu, priam v centre

Bratislavy, zamorenom výfukovými plynmi z áut nepretržite rachotiacich rovno pod oknami?

No pravdaže – AVELA!

Dajte sa očariť kúpeľom, v ktorom je kozmetická prísada AVELA. Budete očarovať dobrou náladou, sviežosťou, čistotou a vôňou, ktorá presýti celé telo! AVELA – s prísadou vitamínov A, E, F, ktoré podporujú odolnosť proti infekciám, chránia jemné sliznice (ó, tie jemné sladké sliznice), podporujú výživu a obnovu pokožky. AVELA – vonia ihličím!!!

Helena si vždy robila kúpeľ s Avelou a vôňa nestáčila vyprchať z kúpeľne ani po dvoch týždňoch jej neprítomnosti.

Áno, už som sa rozhodla, hovorila Helena, starostlivo si čistiac krk a tvár tampónom navlhčeným pleťovou vodou. To dieťa chcem rovnako ako ty, ale...

Náhle spozornel; tušil, že v tom bude nejaký háčik, nikdy vlastne nerobila nič nezištne, zo všetkého chcela vytĺcť pre seba nejaké výhody; prinajlepšom ho to bude stáť nový kožuš. Vzápätí však zistil, že tentoraz nemá v úmysle rozšíriť si garderóbu.

Chcem byť istý čas sama, rozumieš, pre mňa je to veľmi vážna vec. Potom už budeme stále spolu, ale teraz by som chcela ísť aspoň na dva týždne ku Katke. Moment, vyšla z kúpeľne, pripravím si pleťovú masku.

Zdalo sa mu, že väčšinu času a energie vyplytvá na činnosť smerujúcu k jedinému cieľu – páčiť sa. Už dávno jej to prestal vyčítať. Vlastne, pokúsil sa o to iba jediný raz – niekoľko mesiacov po svadbe. Hádám by si mohla zaväse aj niečo uvariť a trocha tu upratať, nemusíš predsa celé hodiny trčať pred zrkadlom a... ďalej sa nedostal. Tvár jej vzbĺkla spravodlivým rozhorčením seabavedomej emancipovanej ženy, plné, šťavnaté karmínovočervené

pery sa otvorili a z úst ako z pažeráka sopky vyšľahol sírnatý plameň, ktorý v okamihu zmenil na popol Slávikove predpotopné názory a predstavy o postavení ženy v súčasnom modernom manželstve.

Kamarát, ak si chceš mať pri sebe nejakú domácu sliepku, ktorá by celé dni behala po byte s handrou, metlou a vysávačom, umývala riad, prala tvoje fusakle, vyvárala obľúbené jedlá pre svojho kohútika a ešte aj šťastne kotkodákala z vďačnosti, že to vôbec môže robiť, nemal si sa oženiť so mnou! To veru nie, kamarát, to si šliapol absolútne vedľa... atakďalejatakďalej, kto by si to všetko pamätal.

Jej osvetová prednáška trvala oveľa dlhšie ako slávnostný prejav podpredsedu obvodného národného výboru, ktorý odznel pri sobášnom akte pred siedmimi rokmi, keď si navzájom sľúbili, dobrovoľne a pred svedkami, že budú statočne znášať spoločnú cestu životom, v dobrom i zlom, a svoj sľub dokonca potvrdili až trojnásobne: slovami ÁNO - ÁNO, podpismi Peter Slávik a Helena Barlová a zlatými obrúčkami, vypožičanými špeciálne na tento účel od manželov Plachých, ktorí sa zúčastnili na tomto predstavení v úlohe sobášnych svedkov.

Už vtedy si s jasnozrivou predtuchou uvedomil, že manželstvo s Helenou veru nebude med lízaf. Ale zavše, namojdušu, sa predsa len nasýtím, radostne si pomädľil dlane. Jej pleťové masky boli vždy mimoriadne chutné a výživné - rozbila vajce, oddelila bielok od žĺtka, načrela do pohára s medom, šibalsky naňho žmurkla - dolu gate, dnes bude pochúťka. Po pätnástich minútach blahodarného pôsobenia pleťovej masky lahodne zvláčnela nielen Helenina do bronzová opálena, slnkom vysušená pokožka na tvári, ale vďaka jeho slávikovi, ktorý zatiaľ nezaháľal, jej slastne ochablo celé telo; keď potom ležala na chrbte a uvoľnene, vďačne oddychovala, nadišiel akt

odstraňovania pleťovej masky. Vybozkával jej celú tvár, ach bože, žltok a med, najsladšia pleťová maska na svete. A tá efektívnosť, jednoducho - absolútna. Nič nevyšlo nazmar; Helena sa použitím pleťovej masky postarala o svoju pleť a on sa použitím jej použitej pleťovej masky nasýtil sladkosťami.

Nečudo, že po takomto rozkošnom dezerte uznal jej argumenty; keď o nich dôkladne pouvažoval, zdali sa mu dokonca celkom rozumné. Presvedčila ho, že sa musí o tomto závažnom kroku poradiť so sestrou, vzornou to matkou dvoch milých detičiek a majiteľkou množstva neocenených skúseností, o ktoré sa iste rada a súdružsky s ňou podelí... atakďalejatakďalej, kto by si to všetko pamätal. Tárala ako v alkoholickom opojení, čo bolo neklamným znamením, že tentoraz podal pri odstraňovaní pleťovej masky prinajmenšom solídny výkon. Na jednej strane ho jej uznanie potešilo, keďže podobnými oceneniami ho pravdu povediac priveľmi nerozmaznávala, no na druhej strane (ako inak) mala vec háčik - jej roztomilé táranie bolo viac-menej dôsledkom doznievajúcej eufórie a v takom prípade sa mu nikdy nepodarilo exaktne rozlíšiť, čo si vlastne myslí naozaj a o čom si iba myslí, že si to naozaj myslí, alebo, aby sme sa vyjadrili prasto a zrozumiteľne: milovanie a opitost' ju privádzali do zvláštneho stavu, po slovensky nazývanom pseudologa phantastica, v ktorom, ako je všeobecne známe, subjekt prestáva rozoznávať pravdu od výmyslu a dopúšťa sa klamstiev bona fide, čiže - bez zlého úmyslu, ako napr. dieťa, ktoré sa chváli, čo všetko doma majú, kde všade bolo a čo tam robilo, vymýšľa si historiky, ktoré sa nestali, pričom ich však vyšperkuje veľmi presvedčivými detailmi a podrobnosťami, a preto musí byť človek pri posudzovaní takýchto verbálnych prejavov veľmi opatrný (najmä ak sa týkajú sexuálnych deliktov), no na druhej strane (ako

inak), podobné slovné produkcie nemožno vonkoncom podceňovať.

Ako vidieť, Slávik si uvedomoval číhajúce nebezpečenstvo, a keď predsa len pristúpil na Helenine argumenty, konal vlastne pod tlakom objektívnych okolností; chladnou rozumovou kalkuláciou dospel k názoru, že alternatíva, ktorú navrhovala, je v danej situácii najvhodnejším riešením. Helenina sestra Katarína žila – na rozdiel od Heleny – normálnym rodinným životom (taký istý katastrofálne monogamný typ ako ty, kamarát). Čo však vari najväčšmi prispelo k jeho súhlasu, bola istota, že Katarína určite nedovolí Helene nijaké alkoholické záťahy, ktorým by mohol ťažko zabrániť, ak by napriek svojmu rozhodnutiu radikálne zmenil spôsob života predsa len neodolala pokušeniu.

Azda jej to dieťa konečne prinesie „pokoj duše“, pomyslel si, pozerajúc na úzky valcovitý objekt s bielym uzáverom, v ktorom sa skrýval lak na vlasy. Vedľa neho videl IGORA ROYAL, čosi, čo vraj podľa Heleny malo okrem iných skvelých vlastností vynikajúce krycie schopnosti, a poďme ďalej, vážení, prehliadka pokračuje: PALETTE COLOR SET, TAFT GRÜN, LADY CREAM DERMACOL, PALET VITAL – á, to je predsa prostriedok na ľahké rozčesávanie vlasov po umytí. Kolko ráz som ju pozoroval, ako si ho vtierala, dôkladne a uvzato do vlasov... a tu – VIONEL SPRAY na intímnu hygienu ženy s vôňou Rosé, ktorý najmodernejším spôsobom rieši problém dennej hygieny a používa sa najmä počas menštruácie, pri zvýšenej nervovej činnosti, v horúcich dňoch a podobne... GEROVITAL H 3 FACE EMULSION... no prosím, už zvoní telefón, práve keď sme pri hranatej fľaštičke z plastickej látky FABULON – ARC TONIC. Na spodnej časti sú vytlačené drobnými písmenami slová v reči, ktorej nerozumiem: ... zsíros és normál bórre... to by

vedela preložiť naša upratovačka Amália Kedrová, áno, vážení, takí sme my králi, dokonca aj upratovačku si môžeme dovoliť, i keď teraz sa tomu nehovorí upratovačka, ale pomocníčka v domácnosti, len nech vyzváňa, aspoň môžem chvíľu pobudnúť v kúpeľni, veď som ešte ani neraňajkovať, v tej hranatej fabulonke bude určite niečo vynikajúce, farbu to má ako whisky... ja tvoju lastovičku, hádam len Helena nezačala používať takéto triky, od nej by to vystalo, naposledy som čírou náhodou objavil vo fľaši, ktorá mala podľa nálepky obsahovať ocot, tri deci tuzemského rumu, krucinál, ten telefón tuším nemieni prestaf...

Peter Slávik prešiel z kúpeľne do obývačky, zdvihol telefónne slúchadlo, a tým sa začal jeho deň, ktorý ako zvyčajne sľuboval byť hneď od rána plný napätia a nervozity.

Ukázalo sa, že na druhom konci drôtu je jeho strihač, ktorý mu oznámil, že na príkaz „vyšších miest“ s okamžitou platnosťou, čiže už od dnešného dňa, prestal byť členom Slávikovho štábu. Vraj za ním prišla taká mladá kočka, ani cici, ani rici, ktorá mu vysvetlila, že nastupuje na jeho miesto. Petruška, ktorého sa zrejme najviac dotklo, že s ním jedajú na takej nízkej úrovni („keby mi to prišiel povedať direktor, tak by som možno porozmýšľal“), nezaobchádzal s dievčinou v rukavičkách. Keď sa mu, chudera, poriadne vyplašená priznala, že celá jej doterajšia prax spočíva v strihaní spravodajských šotov, ešte predtým, ako ju údajne zdvorilo a slušne vyhodil zo svojho bytu, poradil jej, bez štipky svojho prislovečného vtípu: „So svojou praxou, slečna, môžete strihať akurát tak látku na trenírky.“ Nanešťastie vysvitlo, že dotyčná slečna nie je hocijaká „kočka“, ale je to neter námestníka Karola Rehora. Hneď za horúca sa išla požalovať svojmu strýčkovi na toho grobiana Petrušku, čím vznikol

závažný disciplinárny priestupok a urazený námestník teraz už nežiadal iba preradenie Petrušku do iného televízneho štábu, lež požadoval bližšie nešpecifikované exemplárne potrestanie, čiže, zakončil Petruška svoje expozé: „Ako vidíte, pán režisér, je to posratým návrh.“

„Pán Petruška, dajte si jednu vodku a nerobte paniku,“ povedal Slávik pokojne a mimovoľne sa usmial, keď Petruška vyhrkol: „Už ich mám v sebe tri, šlak aby to tračil.“

„Tak si dajte ešte jednu, ale viac ani slzu. Do tretej musíte byť triezvy ako rybička.“

„No dovoľte, prišiel som niekedy na plác opitý?“ ozval sa Petruška urazene a vzápätí sa spokojne zachichotal: „Takže je to v suchu, čo? Robíme, aj keby žeravé kince padali, čo? Ja som vedel, že to vybavíte, pán režisér. Len mu zdvihnite mandle, úradníkovi, čo je on nejaký holyvúdsky boh, aby mohol zametať so starým Petruškom? Mater mu naháňam, veď ja som robil strihača, keď on ešte nerozoznal televízor od akvária...“ Petruška sa dostával do švungu; robil v televízii už dvadsať rokov a jeho spomienky mohli trvať ešte niekoľko hodín, preto ho Slávik znova ubezpečil, že budú pracovať presne podľa harmonogramu a zavesil slúchadlo.

Dnes mal k dispozícii televízne štúdio od 15.00 do 18.00 a potom, vďaka tomu, že predstaviteľ hlavnej úlohy nemal večer divadelné predstavenie, mohli ísť naostro až do polnoci, čo bola zriedkavo výhodná konštelácia, a preto problémy s Petruškom, ktoré sa tak neočakávane vyskytli, mu riadne pohlí žľčou. Musí zachovať zdanie pokoja a neotrasiteľnej sebaistoty. Čím dlhšie robil túto robotu, pri ktorej sa musel ustavične vyrovnávať s množstvom nepredvídateľných problémov a pseudopráv, tým väčší bol presvedčený,

že to najľahšie na jeho profesii je – sama tvorivá práca; aby sa k nej vôbec dostal, najdôležitejšie bolo nechať sa znechutiť. Ako človek, ktorý musí zjednotiť a viesť istú skupinu ľudí, čoskoro vedel, čo na to potrebuje: energiu, húževnatosť, cieľavedomosť, pevné nervy, ale aj nevyhnutnú dávku tvrdosti, ba niekedy sa nezaobíde ani bez schopnosti blfovať. Petruškov telefonát ho podráždil, no dôverčivosť a istota, s ktorou sa Petruška spoliehal na to, že ON to vybaví, zároveň príjemne poštekčila jeho samolúbosť; imponovala mu poveseť muža, na ktorého sa vždy dá spoľahnúť. A okrem toho, dobre mu padlo, keď o sebe počul: Nie je to nijaký nafúkaný sralo, s každým sa vie ľudsky porozprávať, tvrdý, ale sympaták.

Často sa mu stávalo, že aj ľudia, s ktorými sa takmer vôbec nepoznal, zdôverovali sa mu s najintímnejšími problémami; jeho odstup a chladná, zdržanlivá zdvorilosť vzbudzovali dojem, akoby ho cudzie problémy nielenže nezaujímali, ale vyslovene nudili. Ľudia o to nástojčivejšie pociťovali potrebu prekonať jeho zdanlivú rezervovanosť; akoby bolo pre nich životne nevyhnutné presvedčiť ho, že ich starosti nie sú malicherné a rozhodne si zaslúžia jeho pozornosť. Áno, doslova sa mu vnucovali, netušiac, že presne to chce dosiahnuť; vždy, keď sa mu podaril takýto úlovok, pociťoval zadostučinenie; podobalo sa to ukojenej vášni entomológa, ktorý získal do zbierky ďalší vzácny exemplár.

Od každého člena svojho štábu vyžadoval iba perfektné plnenie povinností. Na každé nakrúcanie sa dokonale a dôkladne pripravil – vždy si detailne vypracoval kompozíciu všetkých záberov a od hlavného kameramana žiadal iba presné vedenie kameramanského tímu a dokonalé zasvetenie scény, čím vlastne degradoval ostatných na mechanických vykonávateľov svojich pokynov. Mnohým sa to nepáčilo, no časom sa mu podarilo

vytvoriť si pomerne stály štáb z vynikajúcich remeselníkov, ktorí už dávno zabudli na svoje niekdajšie tvorivé ambície.

Hoci si svojou prácou získal rešpekt a autoritu, jeho postavenie nebolo najprijemnejšie: bol podozrivo úspešný mladý muž. Mnohým ľuďom sa zdalo, že mu všetko ide príľahko, že má viac šťastia, ako je v kraji zvykom, že mu idú stále iba dobré karty, že si vlastne vyťahuje samé tromfy a - medzi nami, pán kolega, nezdá sa vám to trochu podozrivé? Ktovie, či hrá celkom čistou hru, ktovie, či tie tromfy nevyťahuje z rukáva, alebo mu ich niekto prihráva, šušušu, neexistuje, aby získal v jeho rokoch takú pozíciu, keby za ním nestál vedviemekto, s takým strýčkom sa robí kariéra, nie, nie, my máme dobrú pamäť, ešte sme nezabudli, ako sa dostal k réžii, hoci nemá na to kvalifikáciu, veru, my vieme svoje, nedáme sa opíť rožkom, iste, je celkom schopný, áno, šikovný mladík, to je ono, šikovný, dobre hovoríte, šikovný po všetkých stránkach, aj ženu má šikovnú, chichichi, bez tej by sa mu ťažko žilo, tá sa vie v živote obracať, chichichi, a najmä v posteli, my vieme svoje...

Celá záležitosť okolo Petrušku je taká smiešne maličerná, premýšľal, listujúc v diári, že existuje iba jediný spôsob, ako ju vyriešiť - zbraňami najťažšieho kalibru, usmial sa, vytáčajúc číslo námestníka Rehora.

Keď sa na druhom konci linky ozval námestníkov hlas, Slávik hneď spustil strohým, vecným tónom: „Volám v záležitosti člena môjho štábu súdruha Petrušku. Obávam sa, súdruh námestník, že prekračujete svoju právomoc. Svojím svojvoľným počínaním ohrozujete realizáciu inscenácie, čím vnášate anarchiu do schváleného plánu výroby. Myslím, že vaše konanie nemožno kvalifikovať inak ako hrubé a svojvoľné zneužívanie funkcie...“

„Moment.“ Rehora zalapal po dychu; úradný štýl Slávikovho preslovu ho očividne zaskočil. „O čo vám vlastne ide, súdruh režisér? Nejaký som neporozumel.“

„Podľa môjho názoru som vám to vysvetlil dostatočne jasne a zrozumiteľne, súdruh námestník. Ako vidím, nezostáva mi nič iné, iba oboznámiť s prípadom súdruha Petrušku zodpovednejšie osoby.“

„S prípadom?“ spýtal sa Rehora nechápavo. „S akým prípadom? Mám taký dojem, že došlo k nedorozumeniu.“

„Obávam sa, že ani ja vám nerozumiem, súdruh námestník. Pre vás je šikanovanie ľudí iba nedorozumením?“

Po chvíli, premáhajúc zlosť a podráždenie, Rehora povedal: „Naozaj nechápem, prečo sa tak rozčuľujete, súdruh režisér... Veď je to hlúposť.“

„Vravíte, hlúposť? Váš postoj ma naozaj prekvapuje, súdruh námestník. Tuším zabúdate, že ste zodpovedný riadiaci pracovník socialistickej organizácie, a nie...“

„Skončíme to, súdruh režisér!“ prerušil ho Rehora. „Ponáhľam sa na letisko. Zrejme som bol nesprávne informovaný. Mal som dojem, že tá výmena prebieha s vašim súhlasom...“ diplomaticky sa odmlčal.

Slávik chápal: dal mu príležitosť, bolo by chybou neprijat' ponúknutý kompromis: „Aj mňa mrzí, že došlo k takému neprijemnému nedorozumeniu,“ povedal zmierlivo. A dodal: „Čiže - súdruh Petruška zostáva naďalej členom môjho štábu. Však?“

Mohol si to odpustiť, ale neodolal pokušeniu - nech to len povie na plnú hubu.

O niekoľko sekúnd počul diplomatickú depešu takéhoto znenia: „Nejasnosti treba vyjasňovať.“

„Aj ja si myslím,“ prítakal Slávik so spokojným úškrnom. „Prijemný let, súdruh námestník.“

„Ďakujem, súdruh režisér... Ozaj, nechcete niečo odkázať svojej manželke? Mohol by som ju navštíviť. Je predsa v Prahe, nie?“

No pravdaže, Karolko, o čom by ten nevedel.

„Ako obyčajne, ste skvele informovaný, súdruh námestník. Ďakujem za ochotu, ale zajtra večer sa už vráti...“

„Tak skoro?“ spýtal sa Rehora s predstieranou naitivitou a vzápätí, s pôžitkom vychutnávajúc svoje slová, doložil: „Ja som myslel, že v protialkoholickéj liečebni sa starajú o pacientov podstatne dlhšie.“ A skôr než sa Slávik zmožil na odvetu, Rehora so spokojným chechotom zavesil.

Chvíľu bezradne držal v ruke slúchadlo a raz nevedel, či sa má smiať alebo zúriť. Napokon, fifty-fifty, usúdil. Obaja sme si prišli na svoje, každý dostal, čo chcel - ja Petrušku a on sa zabavil na môj účet.

Vo vzťahoch medzi Slávikom a námestníkom Rehorom panovalo zjavné napätie, podľa všeobecnej mienky to však bol iba zastierací manéver, dohovorená finta, určená na oklamanie naivných - kto by im na to skočil, vieme predsa svoje, nedáme sa opíť rožkom, kolegovia.

Peter Slávik absolvoval filmovú a televíznu dramaturgiu na VŠMU, viac-menej z núdze - neprijali ho na pražskú FAMU. Ak sa chcel dostať k réžii (a on chcel), nezostávalo mu nič iné, iba trpezlivo pracovať, učiť sa a čakať na príležitosť. Učiť sa, ziskávať skúsenosti: kde? ako? Starým, osvedčeným spôsobom - v štábe. Najradšej by bol robil vo filmovom štábe, no podarilo sa mu uchýtiť v televízii: vetry nedujú podľa želania lodí, komentovala to Helena, znalkyňa citátov, prísloví a porekadiel. Štyri roky robil asistenta réžie, učil sa, získaval skúsenosti a pokojne,

cieľavedome čakal na príležitosť - prišla. Mohla prísť aj menej dramatickým spôsobom, ale napokon prísť musela.

Režisér, ktorému robil asistenta, dostal infarkt krátko pred začatím nakrúcania - nie, chvalabohu, nezomrel, no nebol to najšťastnejší štart: postavil si kariéru na nešťastí druhého - aj také slová padli. Čo mal na to povedať? Ako sa mal brániť? Počúvol radu „postihnutého“ režiséra Svetského - vykašli sa na to, s hlupákmi sa nebojuje, zbytočná strata času a energie. Bol to výborný režisér a múdry človek. Slávik si uvedomoval, že má veľké šťastie - nie je to celkom samozrejماً kombinácia - od neho sa najviac naučil a bol mu za to vďačný; Svetský mu umožnil zúčastňovať sa na príprave inscenácie od samého začiatku a Slávikovi sa zdalo celkom logické, keď ho po tom nešťastnom infarkte a po výslovnom želaní režiséra Svetského určili na dokončenie roboty. Áno, i keď nakrútil celú inscenáciu sám, pokladal to iba za dokončenie, vedel, že ocenenie (dostali hlavnú cenu na významnom medzinárodnom festivale) je úspechom Svetského. Falošná skromnosť? Skôr objektívne konštatovanie; skromnosťou nikdy nehýril. Pravdaže, povzbudilo ho to, presvedčil sa, že sa naučil - ak nič iné - aspoň základy remesla, získal sebadôveru a veril, že v budúcnosti bude schopný robiť aj vlastné veci.

Kto bol autorom klebety, ktorá bola príčinou napätých vzťahov medzi Slávikom a námestníkom Rehorom? Čo na tom záleží! Veď klebeta je hádam preto klebetou, že jej pôvodca akoby nebol nikto konkrétny, akoby sa zrodila z nejakého kolektívneho podvedomia, vďaka čomu sa môže stať spoločným majetkom ľudu. Klebety sú ako prírodné katastrofy; koho možno obviniť zo zemetrasenia okrem abstraktnej Prírody? Iste, príčiny zemetrasenia jestvujú, veda ich pozná, však áno - jestvuje

aj príčina zaručenej informácie: Slávik dostal tú réžiu preto, lebo ho presadil námestník Rehora, a vieme, prečo ho presadil Rehora, jasná vec, lebo Slávikova žena a Rehora... Ako? Vy neviete, že tí dvaja spolu štrikujú? Ajajáj, už roky...

Áno, príčina jestvovala, nepravdepodobná, nezmyselná, ale o to vďačnejšia - čím nepravdepodobnejšia, tým húževnatejšie sa klebety držia pri živote. Helena sa skutočne poznala s Rehorom už dávno, tak ako sa poznala s mnohými inými takzvanými významnými a vplyvnými mužmi, dokonca si tykali; azda to nestačí? Ak je tak, prečo by sme nepripustili, že spolu spávajú? Je to možné? Ako inak, na tomto svete je všetko možné.

Keď sa to Helena dozvedela, veľmi sa jej to rátať; smiala sa, spokojne, slastne, akoby ju skrabal po brušku. A Rehora? Mlčky, povznesene sa usmieval, je predsa pod jeho dôstojnosť popierať taký očividný nezmysel; najmä keď sa má k svetu aj bez jeho pričinenia. Až po istom čase, keď už klebety hrozilo zabudnutie, keď sa zrodili klebety nové, nuž čo, treba ju vzkriesiť, chudinku, veď ona neumrela, iba odpočíva. Ako ju vzkriesime? Predsa tým, že ju demontujeme! Námestník Rehora z ničoho nič po pol druhu roku rezolútne poprel na schôdzi ROH ničím neopodstatnené reči, ktoré sa, žiaľ, ešte tu a tam vyskytujú a ktoré sú podlými, zákernými klebetami, narúšajúcimi socialistické spoluzitie... všetci dobre vieme, že súdruh Slávik sa stal dezignovaným režisérom zo všeobecne známych príčin a opodstatnenosť svojej dezignácie viac ako presvedčivo dokázal úspešnou samostatnou prácou, atakďalejatakďalej, kto by si to všetko pamätal.

Bolo to odvážne, zásadové, čestné a presvedčivé vystúpenie - klebety ujúkala od radosti; a Slávik bol presvedčený, že Rehora sa opäť dobre zabáva - na jeho

účet. Mohol mu však niečo vyčítať? Hádám iba netaktické načasovanie dementi - pravdaže, s tým najlepším úmyslom.

Čo mal Slávik robiť? Rozbiť hubu každému, kto hovoril, že Helena a Rehora spolu štrikujú? Dokonale by sa zosmiešnil, priznal by, že takúto možnosť pripúšťa. Tvári sa, že je mu to ľahostajné? Pripúšťa, že je to pravda, preto čuší ako voš pod chrastou, poznáte to, pán kolega, bez vetra sa ani lístok nepohne, niet dymu bez ohňa, chichi-chi, možno...

MOŽNO - to je to nešťastné slovíčko. Nijaká istota, ale tých možností! Ponižujúca bezmocnosť, niet sa čoho zachytiť, niet trňa, ktorý by si mohol vytrhnúť z päty, hoci bolestivo cíti, že v päte je čosi zapichnuté. Podozrenie, áno, existuje podozrenie, odkedy ju pozná, odvtedy ju podozrieva, hoci - smiešny paradox - Helena je presvedčená o opaku. Si studený ako psi čumák, tebe by tuším neprekážalo, keby som si nejakého chlapa privliekla rovno do našej postele? Vyčítala mu akurát ľahostajnosť! Keby vedela, ako sa mýli! Keby tušila, ako ho zhrýza žiarlivosť! Alebo to tuší? Drží ho naschvál v neistote? To azda nie, ľuďom treba dôverovať, nemôže si myslieť, že je z nej až taká beštia. Nie! Podarilo sa mu ju dokonale oklamať tou svojou pekelne ťažko naučenou schopnosťou sebaovládania. A v čom to väzí? V strachu pred zosmiešnením. Nedá najavo, nikdy, za nijakých okolností, že sa trápi, alebo - nedajbože - žiarli. Žiarlivosť, ako každú vášeň, pokladal za prejav infantilnosti, za romantické haraburdie, nedôstojné dospelého človeka. S vášňami je to ako s osýpkami, vravieval. Človek sa im v detstve ťažko vyhne, no - napokon - každý vek má právo na svoje choroby. Ale dospelý človek a osýpky? Smiešne; žiarlivosť - nevkusná záležitosť, prejav polutovaniahodnej slabosti, vari je nejaký Othello?

Napokon, drží sa iba dohody; dohodli sa hneď na začiatku: na nezávislosti a vzájomnej dôvere. Čestná dohoda, dôstojná; musíme rešpektovať nezávislosť toho druhého, musíme mu dôverovať. Ja tvoju lastovičku, kde by som bol dnes bez dôvery? V blázinci, veru tak.

Keby Helene nedôveroval, musel by si myslieť, že má milencov po celej republike. A akých milencov – samé esá!

Robila redaktorku v kultúrnej rubrike populárneho obrázkového týždenníka. Písala o výtvarníctve, o hudbe, o filme, o divadle, o literatúre – o všetkom: mala na to tú najlepšiu kvalifikáciu: v ničom sa poriadne nevyznala; vystudovala novinárstvo. Festivity, vernisáže, koncerty, premiéry – špecializovala sa najmä na rozhovory. Helena Barlová: záruka duchaplňného, zasväteného interview. (Nechala si dievčenské meno – bežný zvyk medzi umelcami.) S koľkými významnými ľuďmi z umeleckej bratrdže sa pozná! S koľkými sa pohovárala. S koľkými si vypila. Zašla aj ďalej? Nikdy sa to presne nezvedel, hoci Helena s nesmiernym potešením všeličo naznačovala; majstrovsky ovláda umenie dráždivého náznaku. A Slávik? Zúrilo, žiarilo, trpel, prirodzene, iba v duchu; na tvári ľahký smiech, hlboký v srdci žiaľ, ja tvoju lastovičku. Nie si zvedavý, čo sme robili? podpichovala ho. Asi rozhovor, pokrčil plecami. Je to tvoja profesia. Dohodli sme sa, nie? Dôverujem ti. Viem, že by si mi povedala, ak by to bolo niečo viac. A keby ste sa aj pomilovali, vrchol jeho masochizmu, čo na tom. Hlavne, že sa máme radi. Ach, ty psi čumák, hovor, ktorá to je, nech jej vyškriabem oči, aj ona žiarlila iba zo žartu, patrilo to k rituálu. Niekedy sa mu však zdalo, že nežartuje; akoby jeho ľahostajnosť v nej vzbudzovala obavy: nie je taký len preto, že naozaj nejakú má? On si dopraje, preto by dovolil aj mne. No on si nedoprial, držiac sa písma: nečín bližnemu to, čo nechceš, aby bližný činil tebe; v podstate jej bol verný;

skôr z pohodlnosti ako zo zásady; načo si zbytočne komplikovať život, keď to má človek doma v perfektnom balení – Helena mu stačila, mal čo robiť, aby jej stačil on.

A bolo tu to jej pitie, ach, dočerta, to jej pitie, to mu pilo krv. Často si myslel, že by jej vedel odpustiť akúkoľvek neveru, áno, nech mi je radšej neverná, len nech nepije. Bridilo sa mu to. Keď bola opitá, robila divé scény, zle na to myslieť. Nemohol si pomôcť, vzbudzovala v ňom odpor, pohrdanie, nenávisť, a to ho urážalo, ponížovalo, bol to dôkaz, že jeho stav odpútanosti od všetkých vášni, postoj, ku ktorému sa dlho a úporne prepracúval, je iba viac-menej zbožným želaním. Bolo to znepokojujúce; kedysi si nevedel predstaviť, že by mohol milovať ženu, ktorú si neváži, a tu zrazu taká neprístopnosť – prestával si ju vážiť, no mal ju stále rád, a čo je horšie, dôvody, ktoré by mali umíťvovať jeho lásku, ustavične pribúdali, ja tvoju lastovičku, lásky však neubúdalo. Čo je však najhoršie, tento zreteľný príznak duševného úpadku nevyvolával v ňom roztrpčenie (to už bolo alarmujúce), ale spôsoboval opak. Slávik bol – nepochopiteľne hlúpa vec – jednoducho šťastný. Láska a túžba po potomkovi mu chvíľami, spoločnými silami, rytmicky udierali na mozog. Dokonca sa mu zdalo, že občas priam fyzicky pociťuje pohyby plodu vo svojich útrobach. No a? Keď matka cíti takmer ihneď po počatí, že sa ten zázrak stal, prečo by niečo podobné nemohol cítiť aj otec? Možno je to nejaký atavizmus, možno tak príroda odmeňuje otcov, ktorí si to zaslúžia, pomyslel si rozjarené – cítil sa hrdo a pyšne ani zakladateľ cisárskej dynastie.

Nozdry sa mu zachveli; zavetřil vôňu praženice a z kuchyne bolo počuť slabý sipot plynového horáka, ku ktorému sa onedlho pridalo bublanie vriacej vody.

„Stavila by som sa, že ste ešte nefrištukovali, pán režér,“ povedala šušlavým hlasom stará zošúverená žena s vpadnutými bezzubými ústami a drobnou zvráskavenou tvárou, z ktorej výhrazne trčal zahnutý končistý nos; zdalo sa, akoby tam bol len kvôli tomu, aby sa mali na čom zachytiť okuliare s nezvyčajne hrubými sklami. Na sebe mala šatovú zásteru, a hoci Slávikovi bolo horúco aj v trenírkach, starena mala oblečený ešte aj béžový vlnený pulóver pozapínaný na všetky gombičky. Iste sa musí strašne potiť, chudera; uvedomil si, že Amália Kedrová nosí ten pulóver ustavične od minulých Vianoc, keď jej ho Helena darovala, a s údivom si pomyslel: ona ho nosí nie preto, že by jej bola bez neho zima, skôr je to od nej akýsi svojrázny prejav vďačnosti, hádam tým chce dokázať, ako si váži našu pozornosť. Pravda, človek si s ňou nikdy nie je na čistom, možno je to celkom inak, možno ho nosí ako „výčitku“, lebo sa cíti urazená a ponížená.

„Zase ste holý, čo?“ povedala, vyčítavo pozerajúc na jeho nahú hrud, zarastenú riedkymi chĺpkami, medzi ktorými sa perlili drobné kvapky potu. „Aj môj starý bol chlpatý jak opica,“ obnažila dasná, škreklavo sa zasmiala a potom mu prísne prikázala ako starý kaprál: „Bežte si navléct košelu, skorej než nacytíte tuberu!“

Pokúsil sa protestovať, ale keď zbadal jej pochmúrny pohľad, iba zahundral: „Ved je tak horúco.“ „A nyje, aby ste si oblékli ty vandrácke montérky! Taký veľký pán, a oblékáte sa jak nejaký oný...“ zlostne plesol dverami; mal už po krk jej sekírovania. Podľa dohody mala síce „službu“ iba trikrát týždenne, no teraz, keď bola Helena preč, chodila skoro každý deň, hoci sa mu to zdalo celkom zbytočné. Celé jej upratovanie - vysávanie kobercov, utieranie prachu z nábytku, umývanie kuchynského riadu - by hravo zvládol za dvadsať minút, zatiaľ čo starena sa s tým lopotila najmenej dve hodiny, ďalšiu hodinu si varila a popíjala

kávičku, pričom ho svojimi rečami iba okrádala o čas. Vlastne sa sem chodí iba vyrozprávať, lebo sa sama doma nudí a potrebuje, aby ju niekto počúval, pomyslel si znechutene.

Keď mu Helena jedného dňa oznámila, že si najala upratovačku, prestal sa ovládať. To sa nehanbíš pred tou utahanou staranou? reval ako zbavený zmyslov. Ak si si zvykla na takéto veľkopanské maniere, tak so mnou nerátaj! Ved je to odporne! Čo tým chceš komu dokázať? Že na to máme, že si to môžeme dovoliť? Typické zbohatlické spôsoby. Moja matka celý život drela, áno, predstav si, že istý čas robila aj upratovačku, rozumieš, a ja si mám teraz najať upratovačku? Nechutné.

Ale Helena všetko prevrátila hore nohami. Nakoniec vysvitlo, že upratovačku si nenajala pre svoje pohodlie, ale bol to od nej vlastne dobročinný skutok. Vraj sa jej sama ponúkla, lebo z dôchodku, ktorý dostáva, sotva vyžije, takže tie jeho peniaze sa jej náramne zídu. Chcel jej vysvetliť, že tu nejde o peniaze, ale o princíp, no vôbec ho nenechala dohovoriť.

A okrem toho neupratuje len u nás, ale aj u váženého súdruha docenta Varádyho a ešte asi v troch domácnostiach. Tak drží láskavo zobák, lebo o obyčajnom, normálnom živote ty vieš veľkú prdel. To je trochu inak, ako keď postavíš pred kameru tie našminkované kozy a rozkážeš im hovoriť debility zo slabomyseľných scenárov, ktoré tak úspešne a sériovo vyrábaš. Daj sa vypchať, a ak máš morálne mindráky, tak jej radšej pridaj stovku, alebo prestaň nakrúcať tie hovadiny a začni robiť niečo užitočné. Prečo už konečne nepostavíš tie slovenské komtesy, kňazné a vojvodkyne do nejakej fabriky alebo do kravína... no, prepáč, kamarát, vieš, že to nemyslím celkom vážne... ved ja viem, že máš už plné zuby tých salónnych somarín a najradšej by si robil súčasnosť... A so starou Kedrovou

si nerob starosti. Ak tá trápi, že ju vykoristuješ, pokojne to pusť z hlavy. Ona sa tvári ako najúbohejšia chudera, ale dám krk na to, že v matracoch má nadžganych toľko peňazí, koľko ty do smrti nezarobíš. Frfle, frfle, ale potajomky si z nás robí psinu - keď sú sprostí, nech platia. Tak je to, kamarát...

Ja tvoju lastovičku, kde sa človek hrabe na Heleninu logiku... vyrušilo ho nástojčivé vyzváňanie telefónu.

„To budú milospány,“ otvorila dvere Kedrová. „Friško sa oblečte, aby ste nevyprávali s nima holý, ony sú na to háklivé.“

Natiahol si džínsy napriek zákazu starej Kedrovej, pre ktorú boli vandráckymi montérkami, a hoci telefón neprestajne vyzváňal, pokojne sa naň vykašľal a prehľňal sa v skrini, hľadajúc košeľu.

S pobavením sa zahľadel na Helenine večerné šaty; boli to šaty z hodvábneho brokátu staroružovej farby, ušité v romantickom štýle s bohato nariasenými rukávami a zvonovo rozšírenou sukňou. Kúpil jej ich z čirej samopaše. Poznal jej vkus a vedel, že si ich nikdy neoblečie; chcel iba vyskúšať, nakoľko vážne berie svoje zásady; jej najobľúbenejšie slovička v tom období boli ZÁSADNE a ABSOLÚTNE.

Dary, ktorými chceme milovanému človeku urobiť skutočnú radosť, by mali byť zásadne absolútne neužitočné, tvrdila s odzbrojujúcou suverenitou. Dodnes sa nedozvedel, či jej radosť z tohto daru bola úprimná, alebo ju iba predstierala, aby neporušila svoju zásadu o absolútnej neužitočnosti skutočných darov. Isté je len jedno - šaty si nikdy neoblekla.

Nakoniec vytiahol zo skrine ľahkú letnú košeľu pastelovočervenej farby. Telefón vytrvalo vyzváňal, čo znamenalo, že Kedrová mala zrejme pravdu a volá „milospány“, ako nazývala jeho matku. Určite je to matka,

nik iný by tak dlho nevydržal pri telefóne, ktorý nikto nedvíha. Zdalo sa mu, že vo zvonení zreteľne cítiť matkinu panovačnú nástojčivosť, ba priam pobúrenie - ako si môže niekto dovoliť nezdvihnúť telefón, keď volám JA - Alžbeta Sláviková! Pohľad na hodinky ho v tom utvrdil; v tomto čase chodila nakupovať a nikdy nezabudla zatelefonovať z búdky vedľa samoobsluhy.

Vedel, že sa doteraz nezmierila s jeho manželstvom, hoci v poslednom čase akoby už podľahla akejsi rezignácii a letargii; alebo ju už unavila dlhoročná nevraživosť?

Od prvej chvíle sa vzťahy medzi ňou a Helenou čudne zauzlili.

Barlová? spýtala sa matka ostražito a odstúpila o krok dozadu; akoby už to slovo vzbudzovalo v nej nedôveru.

Áno, Barlová. Helena Barlová, zopakovala Helena, nechápavo pozerajúc na matku.

Čudné meno.

Nepáči sa vám? Ja za to nemôžem, Helena sa rozosmiala, bol to spontánny, veľmi nákazlivý smiech, Slávik sa pridala. Keď však videl, ako pôsobí na matku, prevínilo zmlkol. Vyzerala, akoby ju ich smiech bolestivo zranil, akoby sa aj on, jej syn, posmieval, akoby ju nehanebne zrádzal.

Prepáčte, pani Sláviková, povedala Helena. Viete, to slovo pôsobí na niektorých ľudí deprimujúco. Preto som sa smiala.

Nerozumiem. Aké slovo?

Barla. Barlová, odvetila Helena a opäť sa krátko, nervózne zasmiala.

Bolo to čoraz horšie, teraz sa už matka naozaj urazila. Helena zomkla pery, spustila kútiky úst, znova akosi nešťastne mykla plecami a zapálila si cigaretu. Áno,

nešťastne, no vyznelo to príkro, podráždene, zlostne; akoby ju matka otravovala.

Fajčíte veľa? spýtala sa matka, bolo to však skôr obvinenie ako otázka.

Dost, odvrkla Helena. Očervenela a rozčúlene dodala: A občas si aj vypijem. Vyzývavo pozrela na matku: Čo ešte chcete vedieť, súdružka vyšetrovatelka?

Matke prudko škľabo telom, akoby jej Helena vrazila nôž pod rebrá, pery sa jej roztriasli, osineli.

Krucifix, prestaňte vyvádzať! Slávik cítil, že je najvyšší čas zasiahnuť, situácia začínala byť povážlivá. Zbláznilí ste sa?

Chvíľu sa zdalo, že jeho slová priliali olej do ohňa – tuším sa mu podarilo uraziť obe. Ale nie, chvalabohu, zrejme si obidve povedali: múdrejší ustúpi. Helena čosi zašomrala – znelo to však zmierlivo – a matka povedala rovnakým tónom: Myslela som, že mám právo spýtať sa, a položila si dlaň na hrdlo.

Bezprostredný konflikt bol zažehnaný a Slávik dúfal, že je to príslub trvalého mieru, žiaľ, ako čoskoro vysvitlo, bolo to iba krátke prímerie.

Tak vy ste sa už rozhodli, že sa zoberiete? matka sa statočne pokúšala premôcť svoj odpor, v podtóné otázky znelo iba vyčítavé sklamanie. Rátal s tým; nemohol predsa dúfať, že bude od radosti vyskakovať po povalu, keď ju postavia pred hotovú vec.

Najvyšší čas, aby som sa zoznámila s vašimi rodičmi, Helenka, nie? dokonca sa usmiala; skutočne im vychádzala v ústrety. Slávik ju vďačne pohladkal po vlasoch a na čelo cmukol letný bozk. Navidomoči sa to zlepšovalo. A to mal ešte v talóne hlavný tromf – ich spoločný údel. Na túto chvíľu sa spoliehal, starostlivo, premyslene, s plným nasadením svojho talentu ju režíjne pripravoval – mala to byť decentná, mierne dojmavá, ale nie sentimentálna scénka, ktorá by obe ženy navždy zblížila. No nevyšlo to.

Prepásol vhodný okamih, Helena ho predbehla, celkom nevhodne prebrala iniciatívu.

Bohužiaľ, to nepôjde. Už nežijú, povedala a ľahkovážne doložila: Ani ja som ich nepoznala.

V duchu úpenlivo vykrikoval: ZLE! Obsah výpovede bol síce pravdivý, ale ten spôsob! Urážalo to jeho estetický vkus. Takto predsa nemožno – znelo to neuctivo, až hrubo. Nesúhlasne jej pozrel do očí: všetko pokazíš, čo je s tebou? No vzápätí pochopil – slzy mala na krajíčku, preto tá drsnosť; uvedomil si – make-up, maľovanie, maska, sama je z toho nešťastná.

Matka ho zbavila obáv, závažnosť Heleninej výpovede na ňu zapôsobila napriek neadekvátnemu podaniu. Pristúpila k nej a so spontánnym pochopením, ktoré nepotrebuje slová, jej položila ruku na plece. Jej tvár vyjadrovala všetko: súcitiť, porozumenie a najmä – čo ho prekvapilo – akúsi ohromnú úľavu. Áno, bolo to čudné; akoby sa jej ulavilo, že Helenini rodičia zomreli, akoby očakávala niečo oveľa horšie.

Povedal si jej? spýtala sa matka.

Prikývol.

Matka zľahka objala Helenu okolo pliec; sadli si na gauč. Áno, presne takto si to predstavoval, toto ich malo zblížiť.

Matkini rodičia, Martin Vavrovský a Mária Gálová, pochádzali z Trenčína. Martin Vavrovský, Slávikov starý otec slúžil u pohraničnej finančnej stráže, bývali v Moldave nad Bodvou. Otec neboli zlý človek, len s tými Maďarmi nevedeli nijako vyjsť, hovorila matka o jeho starom otcovi. A okrem nás tam boli skoro samí Maďari. Ale otec brali všetko na ľahkú váhu. Už to bolo dosť zlé, že boli Slovak a financ, ale oni boli ešte aj fešák chlap. Lúbili sa Maďarkám. Mama často plakali. A bolo to tam čoraz horšie. Keď v Nemecku prišiel Hitler, Maďarom

narástli rožky. Mama chceli, aby sme sa vrátili domov, na Slovensko, ale otec sa len smiali, vraj, kde by sme chodili, veď sme na Slovensku. Vraj oni utekať nebudú, lebo keby ušli, Maďari by rozbili republiku. Brali všetko na ľahkú váhu, to bola ich najväčšia chyba. Raz ráno ich doniesli domov dopichaného nožom. Akurát išli od jednej Maďarky. (Slávik bol hrdý na svojho starého otca, statočného slovenského finca Martina Vavrovského - bránil celistvosť republiky na všetkých frontoch.) Ja som mala vtedy desať rokov. Potom sme sa vrátili s mojou mamou do Trenčína a mama o rok zomrela na suchoty. Mala som jedenásť rokov.

Áno, to bol ich spoločný údel, obidve boli siroty. A zdalo sa, že ich to zbližilo; sedeli vedľa seba a matka sa pýtala: Koľko ste mali rokov, Helenka? Ja som mala jedenásť.

Už ste to raz povedali.

Opäť zaznel disharmonický tón - hovorili o tom istom, ale Helenin prístup k danej téme bol priveľmi strohý a vecný; akoby nebola dostatočne citovo zaangažovaná.

Matka povedala zmierlivo: Možno mi bolo ťažšie ako vám.

Možno.

A ako zomreli?

Slávik sedel ako na ihlách. Matka sa nevdojak dotkla chúlостivej veci. O tomto Helena nerada hovorila, ani on sa nedozvedel podrobnosti. Zomreli a hotovo, povedala mu podráždene. Čo na tom záleží, ako zomreli? Neznám takú stupídne otázky. Napokon, mala pravdu. Naozaj, čo na tom záleží, ako zomreli. Chápal ju - keď o tom nechce hovoriť, má zrejme svoje dôvody - viac sa jej na to nespýtal. Ale s matkou to bolo iné, dúfal, že Helena si to uvedomuje.

Nepamätám sa.

Matka na ňu chvíľu začudovane pozerala, prestávalo sa jej to páčiť.

Ale viete predsa, ako zomreli, nie? Nikto vám to nepovedal? Matka bola odjakživa dôsledná.

Helena mykla plecóm, vedel, že je zle. A už to počul: Čo na tom záleží?

Matka rozhorčene pootvorila ústa: Ako?

Nerada na to myslí, zachraňoval situáciu.

Nezdalo sa, že jeho slová matku presvedčili, no po krátkom váhaní predsa len prikývla: Rozumiem.

A potom sa s porozumením spýtala: Bolo to také zlé? Vedela byť nepríjemne dôsledná, skutočne.

Helenine pery sa skrivilili v ľahkom úškrne; Slávik bleskove vypálil: Bolo to cez vojnu.

Len toľko mu Helena povedala: Zomreli cez vojnu. A strýko ma adoptoval. To je všetko. Lenže, aké je to vysvetlenie?

Matka chce vedieť, ako zomreli, a nie kedy zomreli. Povedal to iba preto, aby Helena čušala. Najradšej by jej strelil zaucho - nemôže sa s ňou normálne porozprávať, keď vidí, ako jej na tom záleží? To sú tie jej idiotské „zásady“. Zásadne o tom nechce hovoriť a hotovo! Krava!

Cez vojnu? spýtala sa matka s clivou zádušnosťou a potom vecne skonštatovala: Ale to ste od Petra o pár rokov staršia.

Toto ho zaskočilo, rozhovor sa zvrhol nečakaným smerom.

To je fakt, povedala Helena. Robí to štyri roky.

Nešlo mu do hlavy, čo tým chce doceliť. Zámerne chce vyvolať roztržku?

Neskôr, keď bolo po všetkom, márne od nej žiadal vysvetlenie. Ja neviem, neurobila som to naschvál, bola som strašne nervózna, pekelné mi liezli na nervy tie jej otázky, možno máš pravdu, možno to bola prirodzená

zvedavosť, ale nemohla som si pomôcť, zdalo sa mi to pekelné ponižujúce, ona má taký neprijemný spôsob, mrzí ma to, vážne, neviem, prečo som bola taká nervózna...

Matka už začínala strácať trpezlivosť: O štyri roky staršia?

Uvidíme.

To ako na skúšku? Keď sa to nevydarí... zbohom rodina?

Každé manželstvo je rizikový podnik, nie? Nikdy nemožno vedieť, ako to vypáli.

Ja som to vedela. Keď som sa vydávala, vedela som, že budem vždy pri svojom mužovi. V dobrom i zlom!

Hovorila pravdu. Ustavične však mal pocit, že obe hovoria správne slová nesprávnym spôsobom. Možno je to kvôli mne, zišlo mu na um. Možno tu pôsobím rušivo, nemôžu sa uvoľniť, lepšie si porozumejú, keď ich nechám osamote.

Urobím kávu, povedal a odišiel do kuchyne.

Nikdy sa presne nedozvedel, čo sa odohralo medzi nimi počas jeho krátkej neprítomnosti. Každá to interpretovala po svojom, no výsledok bol skľučujúci - vojna sa začala. A bola to vojna krutá, nelútostná, na život a na smrť. Ako každá občianska vojna - veď bojovali proti sebe dve biedne siroty.

Je presvedčená, že som málo trpela, a to mi nemôže odpustiť. Zdá sa jej, že som mala nezaslúžené šťastie, že život bol ku mne nespravodlivo dobrosrdečný. Podľa nej nie som správna sirota, hovorila Helena s jedovatou iróniou.

A matka: Je to jedna bezočivá, nevychovaná, arogantná flandra, akú ani s lampášom nenájdeš. Daj na moje slová, tá žena ťa zničí.

Iste, Helena nebola anjel, no matka s takou zaťatosťou zveličovala všetky jej skutočné i zdanlivé nedostatky,

že sa to nemohlo skončiť inak, než ako sa to skončilo - nenávisťou. Nevie variť, výstredne sa oblieka, koketuje s každým mužským, fajčí, pije, je od teba staršia a najmä - nezabúdaj na toho hochštaplera!

Hochštaplerom nazývala Heleninho strýka, ktorý ju adoptoval, Huga Barlu. Vynikajúci chirurg, špecializoval sa najmä na žľníky. Hugo Barla - zlaté ručičky. Podľa fámy, ktorá sa šírila o jeho geniálnych schopnostiach, by si človek myslel, že pri operácii nepoužíva skalpel, ale mágiu - akoby na bruchu namiesto jazvy zanechával znamienka krásy. Nečudo, že takáto povest' neodolateľne láka majiteľov žľníkových kameňov; človek, ktorý mohol o sebe vyhlásiť: Operoval ma docent Barla, sa automaticky zaradil medzi bratislavskú smotánku. Brucho s autogramom docenta Barlu nebolo obyčajné rozrezané a zašité brucho - bolo to brucho hodné najmenej päťtisíc; ako keby žľníky vyrezané jeho zlatými ručičkami neobsahovali obyčajné žľčové kamene, ale drahokamy. Vila s bazénom, chata, chalupa, exkluzívne zahraničné dovolenky, atakďalejatakdalej, kto by si to všetko pamätal. Bolo verejným tajomstvom, že hrabe všetkými desiatimi, ale vpravelo sa: Keď si môže žiť na takej vysokej nohe hocijaký vedúci autoopravovne alebo obyčajný másiar, musíme predsa uznať, že je v tom podstatný rozdiel, pán docent predsa zachraňuje životy, akéže úplatky, je to iba malá pozornosť, prirodzený prejav vďačnosti, každý chorý človek chce mať istotu, že sa dostane do najlepších rúk...

Až raz sa docentovi Barlovi tak zapáčila lyžovačka vo švajčiarskych Alpách, že sa tam rozhodol zostať navždy. A aby nezačínal kariéru v nehostinnej cudzine bez haliera vo vrecku, šikovne stihol predisponovať do švajčiarskej banky bližšie nevyčíslenú sumičku, a keď pri súdnom procese (prirodzene, v jeho neprítomnosti) odrazu vyšlo najavo, že pred svojou rozlúčkou s rodnou hrudou

stihol rozpredať všetky svoje nehnuteľnosti, rozhodnutie o prepadnutí majetku zostalo takrečeno mimo obliga. Za ohrozenie devízového hospodárstva a opustenie republiky dostal tuším osem rokov.

Matka z toho urobila, v dojemne smiešnom rozpore s akoukoľvek logikou, svoj hlavný tromf. Ty si chceš vziať ženu, ktorej strýko zapredal vlasť za tridsať strieborných? argumentovala vynachádzavou metaforou. Ak to urobíš, s tvojou kariérou je amen! Vzala si do hlavy, že manželstvo s Helenou ho zničí, rozhodla sa ho zachrániť a tento vznešený cieľ vopred posvätil všetky prostriedky. Hodil sa jej akýkoľvek argument, čo na tom, že je nezmyselný. Nevie, prečo by som mal mať nepríjemnosti pre to, že jej strýko zdúchol, dráždil ju, môže ona za to? Práve naopak, Helena je vlastne žiarivý príklad vlastnectva - keby bola chcela, tak odíde s ním, keď sa to tak vezme, mala by dostať metál. Mimochodom, mnohým ľuďom, jeho nevynímajúc, vírtalo v hlave - prečo zostala? Načo tajiť, našli sa aj takí, čo ju pokladali za strelenú. Helenino vysvetlenie malo viacero alternatív:

Po prvé: Aby som sa nenudila. Toľko psiny ako tu človek nikde inde nezažije.

Po druhé: Lebo som tušila, že stretnem teba, kamarát. Čo by prospelo človeku, keby celý svet získal, ale svojej duši uškodil, pekne povedané, však?

Po tretie: Lebo som Huga nenávidela. Vieš si to predstaviť? Oženil sa s kočkou, ktorá bola odo mňa o dva roky mladšia. To si mal vidieť, išiel ju šlak trafiť, keď som jej hovorila: Mamička, prosím vás, môžem sa ísť vycikať?

Po štvrté: Lebo tu zomreli moji rodičia.

No, už si spokojný? Stačí ti to?

Prípado docenta Barlu ovládala matka detailne, bola zasvätená do najmenších podrobností - pracovala predsa takisto v zdravotníctve a okrem toho patrila medzi

majiteľov žltých kameňov, čiže - bola nádejnou adeptkou magickej operácie. Občas sa jej posmieval: Zrejme neznášaš toho hochštaplera len preto, lebo sa vyparil, skôr ako ťa zbavil drahokamov. To je ti ľúto, však? Len neviem, prečo z toho obviňuješ Helenu. Keby bola vedela, že tak túžiš po tej operácii, bezpečne by ho tu zadržala. Ved ju poznáš, vieš, aká je dobromyseľná, nijaká obeť, ktorú môže priniesť pre svoju milovanú svokru, nie je pre ňu dosť veľká. Ty somár, polutovala ho. Lutujem len to, že moja drahá nevesta nezmizla s tým hochštaplerom. Potom to zaklincovala: A vieš, prečo s ním nezmizla? Lebo je to jedna ľahkomyseľná, nezodpovedná osoba, ktorá ani nezbadala, že ten hochštapler všetko rozpredal a nechal ju s holou rítou. A tak si musela nájsť nejakého naivného, neskúseného chumaja, ktorý by sa o ňu postaral. Tak vidíš, aká je to prefíkaná a vypočítavá mrcha. Som zvedavá, kde budete bývať?!

Vtedy to ešte ani on nevedel, ale teraz, po siedmich rokoch, keď počúval, ako telefón stále vyzvára, bol múdrejší. Vedel napríklad aj to, že Amália Kedrová telefón nezdvihne nielen z toho dôvodu, že bola trochu nahlučlá, čo veľmi často so stareckou prefíkanosťou využívala na svoj prospech (počuť iba to, čo chcela počuť), ale nezdvihne ho najmä preto, lebo v jej vnútri bol hlboko zakorenený pocit, že „u pánov“ nemá právo bez ich výslovného príkazu urobiť nič, čo by sa vymykalo z jej postavenia pomocníčky v domácnosti (pre ňu synonymum slova slúžka).

Víte, pán režizér, ja som celý život, za šekých režimov furt len slúžila, spomenul si na jej slovách, pozerajúc na vrch skrine, kde v pokoji odpočívalo pod hrubou vrstvou prachu šarmantné boa z pštrosích pier, ktoré sa rozpadávalo od staroby už vtedy, keď ho Helena získala

od starej Kedrovej výmenou za elektrické ondulovacie kliešte. Striedali sa len pány, ale ja sem furt ostávala. Veru tak, pán režizér, pány sa striedali, ale ja sem furt tunajky.

Zvonenie telefónu konečne stíchlo; chvalabohu. Teraz vonkoncom nemal chuť a náladu na rozhovor s matkou; vedel vopred, o čom by hovorili – prečo si sa včera u mňa nezastavil, máš vôbec čo jesť, nezačal si zase fajčiť, už ma vôbec nepotrebuješ, myslíš, že by som ti nevedela lepšie navariť a upratať ako tá stará sova???

Chýba jej robota, pomyslel si. Pred rokom odišla do dôchodku, a hoci ani predtým s ňou ľahko nevychádzal, teraz to bolo sto ráz horšie. Bola mrzutá, podráždená, ustavične vyhľadávala zádrapky, neustále vyvoláva malicherné konflikty a škriepky; akoby sa potrebovala zbaviť prebytku energie – a tej mala na svoje roky viac ako dosť. Pracovala ako samostatná referentka na sekretariáte riaditeľa (na presné označenie svojho pracovného zaradenia si veľmi potrpela) v istej zdravotníckej organizácii, neustále bola medzi ľuďmi, ustavične niečo vybavovala, zabezpečovala a organizovala, a keď zrazu zistila, že nie je nepostrádateľná, celkom ju to zlomilo. Zatrpkla. Cítila sa ukrižovaná, opustená a osamelá, pripadala si ako lokomotíva odsunutá na slepú koľaj. Mala zrazu kopy voľného času a nevedela, čo si s ním počať. Nosila si domov diplomovky na prepisovanie, kúpila si dokonca akýsi pletací stroj a prihlásila sa do kurzu, kde vyučovali strojové pletenie, začala sa oveľa starostlivejšie venovať svojmu zovňajšku, chodila častejšie do kina a do divadla, no všetko bola iba slabá náplast na skľučujúcu osamelosť a nedostatok skutočnej životnej náplne. Hádám by jej pomohol nejaký chlap. Od otcovej smrti uplynulo už osem rokov a – márna vec – krv nie je voda. No predstava, že by si naozaj niekoho našla, sa mu v skutočnosti priecila;

zdalo sa mu to nemiestne, ba priam nedôstojné. Chápal ju, úprimne ju ľutoval, no v jeho ľútosťi a pochopení nebolo miesto pre cudzieho muža, ktorému by nebodaj mal hovoriť OTEC. Keď sa Helena teraz rozhodla pre dieťa, prišlo mu na um – toto by hádam bolo riešenie. Možno práve toto potrebuje a očakáva, i keď sa k tomu z pýchy a v pomýlenej predstave o vlastnej hrdosti a dôstojnosti nikdy sama neprizná.

Vo chvíli, keď jej slávnostne oznámil, že bude starou mamou, bol presvedčený, že sa vo svojom odhade nemýlil. Dlho naňho mlčky hladela, bledá, rozochvená, akoby zvädzala ťažký vnútorný zápas; v očiach sa jej zjavili slzy. Vrucne ju objal okolo pliec a ona si položila tvár na jeho plece, fíkjúc ako šťastné dieťa, ktoré dostalo pod stromček vytúženú hračku. Chlácholivo ju hladkal po vlasoch a prekypujúc radosťou si v duchu hovoril: Konečne, konečne sa roztopili ľady, konečne zhodila pancier. Nepochyboval, že teraz sa už zmieri s Helenou a vnúča jej vnesie do duše pokoj a mier.

Ó, aký som bol naivný!

Keď prestala plakať, s tvárou zhúžvanou bolesťou povedala: To je hrozné! Naozaj som už taká stará? Hrozné, hrozné, opakovala a potom sa rozkričala: Nie! Nie! Nie! kričala, akoby chcela svojím odmietaním vzdorovať neúprosne plynúcemu času: Keby to aspoň nebolo od tej fľandry.

„No to sem môhla vedieť, že si zas navlečete ty montérky,“ vyrušila ho zo zamyslenia Amália Kedrová, pohoršene pozerajúc na jeho texasky. „Ja sa vám čudujem, taký veľký pán, čo má pod sebou toľkých ľudí, a vôbec se nevíte obléct. Jako si vás môžu vážiť, keď si nevíte vážiť sám seba. Darmo, šaty robá človeka, nech je jakýsce režim. Dajte si toho železa,“ ukázala na kuchynský stôl, kde boli pripravené jeho raňajky – špenátová omáčka

a tri volské oká. „Já vím, neny to nyšt fajnové, ale železo ščil potrebujete...“

„Ďakujem, pani Kedrová,“ povedal rýchlo a pustil sa s premáhaním do jedenia. Už len pri pohľade na špenát, ktorému Kedrová nepovedala inak ako „železo“, sa mu dvíhal žalúdok. Radšej to však zje, lebo sa jej vôbec nezbaví.

Amália Kedrová, ako to už v väčšiny starých ľudí býva, rada rozprávala, obšírne, zoširoka, často strácajúc súvislosti, preskakovala z predmetu na predmet, pritom však bola veľmi nedotklivá, a ak sa jej zazdalo, že človek, s ktorým sa rozpráva, pokladá jej reči za nepríjemné obťažovanie, hneď sa urazila a začala frflať viac ako predtým. Slávik nebol zvyknutý jednať s ľuďmi takouto náročnou delikátnou formou, preto ho rozhovor s Kedrovou zvyčajne veľmi rýchlo unavil, a tak, v úsilí čím skôr ho ukončiť, povedal: „Viete, čo sa mi dnes v noci snívalo? Vypadali mi všetky zuby.“

Vykladanie snov bolo jej koníčkom, no vedel, že obyčajne na to potrebuje snár; pamäť jej už neslúžila natoľko, aby si pohotovo spomenula na významy všetkých snov, v ktorých bolo neuveriteľné množstvo odtieňov.

„A ozaj sa vám to snívalo?“ spýtala sa po chvíli podozrieavo.

„Naozaj,“ prisvedčil s čistým svedomím. Nadránom ho skutočne prebudil zo spánku mátožný sen, z ktorého si pamätala iba toľko, že mu vypadali všetky zuby.

„Hm. Zuby, zuby...“ šomrala starena a na tvári sa jej zračilo úporné sústredenie. O chvíľu však vzdychla a pokrútila hlavou: „Budem to muset pohladat ve snári. Idem vám to tuná trochu zrichtovat, nech to tuná nevypadá jako... kedy sa vráci Elenka z tej Prahy?“

„Zajtra. Zajtra večer,“ odvetil. Zatiaľ čo matka bola pre Kedrovú milospány, Helenu nenazvala inak ako Elenka.

Márne si lámal hlavu, prečo ich oslovuje práve takto, ale napokon, keď jej to vyhovuje... chvalabohu, už je preč. Pozeral, ako sa vlečie s vysávačom do obývačky, a s nechutou odtisol nedojedený tanier s raňajkami. Dostal chuť na pivo, musel si vypláchnuť z úst nepríjemnú chuť špenátu.

„Pani Kedrová,“ zakričal, hneď si však uvedomil, že starena ho nemôže počuť; okrem hluchoty jej v tom bránilo aj hučanie vysávača. Podišiel k nej, obrátila sa, až keď jej položil ruku na rameno a opäť povedal: „Pani Kedrová,“ no starena si ukázala palcom na ucho a pokrútila hlavou. Zohol sa a vypol vysávač.

„Sceli ste niečo, pán režizér?“

„Skočím si na pivko do Smíchovskej. Keby medzitým niekto telefonoval, tak povedzte, nech zavolá,“ pozrel na hodinky, „tak o jedenástej, dobre?“

„Aha. Zavoláte o jedenástej, dobre.“

„Nie, nie. Ja nezavolám. Keby mi niekto telefonoval, kým budem preč, nech zavolá o jedenástej. Rozumiete?“

Kedrová chvíľu premýšľala a potom prikývla: „Aha. Vrácite sa o jedenástej. Vybavím.“

„Ďakujem,“ usmial sa tomu jej vybavím a rýchlo odišiel.